

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВАДИМА ГЕТЬМАНА МОИ УКРАЇНИ

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВАДИМА ГЕТЬМАНА МОИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ПОМИЛУЙКО ЄВГЕНІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 336.22.021:336.053.2]:351.713(477)(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
В УКРАЇНІ**

Спеціальність 072 – Фінанси, банківська справа та страхування

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Є.О. Помилуйко

Науковий керівник: Опарін Валерій Михайлович, доктор економічних наук,
професор

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Помилуйко Є.О. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Київ, 2023.

Дисертацію присвячено розробленню теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо вдосконалення фінансового забезпечення інноваційного розвитку з урахуванням концепції сталого зростання та процесу євроінтеграції України. У контексті поданого дослідження інноваційний розвиток розглядається як структурний всебічний процес, який посідає важливе місце в усіх сферах суспільної діяльності та виступає важелем, здатним визначити пріоритетні напрями розвитку й ефективний вектор сталого економічного зростання.

У першому розділі роботи визначено генезис та еволюцію розвитку інновацій у вітчизняній та світовій економічній думці. Інноваційний розвиток визначено ключовими явищами та головним елементом розвитку будь-якої країни та суспільства. Охарактеризовано теорії розвитку інновацій і сталого зростання, що послужили базисом розроблення сучасної ідеології, стратегій конкурентоспроможності, ефективного підприємництва, а також сприяло підвищенню рівня добробуту націй. Систематизовано результати дослідження підходів щодо тлумачення сутності інноваційного розвитку. Обґрунтовано взаємозв'язок завдань і цілей інноваційного та сталого розвитку. Встановлено, що в умовах глобалізації й інтеграції важливими факторами формування інноваційного розвитку, покращення науково-технічного стану рівня освіти та науки, забезпечення соціальної стабільності стає формування сталого розвитку. Запропоновано комплексне розуміння

понять – сталий та інноваційний розвиток, які мають взаємозалежні завдання та цілі.

Розкрито сутність фінансового забезпечення інноваційного розвитку в умовах сталого зростання. Систематизовано результати дослідження підходів до визначення поняття «фінансове забезпечення». Виявлено, що фінансове забезпечення наукових досліджень, розробок та інновацій стає важливим завданням будь-якої країни, що має на меті зміцнення наукових і технологічних основ розвитку, підвищення продуктивності праці, формування інноваційної та конкурентоспроможної економіки, забезпечення довгострокового сталого економічного зростання. Також відзначено, що базисом інноваційного розвитку є інституційний складник.

Уточнено класифікацію джерел і методів фінансування інноваційного розвитку в країні. Охарактеризовано позитивні та негативні аспекти джерел фінансового забезпечення інноваційного розвитку. Визначено, що одним із важливих джерел внутрішнього фінансування є амортизація, особливо якщо підприємство орієнтоване на імплементацію технологічних інновацій. Також розкрито природу факторів, які створюють доступність та успішність фінансування інноваційної діяльності. Поєднання ринкового потенціалу, технологічної зрілості, захисту інтелектуальної власності, ефективного менеджменту, управління ризиками та стратегічного партнерства може створити переконливу аргументацію для інвесторів і прокласти шлях до успішного фінансового забезпечення інноваційного розвитку України в повоєнний період розбудови країни.

Проаналізовано сутність інституційного складника фінансового забезпечення інноваційного розвитку в умовах сталого зростання. Пріоритетність інноваційного розвитку гостро ставить проблему інституційного забезпечення, а саме діяльність із генерації інновацій. Визначено, що головною підтримкою та фінансовим забезпеченням розвитку інновацій є формування інститутів інноваційного розвитку, тому запропоновано модель інституційного середовища щодо забезпечення

розвитку сталих інновацій у повоєнний період, що допоможе синтезувати виробничий, фінансовий і торгівельний капітал в освіту, науку та виробництво, створюючи сприятливі умови для подальшого сталого інноваційного розвитку в нашій країні.

У другому розділі роботи проведено аналіз джерел фінансування інноваційного розвитку в Україні протягом 2000-2020 рр. Визначено, що в довоєнний період інноваційна діяльність підприємств фінансувалася переважно за рахунок власних коштів підприємств. За результатами дослідження джерел фінансування інноваційного розвитку в Україні протягом 2000-2020 рр. зроблено висновки про відставання технологічної бази України від країн-сусідів. Систематизовано джерела фінансування інноваційної діяльності, що сприяють диверсифікації фінансового забезпечення. Виявлено, що наявність та доступність фінансування інноваційної діяльності впливають численні фактори. Розуміння цих детермінант має вирішальне значення для приватних осіб, стартапів та вже існуючих компаній, які шукають фінансової підтримки для своїх інноваційних ініціатив. Встановлено, що для фінансування інноваційної діяльності доступний широкий спектр ресурсів, який відповідає різним стадіям розвитку та типам підприємств. Стає актуальним розуміння сутності та доступності залучення інших джерел фінансування – альтернативних, що найбільш перспективні в повоєнний період в умовах сталого зростання, а саме венчурний капітал, державні гранти та субсидії, інвестори-ангели, краудфандинг, стратегічні партнерства та дослідницькі гранти.

Узагальнено основні фактори впливу на ефективність фінансування інноваційної діяльності. Поєднання ринкового потенціалу, технологічної зрілості, захисту інтелектуальної власності, ефективного менеджменту, управління ризиками та стратегічного партнерства створюють переконливу аргументацію для інвесторів, прокладаючи шлях до успішного фінансування інноваційної діяльності. Обґрунтовано, що в період повоєнної відбудови малі та середні підприємства (МСП) відіграватимуть життєво важливу роль у

стимулюванні економічного зростання, створенні робочих місць, формуванні середнього класу та забезпечать відтворення людського капіталу, який саме і є основою генерування ідей та розвитку інновацій в умовах сталого зростання.

Для емпіричного аналізу сучасного стану фінансового забезпечення інноваційного розвитку сформовано та апробовано гіпотези мотиваційних факторів та бар'єрів на шляху до інноваційної діяльності МСП, за допомогою яких політики та бізнес-лідери можуть адаптувати заходи та ініціативи, що сприятимуть розвитку більш інноваційного та конкурентоспроможного сектору МСП. Використано змішаний підхід для тестування першої гіпотези, де опитування свідчить про важливість та ефективність різних факторів, що впливають на інноваційну діяльність підприємств. Висвітлено описову статистику й тематичний аналіз виявлення закономірностей, взаємозв'язків та ключових висновків, що створює цінне уявлення про інноваційний ландшафт МСП. Результати дослідження важливо враховувати при формуванні стратегій підтримки інновацій в МСП. Наступним кроком є регресійний аналіз ключових детермінант інноваційної активності малих та середніх підприємств (МСП). Залежною змінною в цьому аналізі є індекс інновацій, а незалежними змінними – реакція на конкретні мотивуючі фактори та бар'єри до інноваційної діяльності, вияв значних відмінностей у факторах, що впливають на індекс інновацій на підприємствах.

Окреслено, що інноваційне оновлення основного капіталу викликає необхідність відновлення амортизації як власного джерела інвестицій. Доведена необхідність запровадження та вдосконалення відтворювальної й технологічної структури інвестицій в основний капітал по напрямках збільшення частки модернізації, технічного переозброєння, амортизаційних відрахувань, реконструкції і насичення виробництва інноваційним технологічним устаткуванням. Зазначено, що темпи оновлення основного капіталу визначає інтенсивність інвестиційних процесів.

У третьому розділі роботи узагальнено основні напрями розбудови політики фінансового забезпечення інновацій сталого розвитку. Визначено роль «зелених» інновацій. Проведено SWOT-аналіз сильних та слабких сторін зелених грантів, встановлено, що одним із ефективних способів заохочення «зелених» інновацій є надання підвищених норм амортизації для інвестицій в екологічно чисті активи. Також проведено SWOT-аналіз амортизаційних важелів стимулювання сталих інновацій і проаналізовано сильні та слабкі сторони зелених облігацій, зелених закупівель і податкового кредиту, розроблено матрицю основних інструментів стимулювання сталих інновацій. Обґрунтовано необхідність запровадження інструментів відповідно до типу підприємства (малі, середні чи великі підприємства).

Розкрито необхідність удосконалення напрямів державної політики розбудови фінансового забезпечення саме сталих інновацій України. Узагальнено дослідження доступних джерел фінансування за рахунок коштів Європейського Союзу та систематизовано основні переваги та недоліки кожного з джерел. Доведена необхідність активізації використання інструментів Європейського Союзу для розбудови фінансового забезпечення інноваційного розвитку України в умовах сталого зростання.

Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри фінансів ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» і є складовою частиною наукової теми: «Трансформація макрофінансів в Україні: проблематика євроінтеграції, повоєнного відновлення та сталого розвитку» (державний реєстраційний номер № 0118U002170) та «Макрофінансове управління в системі публічних фінансів» (державний реєстраційний номер № 0118U002170).

Практичне значення отриманих у дисертаційній роботі результатів полягає в тому, що викладені в дисертаційній роботі теоретичні та методичні розробки й пропозиції застосовуються в практичній діяльності державних управлінь, організацій та органів виконавчої влади України. Результати дисертаційної роботи використовуються Київським національним

економічним університетом імені Вадима Гетьмана в навчально-освітньому процесі.

Ключові слова: інноваційний розвиток, фінансове забезпечення, інституційне середовище, сталий розвиток, пріоритетні напрями інноваційного розвитку, амортизаційна політика, відновлення основного капіталу, альтернативні джерела фінансування, зелені інновації, інноваційна діяльність, фінансовий механізм, конкурентоспроможність підприємств.

ABSTRACT

Pomyliuko Yevhenii. Financial support of innovative development of Ukraine. – Qualification research paper with manuscript rights.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 072 "Finance, banking and insurance". – Kyiv National University of Economics named after Vadym Hetman, Kyiv, 2023.

The dissertation is devoted to the analysis and development of theoretical provisions and practical recommendations regarding the improvement of financial support for innovative development, taking into account the concept of sustainable growth and the process of European integration of Ukraine. In the context of this study, innovative development is considered as a structural comprehensive process that takes place in all spheres of social activity and acts as a lever capable of determining priority directions of development and an effective vector of sustainable economic growth.

The first chapter of the work defines the genesis and evolution of the development of innovations in domestic and world economic thought. Innovative development is determined by key phenomena and the main element of the development of any country and society. The theories of the development of

innovations and sustainable growth are characterized, which served as the basis for the development of modern ideology, strategies of competitiveness, effective entrepreneurship, and contributed to increasing the level of welfare of nations. The results of the study of approaches to the interpretation of the essence of innovative development are systematized. The relationship between tasks and goals of innovative and sustainable development is substantiated. It has been established that in the conditions of globalization and integration, the formation of sustainable development is an important factor in the formation of innovative development, improvement of the scientific and technical state, the level of education and science, and ensuring social stability. A comprehensive understanding of concepts is proposed - innovative development, which has interdependent tasks and goals, to form a common vector of innovative and sustainable development.

The essence of financial support for innovative development in conditions of sustainable growth is revealed. The results of the study of approaches to defining the concept of "financial security" are systematized. It was revealed that the financial support of scientific research, development, and innovation becomes an important task for any country, which aims to strengthen the scientific and technological foundations of development, increase labor productivity, form an innovative and competitive economy, and ensure long-term sustainable economic growth. It was also noted that the basis of innovative development is the institutional component.

The classification of sources and methods of financing innovative development in the country has been clarified. The positive and negative aspects of the sources of financial support for innovative development are characterized. It was determined that one of the important sources of internal financing is depreciation, especially if the enterprise is focused on the implementation of technological innovations. Also, the nature of the factors that create the availability and success of financing innovative activities is revealed. The combination of market potential, technological maturity, protection of intellectual property, effective management, risk management and strategic partnership can create a

convincing argument for investors and pave the way to successful financial support of innovative development of Ukraine, in the post-war period of the country's development.

The essence of the institutional component of financial support for innovative development in conditions of sustainable growth is analyzed. The priority of innovative development acutely poses the problem of institutional support, namely the activity of generating innovations. It was determined that the main support and financial support for the development of innovations is the formation of innovation development institutes, therefore a model of the institutional environment for ensuring the development of sustainable innovations in the post-war period is proposed, this will help synthesize production, financial and trade capital into education, science and production, creating favorable conditions for what followed was innovative development in our country.

In the second part of the work, an analysis of the sources of financing innovative development in Ukraine in 2000-2020 was carried out. It was determined that in the pre-war period, the innovative activities of enterprises were financed mainly at the expense of the enterprises' own funds. According to the results of the study of the sources of financing of innovative development in Ukraine in 2000-2020, conclusions were drawn about the technological base of Ukraine lagging behind neighboring countries.

Sources of funding for innovative activities, contributing to the diversification of financial support, have been systematized. It was found that numerous factors affect the availability and availability of funding for innovative activities. Understanding these determinants is critical for individuals, startups, and existing companies seeking financial support for their innovation initiatives. It has been established that a wide range of resources is available for financing innovative activities, which corresponds to different stages of development and types of enterprises. It is becoming relevant to understand the essence and availability of attracting other sources of financing - alternative, which are the most promising in the post-war period in conditions of sustainable growth, namely

venture capital, state grants and subsidies, angel investors, crowdfunding, strategic partnerships and research grants.

The main factors influencing the effectiveness of financing innovative activities are summarized. The combination of market potential, technological maturity, protection of intellectual property, effective management, risk management and strategic partnership create a convincing argument for investors, paving the way to successful financing of innovative activities. It is substantiated that in the period of post-war reconstruction, small and medium-sized enterprises (SMEs) will play a vital role in stimulating economic growth, creating jobs, forming the middle class, and will ensure the reproduction of human capital, which is the basis of the generation of ideas and the development of innovations, in conditions of sustainable growth.

For an empirical analysis of the current state of financial support for innovative development, hypotheses, motivational factors and barriers to the innovative activity of SMEs were formed and tested, with the help of which politicians and business leaders can adapt measures and initiatives that will contribute to the development of a more innovative and competitive SME sector. A mixed approach was used to test the first hypothesis, where the survey testifies to the importance and effectiveness of various factors affecting the innovative activity of enterprises. Descriptive statistics and thematic analysis of identifying patterns, relationships and key findings are highlighted, providing a valuable insight into the innovation landscape of SMEs. The results of the study are important to take into account when forming strategies to support innovation in SMEs. The next step is a regression analysis of the key determinants of innovation activity of small and medium-sized enterprises (SMEs). The dependent variable in this analysis is the innovation index, and the independent variables are the reaction to specific motivating factors and barriers to innovative activity, revealed significant differences in the factors affecting the innovation index at enterprises.

It is outlined that the innovative renewal of fixed capital causes the need to restore depreciation as an own source of investment. The need to introduce and

improve the reproductive and technological structure of investment in fixed capital, in the directions of increasing the share of modernization, technical rearmament, depreciation deductions, reconstruction and saturation of production with innovative technological equipment, has been proven. It is noted that the rate of renewal of fixed capital determines the intensity of investment processes.

The third section of the work summarizes the main directions of development of the policy of financial support for sustainable development innovations. The role of "green" innovations is determined. A SWOT analysis of the strengths and weaknesses of green grants was conducted, and it was determined that one of the effective ways to encourage "green" innovations is to provide increased depreciation rates for investments in environmentally friendly assets. A SWOT analysis of amortization levers for stimulating sustainable innovations was carried out, and the strengths and weaknesses of green bonds, green purchases and tax credit were analyzed, and a matrix of the main tools for stimulating sustainable innovations was developed. The need to introduce tools in accordance with the state of the enterprise (small and medium or large enterprises) is substantiated.

The need to improve the directions of the state policy for the development of financial support for sustainable innovations of Ukraine has been revealed. The study of the available sources of funding from the funds of the European Union is summarized and the main advantages and disadvantages of each source are systematized. The need to intensify the use of European Union tools for the development of financial support for the innovative development of Ukraine, in conditions of sustainable growth, has been proven.

The dissertation work was carried out in accordance with the plan of scientific research works of the Department of Finance of the Vadym Hetman Kyiv National University of Economics and is a component of the scientific topic: «Transformation of macro-finance in Ukraine: issues of European integration, post-war recovery and sustainable development» (state registration number № 0118U002170) and «Macro-financial management in the public finance system» (state registration number № 0118U002170).

The practical significance of the results obtained in the dissertation work is that the theoretical and methodical developments and proposals presented in the dissertation work are applied in the practical activities of state administrations, organizations and executive authorities of Ukraine. The results of the dissertation work are used by Vadym Hetman Kyiv National University of Economics in the educational process.

Key words: innovative development, financial support, institutional environment, sustainable economic development, priority areas of innovative development, depreciation policy, recovery of fixed capital, institutional condition, green innovation, sources of financing, innovative activity, influencing factors.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях України:

1. Помилуйко Є.О. Структуризація фінансового забезпечення інноваційного розвитку України. *Збірник наукових праць Державного податкового університету*. 2022. № 1. С 161–187. (0,9 д.а.). DOI: <https://doi.org/10.33244/2617-5940.1.2022.161-187>.

2. Помилуйко Є.О. Інституційний стан та фінансове забезпечення інноваційного розвитку на шляху до євроінтеграції. *Ефективна економіка*. 2023. №10. (0,5 д.а.) URL: <https://www.economy.nayka.com.ua> (дата звернення: 01.11.2023).

3. Помилуйко Є.О. Особливості реалізації амортизаційної політики в Україні. *Ефективна економіка*. 2012. №9. (0,4 д.а.). URL: <https://www.economy.nayka.com.ua> (дата звернення: 15.08.2020).

4. Помилуйко Є.О. Механізм амортизаційної системи, його вплив на економічний розвиток України. *Економічний часопис* - XXI. 2012. Вип. 11-12 (1). С. 18–21. (0,5 д.а.).

У зарубіжних виданнях:

5. Помилуйко Є.О. Determinants Of The Innovative Activity Of Small And Medium Businesses In Ukraine. *IOSR Journal of Business and Management*. 2023. Vol. 25 (7). P. 42-50. (0,4 д.а.). URL: <https://www.iosrjournals.org> (дата звернення: 01.11.2023).

В інших виданнях:

6. Помилуйко Є.О. Інституційний стан інноваційного розвитку України. *PROGRESSIVE RESEARCH IN THE MODERN WORLD*: I Міжнар. наук.-практ. конф. Бостон, США, 2022. С. 537-544. (0,1 д.а.).

7. Помилуйко Є.О. Аналіз сучасного стану кредитування як методу фінансового забезпечення інноваційного розвитку України. *Світ наукових досліджень. Випуск 16*: матеріали Міжнар. мультидисциплінарної наук. інтернет-конференції, м. Тернопіль, Україна – м. Переворськ, Польща, 16-17 лютого 2023 р. Тернопіль: ФО-П Шпак В.Б., 2023. 424 с. С. 60-64. (0,1 д.а.).

8. Помилуйко Є.О. Сучасні тенденції фінансування інноваційного розвитку в Україні. *Сучасні питання економіки та фінансів*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: КНЕУ, 2020. С. 227-230. (0,1 д.а.).

9. Помилуйко Є.О. Вплив механізмів амортизації на розвиток економічної системи. *Proceedings of the Third International Conference of European Academy of Science* December 20-30 2018. Bonn, Germany, 2018. Сертифікат - XII-03-092-01. С. 24-27. (0,1 д.а.).

10. Помилуйко Є. О. Роль держави в інноваційному розвитку в умовах глобалізації. *Фінансова система України: проблеми та перспективи розвитку*: матеріали ІУ Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: KEIM, 2010. С. 293-295. (0,1 д.а.).

11. Помилуйко Є.О. Амортизаційна політика та її вплив на відтворення основного капіталу в Україні. *Фінансова система держави: проблеми та перспективи розвитку*: матеріали УІІ Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: KEIM, 2012. С. 255 – 257. (0,1 д.а.).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	17
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ.....	26
1.1. Сутність інноваційного розвитку та його характеристика	26
1.2. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку та чинники його формування	51
1.3. Організаційні засади формування фінансового забезпечення інноваційного розвитку.....	66
Висновки до розділу 1	88
РОЗДІЛ 2. ПРАГМАТИКА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ	91
2.1. Сучасний стан фінансового забезпечення інноваційного розвитку в Україні.....	91
2.2. Детермінанти активізації інноваційної діяльності малого і середнього бізнесу в Україні.....	100
2.3. Роль відновлення основного капіталу в активізації інноваційного розвитку.....	113
Висновки до Розділу 2.....	126
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗБУДОВИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	128
3.1. Напрями розбудови політики фінансового забезпечення інновацій для забезпечення сталого розвитку	128
3.2. Перспективи розбудови фінансового забезпечення інноваційного розвитку України	145
Висновки до Розділу 3	164
ВИСНОВКИ	167
СПИСОК ВИКОРАСТИНИХ ДЖЕРЕЛ.....	173
ДОДАТКИ	195

Перелік умовних позначень:

ІР – інноваційний розвиток;

МСП – малі та середні підприємства;

ФЗІР – фінансове забезпечення інноваційного розвитку;

ЄС – Європейський Союз;

МВФ – Міжнародний валютний фонд;

МРГТІ – Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України;

ОЕСР – Організація економічного співробітництва та розвитку;

ООН – Організація Об'єднаних Націй;

ЄФРР – Європейський фонд регіонального розвитку.

ВСТУП

Актуальність теми. Розробка рекомендацій щодо фінансування інновацій є одним із найпопулярніших сучасних напрямів досліджень в Україні та світі. Забезпечення динамічного розвитку промислових підприємств, зміцнення їхніх конкурентних позицій на вітчизняному й зарубіжному ринках потребує ефективного фінансового забезпечення інноваційного розвитку. Незважаючи на велику кількість досліджень, це питання все ще є відкритим і перспективним для вивчення, оскільки поза увагою більшості фахівців лишається такий важливий феномен як сталий інноваційний розвиток та особливості його фінансового забезпечення. Довготривалий застій науково-технічного та інноваційного розвитку свідчить про недостатнє врахування та неспроможність фінансування, що стає важливим аспектом соціально-економічного розвитку країни особливо в умовах повоєнної розбудови та сталого зростання.

Фінансове забезпечення інноваційного розвитку України слід розглядати у трьох проекціях. По-перше, інноваційний розвиток становить собою структурний всебічний процес, який посідає провідне місце в усіх сферах суспільної діяльності та виступає важелем, здатним визначити пріоритетні напрями розвитку країни та ефективний вектор сталого економічного зростання. Зважаючи на обмежену інституційну та фінансову спроможність держави, наявні ресурси й науковий потенціал доцільно було б зосередити на підтримці досліджень, які є основою розвитку інновацій у країні, а також забезпечити виконання умов і цілей концепції сталого розвитку. По-друге, економічне зростання на основі інновацій вимагає від фінансово-банківського сектору адекватного наповнення економіки фінансовими ресурсами, тобто ефективного фінансового забезпечення. За таких умов особливого значення набуває запровадження, кредитування пріоритетних інноваційно-

інвестиційних проєктів через фінансові установи реконструкції та розвитку, підвищення капіталізації кредитно-фінансових інституцій, застосування та вдосконалення механізмів рефінансування й часткової компенсації ставки відсотка за кредитами комерційних банків, створення умов для розвитку небанківських фінансових установ, інституцій спільного інвестування, широкого використання іпотеки та лізингу, застосування податкових пільг, амортизаційних відрахувань. По-третє, фінансове забезпечення інноваційного розвитку, набуваючи системного характеру в інституційному середовищі, сприятиме формуванню інноваційних можливостей у контексті сучасних світових господарських тенденцій. Перехід до нових стратегій сталого економічного розвитку розширює горизонтальні та вертикальні координації розвитку сталих інновацій.

Теоретичні засади щодо вивчення проблематики інноваційного розвитку розробили такі іноземні вчені: Й. Шумпетер, П. Друкер, С. Кузнець, Е. Менсфілд, Г. Менш, Р. Солоу, Б. Твісс, Ж. Тіроль, Р. Фатхутдінов, Р. Форрестер, Е.М. Рогерс, В.Н. Чен, У. Ліу, Й.Бачтлер, Г. Горзелак, Ф. Бусілло, Т. Мусцігроссо, Г. Пеллегріні, О. Тарола, Ф. Террібіле, І. Йанковіс, В. Васіс, В. Ковацевіс, Б. Налл, Й. Ван Реєнен, Д. Наррісон, М. Сеїлер, І. М. Б. Фреїтас, В.Н. Тунзелманн, Е. Гералд, А. Обіануйу та інші.

Вивченню та аналізу окремих питань щодо фінансового забезпечення інноваційного розвитку присвятили свої наукові праці такі українські дослідники: В.М. Опарін, С.В. Онишко, Т.В. Паєнтко, О. Колодізєв, М.І. Диба, Ю.О. Гернега, О.М.Юркевич, О.В. Баула, О.А. Гавриш, Ю.В. Лопатинська, М.А. Теплюк, А.І. Корецький, В.М. Федосов, В.С. Захаров, О.М. Грубляк, М.А. Іванюк, І.А. Крисоватий, В.М. Гейць, О.Г. Малій, І.Ю. Єпіфанова, М.І. Крупка, М.О. Ручишин та інші.

Високо оцінюючи наукові здобутки вітчизняних та зарубіжних учених із вищевказаної проблематики, зазначимо, що роль фінансового забезпечення інноваційного розвитку в Україні потребує подальшого дослідження для подолання дисбалансу та удосконалення напрямів фінансування інновацій в

умовах концепції сталого зростання, де важливим завданням є оптимізація джерел фінансового забезпечення та інституалізація інноваційного розвитку в Україні в період повоєнної розбудови.

Подальшого розвитку потребує комплекс питань, пов'язаний із визначенням стану та пошуком ресурсів у формуванні високорозвинутої соціально орієнтованої економіки, що базується на знаннях та інноваціях, а також на ефективному фінансовому забезпеченні інноваційного розвитку та розвитку освіти, науки, що відповідатиме завданням та цілям концепції сталого економічного розвитку України. Зростання теоретичних і практичних потреб у вирішенні зазначених питань зумовило актуальність теми дисертації, її мету, завдання та зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою частиною науково-дослідної роботи кафедри фінансів ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за темою «Трансформація макрофінансів в Україні: проблематика євроінтеграції, повоєнного відновлення та сталого розвитку» (державний реєстраційний номер № 0123U101988) та «Макрофінансове управління в системі публічних фінансів» (державний реєстраційний номер № 0118U002170).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є поглиблення теоретико-методологічних засад фінансового забезпечення інноваційного розвитку та розробка теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо його удосконалення в умовах концепції сталого розвитку та повоєнної розбудови України. Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- розкрити сутність та особливості інноваційного розвитку;
- охарактеризувати основні чинники та принципи інноваційної моделі розвитку економіки в умовах сталого зростання;
- проаналізувати фінансове забезпечення інноваційного розвитку України та визначити доступні джерела фінансування розвитку інновацій;

- дослідити організаційні засади фінансового забезпечення інноваційного розвитку;
- визначити сучасні детермінанти активізації інноваційної діяльності малого та середнього бізнесу в Україні;
- виявити вплив відновлення основного капіталу на активізацію інноваційного розвитку;
- розробити заходи щодо вибору напрямів розбудови політики фінансового забезпечення інновацій для забезпечення сталого розвитку;
- обґрунтувати перспективи розбудови фінансового забезпечення інноваційного розвитку України в умовах сталого зростання в повоєнний період.

Об’єктом дослідження є процес фінансового забезпечення інноваційного розвитку України.

Предметом дослідження є економічні відносини, що виникають у процесі формування фінансового забезпечення інноваційного розвитку.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становлять фундаментальні й прикладні праці з теорії фінансів, фінансового забезпечення інноваційного розвитку та різних форм його підтримки. Обґрунтування методичних підходів до їх оцінки здійснювалося з використанням системного підходу та діалектичного методу.

За допомогою методів порівняння, систематизації та узагальнення обґрунтовано поняття «інноваційний розвиток», «фінансове забезпечення інноваційного розвитку», «сталий інноваційний розвиток». На основі методів аналізу та синтезу досліджено передумови інноваційного розвитку економіки України, а також джерела фінансового забезпечення. Метод системного аналізу використаний для визначення складників системи фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки України. Системний аналіз і метод порівняння, статистичний аналіз – для вивчення тенденцій фінансування інноваційної діяльності країн світу, Європи, України. Для

побудови таблиць, графіків та діаграм використано табличний і графічний методи. Для формування висновків щодо результатів дослідження застосовано також абстрагування та дедуктивний метод.

Правову основу дослідження становлять чинні законодавчі та нормативні документи, що регулюють розвиток інновацій та забезпечують підтримку та фінансування. Інформаційною базою дослідження є офіційні статистичні матеріали Державної служби статистики України, Державної казначейської служби України, Міністерство економіки України, Міністерство розвитку громад територій та інфраструктури України, Національного банку України, результати власних досліджень та спостережень.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в поглибленні теоретико-методологічних засад фінансового забезпечення інноваційного розвитку в умовах сталого зростання на шляху до Євроінтеграції в повоєнний період, у результаті чого сформульовано основні положення, які визначають наукову новизну роботи:

удосконалено:

- систематизацію сучасних інструментів підтримки сталих інновацій, на відміну від існуючих підходів, виділено зелені гранти і субсидії, амортизаційні важелі, податковий кредит, зелені облігації, зелені закупівлі. Така систематизація дасть змогу створити регуляторні передумови для імплементації інструментів підтримки, фінансування розвитку зелених інновацій в умовах сталого зростання в повоєнний період відбудови економіки України;

- структурування мотиваційних факторів, які сприяють розвитку інновацій та бар'єрів, що їм перешкоджають на підприємствах малого і середнього бізнесу. На основі регресійного аналізу результатів опитування представників малого і середнього бізнесу встановлено, що основними мотиваційними факторами є заохочення до інноваційних ідей та винагородження; основними бар'єрами є обмеженість зовнішніх джерел

фінансування та кваліфікація персоналу. Розуміння мотиваційних факторів і бар'єрів дасть можливість політикам та бізнес-лідерам адаптувати заходи та ініціативи, які сприятимуть розвитку інноваційній та конкурентоспроможній економіці України;

набуло подальшого розвитку:

- підходи до визначення інноваційного розвитку на основі інтеграції завдань пріоритетних напрямів та цілей стратегічного інноваційного розвитку, які утворюють спільний стало-інноваційний вектор економіки. Зазначені підходи є доцільними для обґрунтування майбутніх стратегій розвитку сталих інновацій у повоєнний період. Натомість спільні завдання та цілі допоможуть визначити пріоритетні напрями інноваційного розвитку при формуванні стратегій соціально- економічного розвитку держави;

- концептуальні засади повоєнного стимулювання розвитку зелених інновацій в Україні, а саме: за допомогою створення спеціальних фондів, спрямованих на фінансування екологічно чистих проєктів, досліджень, розробок і впровадження зелених технологій. Поєднуючи державний та приватний капітал, ці фонди можуть мати значний вплив на прискорення впровадження (зелених) сталих інновацій;

- пропозиції щодо активізації використання інструментів Європейського Союзу для фінансування інноваційних проєктів в Україні. На основі систематизації переваг і проблем залучення доступних інструментів обґрунтовано комплекс заходів, спрямованих на розширення доступу до зазначених інструментів. Імплементация цих заходів у регуляторну політику України забезпечить можливості подальшої розбудови фінансового забезпечення інноваційного розвитку України;

- класифікація альтернативних джерел фінансування інноваційної діяльності. На відміну від існуючих підходів, додано класифікаційну одиницю – альтернативні джерела. Обґрунтовано, що найбільш перспективними альтернативними джерелами є венчурний капітал, стратегічні партнерства, краудфандинг, дослідницькі гранти, що сприятимуть

розбудові фінансового забезпечення інноваційного розвитку України в повоєнний період.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці концептуальних засад фінансування інновацій, які доведено до рівня конкретних пропозицій та практичних рекомендацій, придатних до використання в процесі реформування соціально-економічної політики в Україні, а також у процесі вдосконалення податкового законодавства держави з урахуванням змін щодо амортизаційної політики. Практичне значення одержаних результатів підтверджують відповідні документи.

Пропозиції в частині підходів до відбору стратегічних сфер промисловості для надання державної підтримки у вигляді прискореної амортизації та інвестиційного кредиту підприємствам для відновлення України в повоєнний період, на засадах сталого розвитку, взяті до уваги Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури. Застосування підходів дало можливість відбору стратегічних сфер промисловості в роботі міністерства під час планування співпраці з міжнародними фінансовими організаціями та партнерами з розвитку; обговорення питань формування державних інноваційних проєктів; обміну інформацією та досвідом із країнами -партнерами у контексті здійснення реформ та інституційних перетворень (довідка № 7788/09/14-23 від 29 серпня 2023 року).

Враховані пропозиції ТОВ «Скросервіс» (ідентифікаційний номер підприємства № 35034423) щодо запропонованих інструментів підтримки сталих інновацій, таких як гранти та субсидії, які допоможуть вирішити питання початкових інвестиційних витрат. Узято до уваги пропозиції щодо створення спеціальних фондів, спрямованих на підтримку та фінансування екологічно чистих проєктів. Ці фонди можуть управлятися державними або приватними організаціями й надавати фінансові ресурси для досліджень, розробок і впровадження зелених технологій. Поєднуючи державний і приватний капітал, указані фонди можуть також мати значний вплив на

прискорення та впровадження зелених інновацій, сприяючи розвитку зеленої економіки в Україні (довідка № 10/13 від 13 жовтня 2023 року).

Результати дисертації враховано кафедрою фінансів імені Віктора Федосова Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана при розробці навчально-методичного забезпечення та викладанні студентам навчальних дисциплін «Фінанси» та «Бюджетна система» (довідка від 12 жовтня 2023 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною роботою. Наукові положення та розробки, що виносяться дисертанткою на захист, одержані самостійно та знайшли відображення в друкованих працях. Особистий внесок у наукових працях, опублікованих у співавторстві, наведено у списку опублікованих праць за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дослідження обговорено і схвалено на 6 міжнародних і всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях, зокрема: «Інституційний стан інноваційного розвитку України» (Бостон, США, 2022 р.); «Аналіз сучасного стану, кредитування як методу фінансового забезпечення інноваційного розвитку України» (м. Переворськ, Польща, 2023 р.); «Сучасні тенденції фінансування інноваційного розвитку в Україні» (Київ, 2020 р.); «Роль держави в інноваційному розвитку в умовах глобалізації.» (м. Київ, 2010 р.); «Вплив механізмів амортизації на розвиток економічної системи» (м. Bonn, Germany 2018 р.); «Амортизаційна політика та її вплив на інноваційний розвиток України» (м. Київ, 2013).

Публікації. За результатами дисертації опубліковано 11 наукових праць, із них: 4 – у наукових фахових виданнях України, що входять до міжнародних наукометричних баз даних; 1 – у зарубіжному виданні; 6 – в інших виданнях. Загальний обсяг опублікованих праць автора становить 3,3 д.а.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Обсяг основного тексту дисертації становить 157 сторінок. Дисертація

містить 19 таблиць на 20 сторінках, 7 рисунків на 4 сторінках, 3 додатка.
Список використаних джерел налічує 201 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

1.1. Сутність інноваційного розвитку та його характеристика

Новітні технології, сучасні наукові ідеї докорінно й швидко змінили світову економічну структуру та стали основними факторами розвитку людства. Друга половина XX ст. характеризується стрімким науково-технічним прогресом. Світова економіка увійшла в період радикальної структурної трансформації, пов'язаної передусім із суттєвим зростанням ролі наукомістких і високотехнологічних виробництв, інтенсивним використанням знань, умінь, широким упровадженням інновацій у різні сфери економічного життя.

Після науково-технічної революції, яка розгорнулась у Європі в 17-18 століттях, особливо помітною стала роль «інновацій» у забезпеченні економічного зростання. Світовий досвід довів, що саме «інновації» є джерелом економічного зростання та рушійною силою якісних перетворень, передумовою забезпечення та підвищення конкурентоспроможності країни на всіх рівнях господарювання [4, с. 39]. В економічну теорію термін «інновація» увів відомий австрійський економіст Йозеф Шумпетер, який написав у 1911 році працю «Теорія економічного розвитку», де охарактеризував дві сторони господарського життя: рутинний кругообіг і нові комбінації [24]. «Нове, – писав Й. Шумпетер, – не виростає із старого, а з'являється поряд зі старим, виштовхує його і змінює всі відносини таким чином, що виникає необхідність специфічного процесу його окремого

дослідження» [24, с. 137].

Нові комбінації, у розумінні Й. Шумпетера, означають розвиток – для виробництва чогось нового необхідно принципово нове поєднання ресурсів та підприємницького таланту, що зрештою і створює інновацію (рис. 1.1).



Рис. 1.1. Головні складники поняття «нові комбінації» Й. Шумпетера

Джерело: систематизовано автором на основі [24]

Трактуючи інновацію як нову науково-організаційну комбінацію виробничих факторів, мотивовану підприємницьким духом [24], учений доводить, що розвиток інновацій слід розглядати тільки за умов циклічності й динамічного змагання старих товарів і технологій із новими, стверджуючи, що інноваційні зміни відбуваються лише протягом коротких проміжків часу завдяки впровадженню нового виробництва, освоєнню нового, отриманню нового, реалізації діючого [24, с. 159]. Ці складники інноваційних змін утворили форму та зміст сучасного економічного розвитку.

Із кінця 80-х років XX ст. інновації стали розглядатися в контексті підвищення ефективності управління компаніями, що й сприяло появі книги відомого американського економіста Пітера Фердинанда Друкера «Інновації і

підприємництво: практика і принципи» (1985). У цій праці інноваційна економіка набуває таких рис: головною продукцією є нові рішення, провідна роль в економіці належить малим і середнім підприємствам, інтелектуалізація праці є основним процесом розвитку виробництва, де витрати на нього та поширення знань є головною формою інвестицій, а найважливіше завдання науки – сприяння інноваціям [27]. Зауважимо, що головна форма власності – це людський капітал, тобто інтелектуальна власність, що структурує суспільство і визначає його сталий розвиток.

В історії економічної думки існує низка теорій інновацій, що зображені в таблиці 1.1, які відображають складний і багатогранний процес розвитку економіки, в основі якого лежить знання про інновації.

Таблиця 1.1

Теорії інновацій, наукові погляди

Теорія інновацій, представники	Основні риси
1	2
Класична теорія інновацій. Й. Шумпетер.	Обґрунтування ролі підприємця як носія технічного прогресу; введення поняття «інновація»; визначення категорії «інновація» як нової функції виробництва; установлення зв'язку між інноваціями та циклічним розвитком економічних процесів.
Теорія циклів. М. Туган-Барановський.	Пояснення циклічності економічного розвитку поряд із закономірностями відтворення основного капіталу й особливостями інвестування також ступенем наукових відкриттів та технічних удосконалень; виникнення теорії «довгих хвиль»; виявлення закономірностей розвитку інновацій; класифікація інновацій.
Теорія «довгих хвиль». М. Кондратьєв.	Інновації розвиваються за своїми власними закономірностями, які він поділив на закономірності статичності, динаміки і генетики; закономірності статичності відображаються в чітко визначеному розподілі інноваційного потенціалу за видами діяльності, сферами і галузями відтворення; закономірності динаміки знаходять відображення в циклічності інноваційної діяльності; закономірності соціогенетики, спадковості в динаміці інновацій дозволяють виявити внутрішню структуру, характер і наслідки інноваційної діяльності, обґрунтувати селективну державну інноваційну політику.

1	2
Неокласичні теорії. Г. Менш, С. Кузнець, М. Калецкі, Б. Твісс.	Подальший розвиток класифікації інновацій; визнання стимулюючого впливу держави на регулювання інновацій; визнання динаміки нововведень провідним фактором впливу на появу, тривалість та інтенсивність кон'юнктурних циклів.
Теорія інноваційного підприємництва. П. Друкер	Тісний зв'язок підприємницької та інноваційної діяльності; вплив на структурні зрушення в економіці; зростання значення сфери інформаційних технологій.
Соціально- психологічна теорія. Х. Барнет, Є. Вітте, Е. Денісон.	Виокремлення людини як особливого носія інновацій; визнання необхідності врахування всієї сукупності факторів, що визначають поведінку людини; потреба впровадження інституту стимулів для динамічного інноваційного розвитку.
Теорія конкурентних переваг. М. Портер	Досягнення конкурентних переваг за допомогою інновацій; використання нових технологій та нових методів.
Теорія «нової економіки» або «економіки знань». Ф. Махлупом	Економіка знань — це система взаємопов'язаних між собою етапів, починаючи з набуття населенням країни певної суми знань у системі освіти й закінчуючи використанням матеріалізованих результатів інтелектуального розвитку суспільства в секторах економіки; стосовно структурних характеристик економіки знань важливим є те, що це не лише економіка виробництва. Знання мають посісти в ній значно вище місце порівняно із сьогоденням [15].
Теорія технологічного розриву. М. Познера	Інновації є могутнім фактором ескалації технологічного розриву між країнами; конкурентна ціна товару на тій або іншій фазі (стадії) його життєвого циклу (упровадження, зростання, зрілість і спад) підсилює переваги (доходи) тих, хто впроваджує інновації; високорозвинені країни підтримують масовий рівень інноваційної діяльності; парадигми масового виробництва та парадигма домінування старих і нових технологій в економічних системах існують поруч.
Теорія інтелектуальної технології. Ф. Хайєка	Запропонував інформаційну концепцію "порядку, що розширюється" як основу цивілізації. Розширення інформації, яку використовують у повсякденній діяльності сучасні підприємці для розроблення інформаційних та інтелектуальних технологій, спонтанний розвиток ринкових процесів сприятимуть економічному розвитку.
Теорія дифузії інновацій. Т. Хагерstrand, Е. Роджерс, Р. Фостер	Розробив першу модель дифузії інновацій у регіональному аспекті; довів, що саме дифузія інновацій призводить до змін у просторовому розвитку; описаний процес дифузії інновацій; зародження теорії дифузії інновацій.
Теорії освіти як фактору зростання. А. Яффе, Дж. Лернер, С. Штерн	Чинником економічного зростання є спеціальна освіта; наявність високоосвічених фахівців; створення нових високорозвинених напрямів освіти.

1	2
Теорії, в яких досліджується роль інновацій. Б. Твісс	Поява процесу, в якому винахід набуває економічного змісту, а винахід – це інноваційний результат.
Сучасні теорії регіональних інновацій. Ф. Перру, Ж. Будвіль, П. Потье, Дж. Фрідман	Побудування концепції полюсів зростання; заснування теорії центр-периферія; наголошення на необхідності розвитку регіональних інновацій.
Теорії трансформації суспільства. Д. Белл, О. Тоффлер, Е. Масуда, А. Турен	Основним фактором економічного розвитку є техніка, інновації у промисловості; формування економічних законів під впливом науки і техніки; економічний розвиток – це відображення науково -технічного розвитку.

Джерело: систематизовано автором на основі [14; 15; 22; 24; 28; 29; 30; 31; 32; 33; 34; 35; 36; 37]

Детальний розгляд процесу утворення теорії інноваційного розвитку дає підстави стверджувати, що його початком є класична теорія, яка представлена в працях В. Зомбарта, В. Мічерліха та Й. Шумпетера. У 1909 році В. Зомбарт у статті «Капіталістичний підприємець» підкреслив визначну роль підприємництва в розвитку економіки й зазначив, що підприємцю необхідно вдаватися до залучення у свою діяльність технічних новинок, маючи за мету досягнення прибутків [14, с. 7]. Трохи пізніше, у 1910 році, в «Економічному прогресі» В. Мічерліх також підкреслив важливість ролі підприємця та інновацій для економічного розвитку. Проте проблематика інновацій не була домінантною в роботах зазначених учених. Засновником інноваційної теорії, так званим її батьком, був Йозеф Алоїз Шумпетер, який систематизував ідеї попередників із різних досліджень щодо ролі нововведень в економічному розвитку. Термін «інновації» він застосував уперше в праці «Цикли бізнесу» (1934), проте концепція інновацій була викладена значно раніше, а саме в роботі «Теорія економічного розвитку» (1912), де був застосований термін «нові комбінації». Також було виділено 5 випадків (див. рис. 1.1.), в яких учений досліджував форму та зміст розвитку

та працював над створенням нової системи вартостей, де підприємницька функція нерозривно пов'язана з нововведеннями [24, с. 304].

Теорія циклів та передумови для розуміння ролі інновацій у зміні фаз економічного циклу містяться в працях М.І. Туган-Барановського, який обґрунтував положення про вирішальну роль коливань інвестицій у зміні фаз промислових циклів. Суттєвий внесок у теорію інноваційного розвитку економіки та започаткування теорії довгих хвиль зробив М.Д. Кондратьєв. У своєму вченні про великі цикли кон'юнктури він обґрунтовував закономірний зв'язок «підвищуючих» і «понижуючих» хвиль цих циклів із хвилями технічних винаходів та їхнього практичного використання [22]. Крім того, цей дослідник став засновником теоретичних основ інновацій, які стосуються не тільки економічної і технологічної сфер діяльності, а й мають безпосередній вплив на все суспільно-політичне життя.

Г. Менш, С. Кузнець, Б. Твісс, Е.М. Роджерс є представниками неокласичної теорії інновацій, згідно з якою вчені розглядають інновації як «головний імпульс» розвитку, що виходить від нових споживчих товарів, нових методів виробництва і транспортування, нових ринків, нових організаційних форм у промисловості, водночас урахувуючи наявну циклічність розвитку економіки [18; 19, с. 50]. У праці «Технологічний пат», проаналізувавши період з сер. XVIII ст. – 60-ті рр. XX ст., Г. Менш довів існування довгих хвиль економічної активності, пояснюючи економічну кризу застоєм науки та нестачею базових інновацій, підкреслюючи: «Погіршення стану фірми, породжує стимул до інновацій. І навпаки, коли справи фірми процвітають, у неї немає необхідності що-небудь серйозно змінювати у вже налагодженому виробництві» [17]. Депресія відіграє роль генератора умов для появи інновацій, що складають, на думку неокласиків, технологічний базис нової довгої хвилі. С. Кузнець [18] увів поняття епохальних нововведень, на яких базується перехід від однієї історичної епохи до іншої, а новим джерелом зростання вчений вважав прискорений розвиток науки.

Розвиваючи думку Й. Шумпетера про визначальну роль новатора як носія інноваційного розвитку, де значна увага приділяється проблемам особистості, її рівня освіти, мотивації й аналізу соціально-психологічних чинників та їхнього впливу на розвиток інновацій, бере свій початок соціально-психологічна теорія інновацій [20]. Засновником теорії конкурентних переваг вважають Майкла Портера, який свою працю «Конкуренція» практично повністю присвятив питанню взаємозв'язку впровадження інновацій та конкурентоспроможності підприємств. Автор наголошує на тому, що конкурентоспроможні компанії досягають переваг за допомогою інновацій, підходячи до розуміння нововведень у самому широкому сенсі та використовуючи як нові технології, так і нові методи роботи, освоюючи при цьому нові принципи конкуренції. Також М. Портер зазначав, що ефективність і конкурентоспроможність економіки визначаються співвідношенням цих джерел, яке на різних етапах економічного розвитку буває різним [32, с. 341]. Як відомо, в умовах індустріального суспільства важливу роль у забезпеченні економічного зростання відіграють виробничі фактори, що надають змогу розширювати обсяги виробництва та збуту продукції переважно на екстенсивній основі.

Як модель розвитку економіки інноваційний розвиток бере свій початок із Великої депресії (1929-1933 рр.). Небачене за масштабами спустошення економіки, тривала її стагнація могли бути подолані лише масованим оновленням виробництва, кардинальною зміною ролі держави щодо бізнесу. Термін «економіка знань» увів у науковий обіг австрійсько-американський учений Ф. Махлуп у 1962 році, який стосувався одного із секторів економіки, що й стало започаткуванням теорії «нової економіки», або «економіки знань». Економіка знань — це система взаємопов'язаних між собою етапів, починаючи з набуття населенням країни певного обсягу знань у системі освіти й закінчуючи використанням матеріалізованих результатів інтелектуального розвитку суспільства в секторах економіки. При цьому знання мають посісти значно вище місце, порівняно із сьогоденням, а поняття

інновація як нововведення в галузі техніки, технології, організації праці та управлінні, засноване на використанні досягнень науки й передового досвіду й передусім на знаннях людини [12].

Новий етап науково-технічного й технологічного прогресу характеризувався перетворенням парадигми масового виробництва на парадигму домінування гнучких, техніко-економічних систем та зародженням теорії технологічного розриву М. Познера, який наголошував на тому, що інновації є могутнім фактором ескалації технологічного розриву між країнами, які спроможні стимулювати розвиток технологій і виробництва товарів та послуг, і на їх основі країнами, які втратили інструменти впливу на національні інноваційні процеси [32, с. 341]. Також він стверджував, що високорозвинені країни, підтримуючи масовий рівень інноваційної діяльності, тим самим нарощують обсяги експорту та імпорту високотехнологічної продукції на основі спеціалізації та кооперації, чим і розвивають внутрішньогалузевий ринок. Австрійський економіст Ф. Хайєк, представник теорії інтелектуальних технологій, вважає, що ринок – це гігантська інформаційна машина, що містить величезне, неявне, розсіяне знання про потреби і виробничі можливості людей, інформацію, яка перевищує ті знання, якими може володіти не лише окрема людина, а й багато людей [33, с. 115].

Інший відомий учений, представник теорії дифузії інновацій, Т. Хагерstrand розробив першу модель дифузії інновацій у регіональному аспекті та довів, що саме дифузія інновацій призводить до змін у просторовому розвитку. Також він визначив стадії дифузії інновацій [34]. Е. Роджерс об'єднав наявні теорії дифузії інновацій та виділив аспекти власної теорії [19], а за допомогою нелінійної кривої описали процес дифузії інновацій такі дослідники, як Е. Менсфілд, Р. Фостер [30]. Представники іншої теорії, де освіта є фактором зростання – А. Яффе, Дж. Лернер, С. Штерн, – виявили, що одним із чинників економічного зростання є спеціальна освіта [36], та визначили наявність високоосвічених фахівців як

основний чинник економічного розвитку (А. Арора, А. Гамбарделла) [24, с. 641]. Теорія ролі інновацій – Б. Твісс, підкреслив суть нововведень як процесу, в якому винахід набуває економічного змісту. Також представники теорії регіональних інновацій – Ф. Перру, Ж. Будвіль, П. Потьє, Дж. Фріман [34] на основі теорії дифузії інновацій побудували концепцію полюсів зростання та теорію центр-периферії.

Д. Белл, О. Тоффлер, Е. Масуда, А. Турен, представники теорії трансформації суспільства, доводили, що економічні закони формуються під впливом науки і техніки, а економічний розвиток є відображенням науково-технічного прогресу [35, с. 432]. Цю думку продовжив З. Бжезинський [11], у теорії технократичного суспільства, стверджуючи, що основним фактором економічного розвитку є техніка та інновації у промисловості й виробництві.

Інноваційні теорії сформулювали принципові ознаки радикальних інновацій, за допомогою яких реалізують значні науково-технічні розробки, що стають основою формування нового виробництва, технологій та створюють нові можливості, змінюючи структуру ринку й покращуючи економічне зростання [51]. Тепер важко уявити перспективу існування, тим паче розвитку, без інновацій, що виступають чинником ефективності, продуктивності, та забезпечити економічне зростання, створюючи сприятливі умови для сталого розвитку суспільства. Зазначимо, що сучасною визначальною теорією розвитку переважної більшості країн є теорія сталого розвитку. Як стверджує В. Трегобчук, «концепція сталого розвитку економіки визнана світовою спільнотою народів, домінантною ідеологією розвитку людської цивілізації у ХХІ ст., стратегічним напрямом забезпечення матеріального, соціального і духовного прогресу суспільства» [60].

Розвиток технологій – це основна рушійна сила економіки та прогресу. Нова технологія виникає не одна, а у зв'язці з іншими технологіями, що взаємодоповнюють одна одну. Нова модель економічного зростання, яка ґрунтується на інноваційному типі розвитку, передбачає зміну самого поняття

науково-технічного прогресу і науково-технічного розвитку. Тому наступним кроком став період формування сучасних інноваційних теорій та зародження поняття «інноваційний розвиток». Інновації та інноваційні теорії послужили базисом розроблення сучасної ідеології, стратегій конкурентоспроможності, ефективного підприємництва, що сприяло підвищенню рівня добробуту націй. Інновації предметно увійшли в життя людей та господарську діяльність, без них стало неможливим соціально-економічне зростання й будь-який подальший розвиток. Здебільшого як у дослідженнях вітчизняних, так і в іноземних науковців термін «інноваційний розвиток» використовується, коли йдеться про відповідний тип розвитку на макрорівні, де проводяться дослідження щодо механізму реалізації науково-технічного прогресу в процесі економічного розвитку та формування так званої економіки знань, пошуку нових джерел економічного зростання, побудови моделі інноваційного розвитку.

Еволюційні зміни та перетворення, які відбулися протягом століть, призвели до переосмислення людством ролі інноваційного розвитку, принципів поширення й використання інновацій у соціальному, економічному та господарському просторі. Згідно з поглядами науковців О.А. Гавриш та Ю.В. Лопатинської, «інноваційність стала синонімом кращого життя, ефективної конкурентоспроможності економіки, спроможності суспільства створювати якісніші можливості, задоволення потреб і при цьому спрямовувати траєкторію господарювання в русло сталого розвитку. Переосмисливши ідеї, теорії і практики розуміння значимості інновацій із минулого, людство, наукова спільнота сьогодні надає їм безумовну першість як головному чиннику якісних перетворень. Дефініції інновацій використовуються для теоретико-методологічних обґрунтувань і практичного впровадження новизни в усіх сферах життєдіяльності людини. Наслідком еволюційних засад, інноваційного розвитку економічних систем стало пріоритетним визнання такого стану, що підтверджує його глобальне значення для науки та практики» [3, с. 39-42].

Для інноваційно-технологічно розвинутих країн знання є головним нематеріальним активом, капіталом, що дає змогу забезпечувати зростання обсягів виробництва, підвищувати якість послуг, забезпечувати конкурентоспроможність та прискорювати соціальний прогрес у суспільстві [8], при цьому інновації органічно вплелися в сучасний розвиток, ставши його невід'ємною складовою частиною. Сьогодні вітчизняна економіка впевнено переходить на інноваційний шлях розвитку. Перетворення та еволюційні зміни, що сталися протягом століть, призвели до переосмислення людством ролі інноваційного розвитку, його засадничих принципів, поширення й використання інновацій у соціальному, економічному, екологічному, господарському просторі, а також обумовили виникнення поняття «інноваційного розвитку», а саме теорій інновацій, тому врахування їхніх базових постулатів, на наш погляд, є обов'язковим. Для кращого уявлення та розуміння звернімося до поглядів науковців на «інноваційний розвиток», що відображенні в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

**Систематизація підходів дослідників щодо тлумачення сутності
інноваційного розвитку**

Вчені	Погляди на термін «інноваційний розвиток»
1	2
О. Адаменко	це діяльність підприємства, що спирається на постійний пошук нових методів та засобів задоволення споживацьких потреб та підвищення ефективності господарювання; розвиток, що передбачає розширення меж інноваційної діяльності та впровадження інновацій в усі сфери діяльності підприємства
Н. Заглумша	сукупність відносин, що виникають у процесі цілеспрямованого підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності організації на основі інновацій.
О. Мороз	процес пошуку та створення нової продукції та процесів на основі використання сукупності всіх наявних засобів та можливостей підприємства, що зумовлює якісні зміни (підвищення конкурентоспроможності, збільшення стійкості в мінливих зовнішніх умовах, формування нових ринків збуту).

1	2
С. Ковальчук	безперервний процес, під час якого відбувається безупинний пошук та створення нових технологій, матеріалів, інших видів ресурсів, їх подальше використання в діяльності господарювального суб'єкта задля формування, виявлення та забезпечення максимального задоволення потреб і запитів споживачів найбільш ефективним способом та створення конкурентних переваг у мінливому зовнішньому середовищі.
М. Рогоза	здатність підприємства динамічно розвиватися на власній основі за рахунок систематичного формування комплексу дій, направлених на розробку, впровадження, подальшу модифікацію нововведень
С. Ілляшенко	процес господарювання, що спирається на безупинні пошук і використання нових способів і сфер реалізації потенціалу підприємства у мінливих умовах зовнішнього середовища в рамках обраної місії та прийнятої мотивації діяльності і який пов'язаний з модифікацією існуючих і формуванням нових ринків збуту. Як багатофакторний процес, інноваційний розвиток проходить всі етапи нерівномірно, з наявними періодами зростання та спаду, позитивних та негативних тенденцій та повинен розглядатися в певному періоді часу
О.В. Механік	сукупність інноваційних процесів, які полягають в освоєнні нового продукту, нових методів виробництва, нових методів кадрової роботи; вивченні нових ринків збуту.
Г.І. Ідзів	це активне впровадження і просування на ринок продуктивних інновацій, а з іншого – розширене відтворення капіталу підприємства, засноване на застосуванні технологічних інновацій, перехід до нового технологічного базису.
П. П. Микитюк	інноваційний розвиток передбачає використання реальних інноваційних можливостей для досягнення цілей за низкою напрямків – мобілізація і вдосконалення інноваційного потенціалу та його головного ресурсу – людського капіталу, поліпшення інноваційного клімату.
Я.Д. Вишняков	це вдосконалення системи (об'єкта) на основі інновацій. Інноваційний шлях розвитку країни можливий за умови повсюдного впровадження інновацій, інвестицій та впровадження інноваційних процесів, як основи ринкового господарювання, зокрема формування структури виробництва та його технічної бази, вдосконалення систем управління.
Л. І. Федулова	розглядає як процес позитивних якісних змін в інноваційному стані підприємства з позицій динамічного підходу до інноваційної діяльності.
В.Р. Волощук	це не тільки основний інноваційний процес, а й розвиток системи факторів та умов, необхідних для його здійснення. Інноваційний розвиток як системний процес, заснований на знаннях та інноваціях, який реалізує конкурентні переваги, забезпечує стає зростання, підвищення якості та рівня життя населення шляхом гармонізації інтересів його учасників.

1	2
Х. Гумба	не тільки основний інноваційний процес, але й розвиток системи факторів та умов, необхідних для його здійснення, тобто інноваційного потенціалу
І. Борисова	створення на фондовому ринку привабливості з точки зору дохідності інвестиційного ризику, тобто підвищення вартості бізнесу шляхом управління інноваціями
Н.В. Равлик	визначальний чинник ефективності діяльності підприємства, який базується на впровадженні та реалізації інновацій, які зумовлюють поліпшення його діяльності, забезпечують зміцнення його ринкових позицій і створюють сприятливі умови для його розвитку.

Джерело: систематизовано автором на основі [1; 3; 6; 7; 9; 11; 21; 22; 23; 24; 51]

Проаналізуємо більш детально погляди вищевказаних науковців. Дослідники О. Мороз, С. Ковальчук, О. В. Механік розглядають інноваційний розвиток як інноваційний процес, але слід зазначити, що інноваційний розвиток – це більш широке поняття і стосується економічних, маркетингових та управлінських перетворень, що відбуваються на підприємстві в результаті впровадження інновацій [7, с. 39]. С. Ілляшенко, Х. Гумба цілком слушно наголошують на тісному взаємозв'язку між інноваційним розвитком та потенціалом підприємства. Н. Заглумша наголошує на тому, що основою інноваційного розвитку є інновації або управління ними. На нашу думку, необґрунтовано ототожнювати управління і розвиток із сукупністю відносин, що виникають у процесі конкурентоспроможності та цілеспрямованого підвищення економічної ефективності [6, с. 278]. Як стверджує І. Борисова, інноваційний розвиток спрямований на підвищення вартості бізнесу, тобто на створення привабливості з точки зору дохідності інвестиційного ризику, що викликає певну суперечність, адже інноваційний розвиток може бути притаманний як комерційним, так і некомерційним підприємствам, основною функцією яких є виконання соціально значущих завдань [15]. Також Н. Равлик інноваційний розвиток ототожнює з інноваційною діяльністю [11, с. 215]. Однак, слід

зауважити, що інноваційна діяльність здійснює вплив на інноваційний розвиток, але ототожнювати ці поняття не доречно, що вже зазначалося раніше. Водночас зміст поняття «інноваційний розвиток» в такій інтерпретації не дає можливості конкретизувати умови, етапи й новизну продукту та процесу. Виходячи з цього, необхідно розглянути сформовані в науці уявлення про зміст інноваційного розвитку й дати визначення цього поняття, що передбачає ефективне використання та вдосконалення інноваційного потенціалу з урахуванням вимог сталого розвитку.

В умовах глобалізації та інтеграції важливим фактором інноваційного розвитку, покращення науково-технічного стану рівня освіти та науки й забезпечення соціальної стабільності стає формування сталого розвитку. Як зазначає Харчук О.О., «спостерігається утворення нової ідеології розвитку країн, груп країн, регіонів у процесі їх інноваційно-економічного розвитку з одночасним розв'язанням екологічних проблем. Йдеться саме про розвиток у межах економічної й ресурсних можливостей навколишнього середовища, уникнення деструктивного впливу на природу і систему життєзабезпечення людства...» [29]. Усвідомлення «нових реалій» ХХІ ст. дає імпульс до трансформації стратегічних орієнтирів суспільства й утвердження позитивної інноваційної домінанти в реалізації міжнародної екологічної безпеки в контексті основних засад концепції сталого розвитку.

Поняття «сталий розвиток» уперше сформульовано Світовою комісією з навколишнього середовища та розвитку, яка була створена 1983 р. (очолив Комісію прем'єр-міністр Норвегії Р. Брунтланд). Концепцію сталого соціально-економічного розвитку було сформульовано у 1987 р., у звіті цієї комісії [28]. Сутність концепції полягає в задоволенні справжніх потреб людини без створення загрози задоволенню потреб майбутніх поколінь.

Термін «сталий розвиток» (sustainable development) був закріплений у 1987 році на Конференції ООН по навколишньому середовищу і розвитку, де сталий розвиток було визначено як розвиток суспільства, який задовольняє справжні потреби без завдання шкоди майбутнім поколінням [29, с. 210].

Зміст терміна «сталий розвиток» був визначений на конференції в Ріо-де-Жанейро у 1992 р. в контексті прийняття «Порядку денного на XXI століття», як «Розвиток, що задовольняє потреби теперішнього часу, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби» [52]. Саме це трактування стало базисом наступних понять і тлумачень сталого розвитку.

Н. Дойсан-Коровьонкова зазначає, що сталий розвиток – це система взаємоузгоджених управлінських, економічних, соціальних, природоохоронних заходів, спрямованих на формування системи суспільних відносин, яка самоудосконалюється (за рахунок внутрішнього потенціалу) на засадах довіри, партнерства, солідарності, етичних цінностей, безпечного навколишнього середовища [30]. Фундаментальний висновок та екологічну сутність сталого розвитку вперше висвітлив у своїх працях В.І. Вернадський, який стверджував, що між усіма живими і неживими частинами Земної кулі йде безперервний матеріальний та енергетичний обмін, що в процесі часу виражається закономірними змінами та безперервно прагне до стійкості та рівноваги [27].

В.В. Воробйов визначає сталий розвиток, як єдиний процес, що забезпечує оптимальний розвиток галузей економіки, повну зайнятість населення і зростання його рівня життя на основі раціонального використання природних ресурсів за дотримання екологічних обмежень, спрямованих на збереження природних комплексів країни та її регіонів для майбутніх поколінь [26, с. 11-14].

Отже, сталий розвиток – це такий розвиток країн і регіонів, коли економічне зростання, матеріальне виробництво та споживання, а також інші види діяльності суспільства відбуваються в межах, що визначаються здатністю екосистем відновлюватися, поглинати забруднення та підтримувати життєдіяльність теперішніх і майбутніх поколінь [28]. Слід наголосити, що головними завданнями інноваційного розвитку є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного

відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій виробництва, що є тотожними завданням та цілям концепції сталого розвитку.

Державна політика у сфері інноваційного розвитку є складовою частиною економічної та соціальної політики, що пов'язана з реалізацією державою засад і заходів, у тому числі організаційних, в економічній, соціальній, екологічній, правовій, науковій, культурній та інших сферах, спрямованих на інноваційний розвиток, що також зазначені в концепції сталого розвитку. Тож, стає дієвим поєднання зусиль, завдань, та цілей у створенні нової парадигми «інноваційно-сталого розвитку» на шляху до підвищення якості соціальної сфери та покращення стану економічного зростання в країні.

Також визначальним у концепції сталого розвитку є інноваційне спрямування, яке ґрунтується на активному використанні знань і наукових досягнень, стимулюванні інноваційної діяльності, створенні сприятливого інвестиційного клімату, оновленні виробничих фондів, формуванні високотехнологічних видів діяльності та галузей економіки, підвищенні енергоефективності виробництва, покращенні стану економічного зростання, заснованому на залученні інвестицій в екологічно безпечне виробництво [93]. Слід зазначити, що в нашій країні забезпечення умов сталого розвитку можливе на основі завдань, цілей та стратегій інноваційного розвитку.

Узагальнюючи вищевикладене, можна стверджувати, що інноваційний розвиток – це структурний всебічний процес, який має місце в усіх сферах суспільної діяльності, досягається з використанням нових знань для підвищення якості суспільного продукту та зміцнення національної конкурентоспроможності з головним вектором господарювання в русло сталого розвитку.

Інноваційний розвиток виступає важелем, здатним визначити пріоритетні напрями діяльності та ефективний вектор сталого економічного

розвитку, оптимізацію витрат, перспективи підвищення позицій на ринку й забезпечення конкурентоспроможності. Головною метою інноваційного розвитку стає підвищення рівня інноваційної активності шляхом організації виробництва новітніми технологіями, заснованими на використанні інтелектуальної праці, збільшення кількості впроваджуваних розробок, підвищення економічної віддачі від них, залучення інвестицій у національну економіку та створення сприятливих умов сталого зростання (Додаток А).

В умовах сьогодення інноваційний розвиток економіки притаманний всім розвиненим країнам світу, він одночасно виступає й чинником, і наслідком економічного зростання, а його ефективність обумовлюється змістом відповідних пріоритетних інноваційних напрямів, що задовольняють потреби динамічного розвитку економіки країн. Природною умовою реалізації інноваційного розвитку стає оздоровлення економічного середовища, у якому виробничі підприємства та корпорації організовують інноваційне відтворення, використовують новітні технології та техніку, застосовують нові форми організації праці, виробництва та діяльності [4, с. 139-143]. Тож першочерговим стає чітке з'ясування основних завдань, цілей і напрямів інноваційного розвитку держави. Навіть в умовах дефіциту фінансування необхідно вдосконалити систему формування та реалізації державних пріоритетів у сфері інноваційного розвитку, що створить ефективні умови для **сталого** економічного розвитку.

Пріоритетні напрями інноваційного розвитку України можна окреслити як «науково й економічно обґрунтовані та визначені напрями провадження інноваційної діяльності, спрямовані на забезпечення економічної безпеки держави, створення високотехнологічної конкурентоспроможної та екологічно чистої продукції, надання високоякісних послуг та збільшення експортного потенціалу держави з ефективним використанням вітчизняних і світових науково-технічних досягнень» [1, с. 10-12], що визначаються нормативно-правовою базою нашої країни (рис. 1.2).

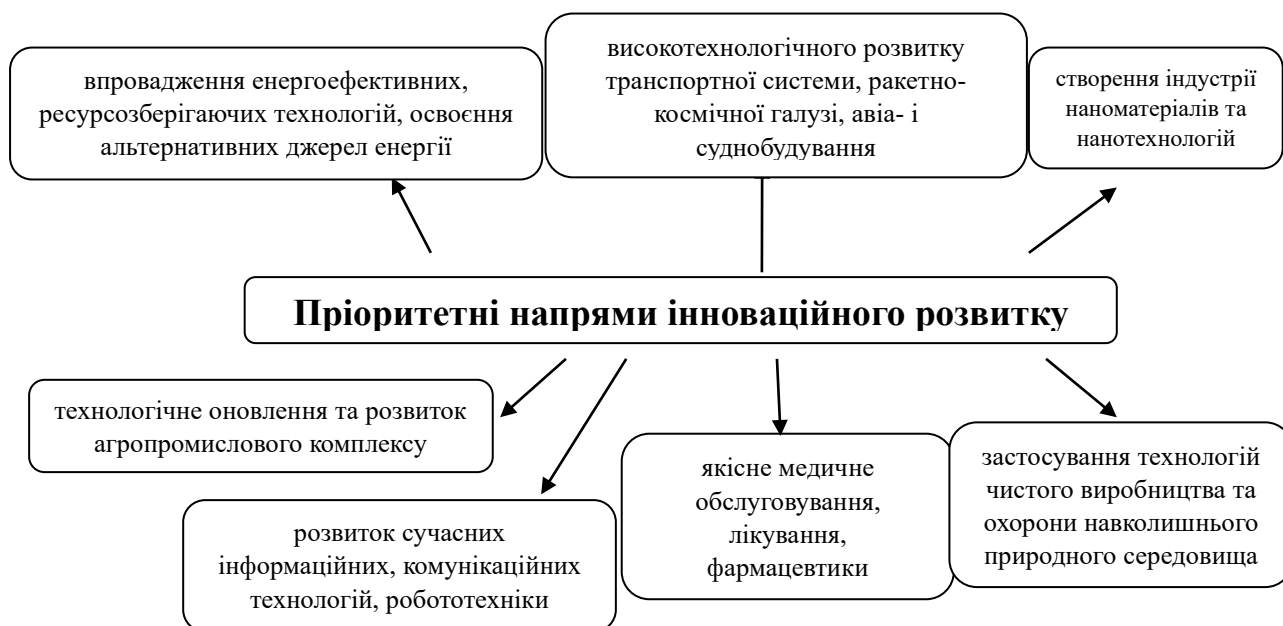


Рис. 1.2. Пріоритетні напрями інноваційного розвитку

Джерело: систематизовано автором на основі [84]

Відповідно до Закону «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності» їх поділяють на стратегічні, терміном від десяти років, (див. рис. 1.2.) та середньострокові, терміном до п'яти років [84]. За роки незалежності в Україні сформувалася насичена нормативно-правова база реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, а також інноваційної діяльності. Законодавчо визначено, що «пріоритетні напрями розвитку науки і техніки – науково, економічно та соціально обґрунтовані напрями науково-технічного розвитку на довгостроковий період (понад 10 років), яким надається пріоритетна державна підтримка з метою формування ефективного сектору наукових досліджень і науково-технічних розробок для забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, сталого розвитку, національної безпеки України та підвищення якості життя населення [79]. Також деталізовано середньострокові пріоритетні напрями інноваційного розвитку [89], які формуються в рамках стратегічних пріоритетних напрямів на основі новітніх досягнень вітчизняної і світової

науки, аналізу кон'юнктури світового і внутрішнього ринків та ресурсних можливостей держави. Середньострокові пріоритетні напрями можуть бути загальнодержавного, галузевого або регіонального рівнів, терміном від 3 до 5 років [90].

На початку 2017 року було прийнято Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду на період до 2020 року, який підлягав обговоренню серед широкого кола експертів із громадськими та міжнародними партнерами. Цей документ став першим середньостроковим стратегічним планом Уряду в Україні. Було визначено основні цілі діяльності на 2017–2020 роки та сформовано основу для бюджетного щорічного оперативного планування Уряду, стратегічного планування на рівні міністерств, визначення цілей та пріоритетів донорської допомоги та інших заходів [15; 58]. Також зазначалося, що основними факторами економічного зростання буде поживлення промислового сектору України та розвиток інноваційних галузей.

Поділяючи погляди А.І. Корецького, що «...Урядом України багаторазово проголошувалася необхідність трансформації діючої системи національного господарства, оновлення його науково-технічної сфери та приведення відповідно до найвищих стандартів якості» [1, с. 129]. Ще однією причиною недосконалої державної політики України у сфері підтримки пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, а також розвитку інновацій, на думку О.С. Попович, є недостатнє сприйняття важливості пріоритету, а також нерозвиненість інноваційної культури суспільства. Тому подолання цих проблем дасть змогу суттєво активізувати інноваційний розвиток у нашій державі [25, с. 23–33]. Національні інтереси України потребують негайних та ефективних заходів, спрямованих на розвиток науково-технологічного потенціалу та забезпечення ефективної державної підтримки інноваційно-сталого розвитку.

Початок ХХІ ст. став періодом формування національних інноваційних стратегій та інноваційної економіки держав, що передбачала визнання на

урядовому рівні інновації життєво важливим фактором економічного зростання, створення нових організаційних структур, що враховують системний характер інновацій, використання нового механізму прогнозування й визначення пріоритетів, перехід до нових стратегій **сталого** економічного розвитку, стимулювання інновацій, розширення горизонтальної та вертикальної координації інноваційної політики. Тут особливу увагу необхідно звернути на роль державних структур і створення дієвих інститутів інноваційного розвитку, оскільки саме від політики залежить якість та напрями використання інноваційного розвитку [26, с. 11-14] (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Стратегічні напрями інноваційного розвитку України

Назва Стратегії 1	Бачення інновацій та інноваційного розвитку 2	Рік, ким видана 3
«Стратегія економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004-2015 роки» № 493/2004 [79]	Цим документом окреслена стратегія утвердження інноваційної моделі розвитку, визначені основні напрями становлення інноваційної економіки та її стратегічні орієнтири. Автори стратегії як основні науково-технологічні пріоритети запропонували такі напрями: ресурсозберігаючі технології, нові матеріали та види продукції, біотехнології, ракетно-космічні та авіакосмічні технології, технології оборонно-промислового комплексу.	була підготовлена відповідно до розпоряджень Президента України від 21.12.2001 №372/2001-рп та від 8.11.2002 №385/2002-р.
Національна стратегія розвитку «Україна 2015» [82]	Науково-технологічна та інноваційна політика розглядається як один із інструментів забезпечення економічного розвитку за умови формування дієвої державної інноваційної стратегії	Громадсько-політичне об'єднання «Український форум», 2007 р.
затвердив Державну цільову економічну програму «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009—2013 роки.	Програма спрямована на створення розгалуженої інфраструктури сприяння інноваційній діяльності як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях. Вона охоплює також академічну і вишівську науку, малий бізнес. Завдання та заходи Програми спрямовані на: розвиток інфраструктури підтримки малого інноваційного бізнесу; формування інформаційно-консультативної підтримки інноваційної діяльності; створення у вищих навчальних закладах цілісної системи інфраструктурного забезпечення інноваційної діяльності; створення розгалуженої інноваційної інфраструктури на базі наукових установ; створення інфраструктури фінансового забезпечення інноваційної діяльності на рівні регіону із забезпеченням міжрегіональної координації її розвитку; забезпечення систематичного навчання та підвищення кваліфікації кадрів у сфері інтелектуальної власності, трансферу технологій та інноваційної діяльності; створення нормативно-правової та науково-методичної бази та розробка механізму підтримки й організацій інноваційної інфраструктури.	Кабінет Міністрів України ще в 2008 році

Продовження табл. 1.3

1	2	3
Стратегія економічного розвитку України до 2020 року: стратегія національної модернізації [78]	Інноваційна система розглядається як окрема частина економіки, розвиток якої забезпечить утвердження інноваційної моделі розвитку	Міністерство економіки України, 2009 р.
Стратегія інноваційного розвитку України на 2009-2018 роки та на період до 2039 р.	Інноваційна сфера є міждисциплінарною сферою, яка опікується повним життєвим циклом конкурентоспроможного товару та стосується всіх сфер людського буття та діяльності. Головним пріоритетом розвитку є творча людина	Державне агентство України з інвестицій та розвитку, 2009 р.
Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів [81]	Здійснена оцінка інновативності економіки, окреслені основні виклики, які формують довгострокові зовнішні та внутрішні передумови перспективного розвитку економіки, визначено напрями, механізми та конкретні заходи щодо практичного впровадження стратегії	Комітет з питань науки та освіти Верховної Ради України, 2009 р
«Про схвалення Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері».	є удосконалення засад державного регулювання в інноваційній сфері, розбудова економічних, структурних і організаційних основ інноваційної діяльності, забезпечення взаємодії різних інституцій під час упровадження інновацій, створення системи надання державної підтримки інноваційному розвитку національної економіки, створення сучасного ринку інновацій та технологій, визначення механізму оперативного реагування на зміни в інноваційній сфері.	Кабінетом Міністрів України прийнято розпорядження від 10.09.2012 № 691-р
Стратегію розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року [91]	Протягом 2013-2018 років в Україні схвалено майже 40 стратегічних документів галузевого рівня, що стосуються розвитку інновацій у тій чи іншій сфері. Розробляються Стратегія розвитку промислового комплексу України, Стратегія розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України до 2026 року, Стратегія низьковуглецевого розвитку до 2050 року. Мета Стратегії полягає в розбудові національної інноваційної екосистеми для забезпечення швидкого та якісного перетворення креативних ідей на інноваційні продукти та послуги, підвищення рівня інноваційності національної економіки, що передбачає створення сприятливих умов для розвитку інноваційної сфери, збільшення кількості впроваджуваних розробок, підвищення економічної віддачі від них, залучення інвестицій в інноваційну діяльність.	СХВАЛЕНО розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р

Джерело: систематизовано автором на основі [80; 81; 84; 85]

Реалізація та спрямування політики держави на науково-технологічне оновлення економіки, вибір інноваційної моделі розвитку конкретизуються низкою законів України. Чинні документи стратегічного розвитку економіки країни включають необхідний елемент сталого розвитку, а головним складником є проведення наукових досліджень. Проте, відсутність

спеціалізованого документа, який регламентував би цілі та пріоритети наукового й інноваційного розвитку в Україні, не дозволяє говорити про системність, взаємоузгодженість напрямів розвитку наукової сфери, а в майбутньому очікувати суттєвих позитивних змін в економіці.

Розроблено нову Стратегію розвитку сфери інноваційної діяльності [91] на період до 2030 року з метою реалізації можливостей інноваційного розвитку, комерціалізації нововведень та захисту прав інтелектуальної власності шляхом розбудови національної інноваційної екосистеми для забезпечення швидкого та якісного перетворення креативних ідей на інноваційні продукти й послуги.



Рис. 1.3. Головні цілі Стратегії розвитку інноваційної діяльності в Україні на період до 2030 року.

Джерело: систематизовано автором на основі [81; 82; 91]

Підвищити рівень інноваційності національної економіки, що передбачає залучення інвестицій, створення сприятливих умов для впровадження концепції сталого розвитку, збільшення частки

високотехнологічних виробництв та покращення соціальних умов [63] – головні цілі даної стратегії (рис. 1.3). Радикальні зрушення в інноваційному розвитку України та забезпеченні динамічного й гармонійного соціально-економічного розвитку держави були ініційовані в процесі реалізації цієї Стратегії. Також зазначається, що результатом запровадження стане: збільшення кількості суб'єктів господарювання, що займаються винахідництвом, прикладними дослідженнями та науково-технічними розробками; зростання кількості підприємств, що надають послуги із комерціалізації технологічних рішень; збільшення надходжень від продажу та використання об'єктів права інтелектуальної власності, наукоємної продукції; зростання частки малих і середніх підприємств, що здійснюють інноваційну діяльність [78]. Крім того, серед основних завдань стратегії розвитку з урахуванням перспективних напрямів науково-технічного прогресу передбачено активізувати структурну перебудову економіки, а саме, створити умови для сталого економічного зростання на базі інноваційного оновлення та підвищення конкурентоспроможності виробництва [49, с. 399]. Сучасна економічна ситуація, що склалася в державі, характеризується низьким рівнем використання наукових знань, украй повільним нарощуванням інноваційного виробництва. Як зазначалося в документі, саме інноваційний потенціал має стати рушієм економічного зростання та сприяти розвитку всіх сфер економіки. Маючи низку конкурентних переваг (ємність ринку, здатність до інновацій, наявність освічених кадрів, наукових шкіл), які дають змогу успішно виробляти інтелектуальні продукти, людський капітал повинен стати основою української конкурентоспроможності. Це знання й результати наукових досліджень, упроваджених в обіг, з подальшою можливістю виходу на світові ринки.

Дотримання традиційних норм і реалізацію звичних політичних та економічних програм унеможливила Війна в Україні. Лютий 2022 року, воєнні дії, втрата значних територій, зниження економічного потенціалу

країни більше ніж на 20% різко послабили міцність економічної безпеки держави. Стрімке збідніння і необґрунтоване збільшення розриву в доходах між групами населення призвело до загострення соціальної напруги, збільшення конфліктів, зростання злочинів та економічної небезпеки. У перші місяці війни не працювало понад 40% підприємств, тисячі людей втратили джерела доходу. Через вторгнення Російської Федерації наша країна втратила від 5 до 7 млн. робочих місць. За підсумками першого кварталу 2022 року, промисловість скоротила виробництво на 34%, будівництво – на 47%, гірничо-металургійний комплекс – на 53%, ВВП – мінус 15,1%, прогнозне падіння за підсумками року – 35% [43]. Отже, еволюційні зміни та перетворення, які відбулися протягом століть, сприяли переосмисленню людством ролі інноваційного розвитку, принципів поширення й використання інновацій у соціальному, економічному та господарському просторі. Сучасний стан інноваційного розвитку є наслідком відсутності стратегічного бачення й послідовної державної політики при формуванні національної інноваційної структури, яка забезпечувала б його реалізацію та покращувала сталий розвиток інноваційної культури в державі, використовуючи всі механізми впровадження та забезпечення.

Крокуючи до євроінтеграції, на законодавчому рівні в нашій державі було створено та ухвалено «Стратегію сталого розвитку України на період до 2030 року», визначено головні цілі (див. рис. 1.5), де визначальним є інноваційне спрямування розвитку, яке ґрунтується на активному використанні знань і наукових досягнень, стимулюванні інноваційної діяльності, створенні сприятливого інвестиційного клімату, оновленні виробничих фондів, формуванні високотехнологічних видів діяльності та галузей економіки, підвищенні енергоефективності виробництва, стимулюванні збалансованого економічного зростання, заснованому на залученні інвестицій у використання відновлюваних джерел енергії в екологічно безпечне виробництво [93]. Економічне зростання буде пов'язане не з експлуатацією природних ресурсів, а з широким застосуванням моделей

«зеленої» економіки. Сталий розвиток орієнтований першочергово на людину та поліпшення якості її життя в сприятливому соціально-економічному середовищі та екологічно чистому, здоровому, різноманітному природному довкіллі (рис. 1.4). Високий інтелектуальний рівень людського потенціалу має забезпечити конкурентоспроможність країни в майбутньому, створюючи екологічно чисті інноваційні продукти.

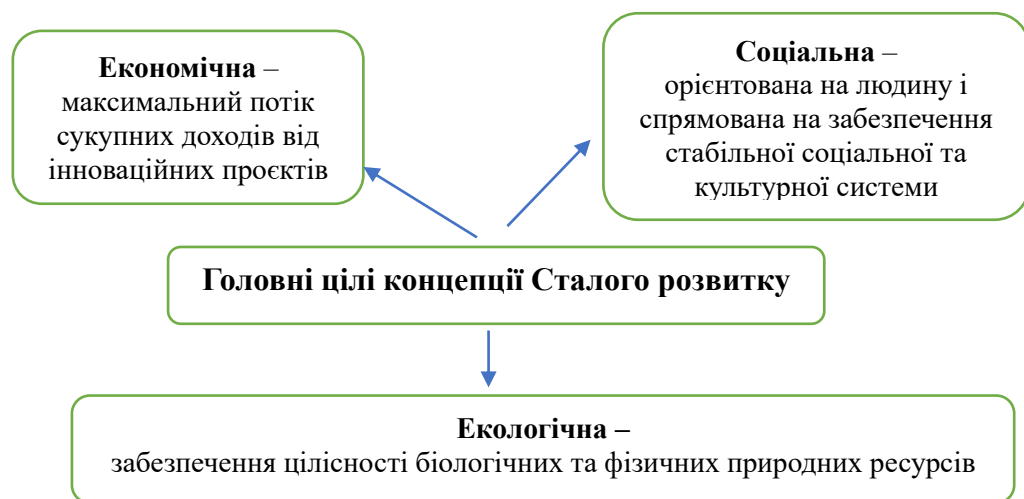


Рис. 1.4. Головні цілі концепції сталого розвитку

Джерело: систематизовано автором на основі [91]

Тому необхідно активізувати структурну перебудову економіки, а саме, створити умови для сталого економічного зростання на основі завдань інноваційного розвитку. Особливу увагу необхідно звернути на роль державних структур і створення дієвих інститутів фінансового забезпечення, оскільки саме від них буде залежати подальший шлях інноваційного та сталого розвитку України. Незважаючи на окремі позитивні зміни, досягнуті в результаті реформування економіки, відбувається занепад українського суспільства, а євроінтеграційний процес створює можливість побудувати нову Україну на принципах нового «інноваційного сталого розвитку», тобто

покращення науково-технічного стану рівня освіти і науки, забезпечення соціальної стабільності, створення нових організаційних структур, що враховують системний характер інновацій, використання нового механізму прогнозування й визначення пріоритетів, перехід до нових стратегій **сталого** економічного розвитку, стимулювання інновацій, розширення горизонтальної та вертикальної координації інноваційної політики, а також верховенства права, захисту інтелектуальних прав і прав людини, солідарності, належного врядування, що ґрунтується на забезпеченні національних інтересів та виконанні міжнародних зобов'язань.

1.2. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку та чинники його формування

Сьогодні інноваційний розвиток держави та підприємств в умовах ринкової економіки пов'язаний передусім із пошуком джерел і форм інвестування, які мають забезпечити баланс між інноваційними витратами та фінансовими можливостями. Забезпечення динамічного розвитку промислових підприємств, зміцнення їх конкурентних позицій на вітчизняному й зарубіжному ринках потребує ефективного фінансового забезпечення інноваційного розвитку, а також проведення технічного й технологічного оновлення виробництва. Проблема фінансового забезпечення як основний складник, що забезпечує інноваційний розвиток на підприємствах та в державі загалом, залишається однією з найбільш нагальних для вітчизняної промисловості та розвитку економіки. Множина питань, пов'язаних із фінансовим забезпеченням інноваційного розвитку, вимагає ґрунтовних знань теорії і практичних навичок у галузі фінансової стратегії, вибору ефективних форм розвитку активів і капіталу, розробки

цілеспрямованої інвестиційної програми. В економічній літературі досі немає єдиного підходу щодо визначення поняття «фінансового забезпечення», якому присвячено чимало наукових праць. Думки науковців розходяться при визначенні елементів і форм фінансового забезпечення. Розглянемо різні визначення фінансового забезпечення вітчизняними науковцями (табл. 1.4):

Таблиця 1.4

**Систематизація наукових підходів до визначення поняття
«фінансове забезпечення»**

Учені	Думки науковців
1	2
С.І. Юрій, Т.О. Кізима, Н.П. Злепко [75,с.41]	Фінансове забезпечення трактується як формування цільових грошових фондів у достатньому розмірі та їх ефективне використання. Автори виділяють п'ять елементів фінансового забезпечення суб'єктів господарювання, а саме: самофінансування (відшкодування витрат на основну діяльність та їх розвиток за рахунок власних джерел); кредитування; бюджетне фінансування; оренда; інвестування.
В.М. Опарін[58]	Фінансове забезпечення – це сукупність економічних відносин, що виникають з приводу пошуку, залучення й ефективного використання фінансових ресурсів та організаційно управлінських принципів, методів, умов фінансування і форм їх впливу. Фінансове забезпечення "реалізується на основі відповідної системи фінансування, яке може здійснюватися через самофінансування, кредитування та зовнішнє фінансування" (надання суб'єктам на безповоротній і безоплатній основі).
В.І. Оспіщев [78,с.59]	Розглядає фінансове забезпечення як основний метод фінансового впливу на соціально-економічний розвиток, вказуючи, що "фінансове забезпечення регулюється на основі відповідної системи функціонування, яке може здійснюватися в трьох формах: самофінансування, кредитування, зовнішнє фінансування".
В. Захаров[39]	«Фінансове забезпечення – це процес акумулювання капіталу суб'єктами господарювання, його наступного розподілу та цільового використання для забезпечення рентабельності підприємства та своєчасного і повного задоволення суспільних потреб».
О. Колодязієв[48]	Фінансове забезпечення розглядається як сукупність економічних відносин, що виникають з приводу пошуку, залучення та ефективного використання фінансових ресурсів, а також організаційно-управлінських принципів, методів і форм впливу цих ресурсів на інноваційний розвиток національної економіки.
С.В. Онишко Т.В. Паєнтко[36]	Фінансове забезпечення означає весь комплекс діяльності по залученню, розподілу та використанню фінансових ресурсів на інноваційний розвиток.

1	2
І.Г. Сокириська [64,с.89-93]	Розглядає фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання з позиції необхідності безперервності відтворювальних процесів через формування власних та залучених фінансових ресурсів, пов'язуючи структуру з рівнем фінансової стійкості та ризику діяльності підприємств.
О.І. Москаль [37,с.6-7]	Розглядає фінансове забезпечення як сукупність економічних відносин, що виникають із приводу пошуку, залучення та ефективного використання фінансових ресурсів й організаційно - управлінських принципів, методів і форм їх впливу на соціально-економічну життєдіяльність територіальних одиниць та господарських суб'єктів.
М. І. Диба, О. М. Юркевич, Т. В. Майорова[68]	Визначає доволі широкий перелік джерел фінансування інноваційного розвитку, серед яких є і досить своєрідні, наприклад, доброчинні внески, кошти партнерів, фінансово-промислових груп, кошти технопарків і технополісів, кошти замовників тощо.

Джерело: систематизовано автором на основі [60; 61; 64; 66; 67; 75; 78; 89]

Ключовою передумовою активізації інноваційного розвитку економіки є ефективне фінансове забезпечення. Розглядати фінансове забезпечення як цільові грошові фонди, на нашу думку, не доречно, оскільки це певний комплекс дій, пов'язаний із постійним процесом розвитку. Також виділені п'ять елементів фінансового забезпечення суб'єктів господарювання, серед яких оренда, не має розглядатися в контексті фінансових відносин, тим паче в контексті фінансового забезпечення [71]. Погоджуємося з поглядами [58; 36], що це сукупність економічних відносин, які виникають з приводу пошуку, залучення та ефективного використання фінансових ресурсів та організаційно управлінських принципів, методів, умов фінансування і форм впливу. Крім того, необхідно наголосити на певній ключовій ознаці, тлумачення сутності «фінансове забезпечення» [62; 66; 78; 94] як сукупності економічних відносин із приводу пошуку, залучення, використання фінансових ресурсів. Це процес організації фінансування на основі відповідної системи та процес реалізації безперервного характеру відтворювальних процесів за рахунок власних і залучених фінансових ресурсів [76]. Зв'язок фінансового забезпечення з акумулюванням капіталу та його наступним розподілом (використанням) [68] навряд чи можна вважати

прийнятною позицію. Думка про те, що рентабельність підприємства не враховується у фінансових відносинах на макрорівні, ще більше ускладнює розуміння сутності фінансового забезпечення, оскільки перелік імовірних джерел виглядає вкрай несистематизованим [78]. Найбільш ґрунтовне визначення фінансового забезпечення [61], на нашу думку, це певний комплекс фінансових ресурсів та економічних відносин, що забезпечують ефективний інноваційний розвиток, який здійснюється за допомогою певних форм та методів, які мають свої інструменти впливу.

Зважаючи на те, що головним фактором інноваційного розвитку є його фінансове забезпечення, що характеризується фінансовою стійкістю підприємства, рівнем прибутковості, а також показниками ефективності інноваційних проєктів [79], доцільно розглянути та проаналізувати сучасний стан джерел. Досліджуючи джерела фінансування інноваційного розвитку, слід розглянути їх із існуючих рівнів економічної системи: на рівні макроекономіки – державні фінанси, на рівні мікроекономіки – фінанси суб'єктів господарювання, на рівні світового господарства – міжнародні фінанси (рис. 1.5).

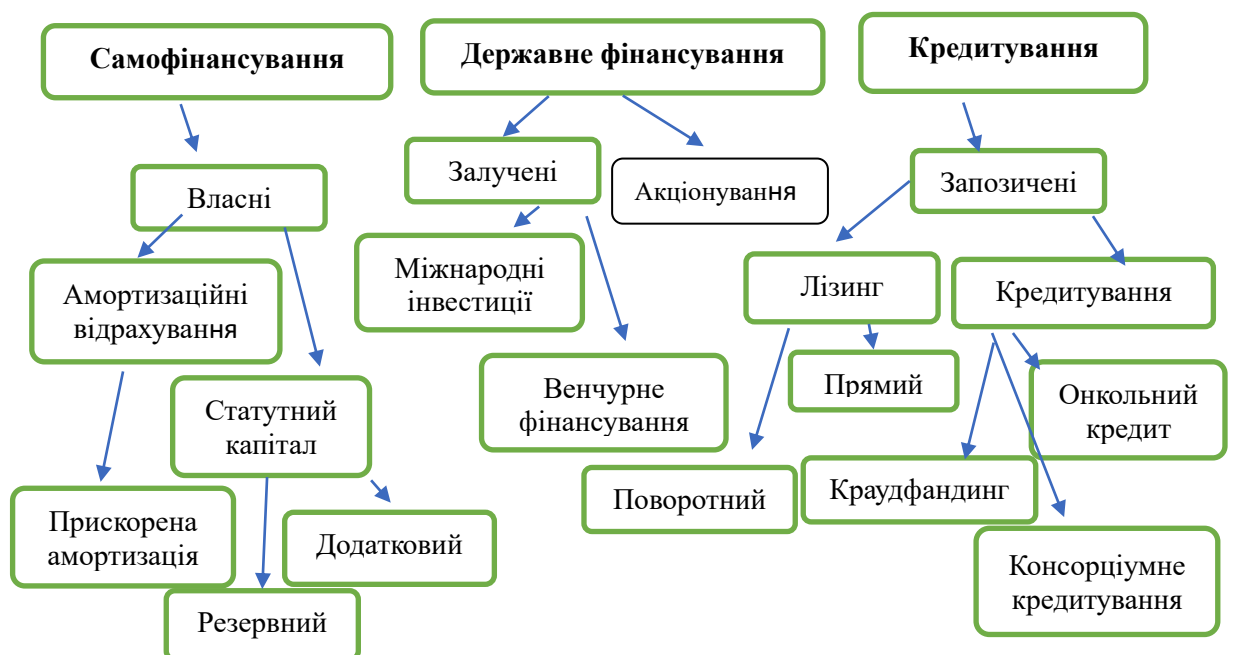


Рис. 1.5. Джерела та методи фінансового забезпечення інноваційного розвитку України

Джерело: систематизовано автором на основі [21; 24; 26; 27]

У найзагальнішому вигляді фінансове забезпечення інноваційного розвитку має три головні форми, зображені на (див. рис. 1.5.). Державне фінансування – це фінансування інноваційної діяльності суб'єктів господарювання на безповоротних засадах за кошти бюджету та позабюджетних фондів. За рахунок бюджетних асигнувань виконують цільові комплексні програми [69]. Також державне фінансування містить пряме дотаційне фінансування через державні цільові програми підтримки нововведень, створення системи державних контрактів на придбання будь-яких товарів і послуг, надання кредитних пільг фірмам для реалізації нових ідей. Непрямі методи спрямовані на стимулювання інноваційних програм та створення сприятливих умов для новаторської діяльності.

Самофінансування передбачає використання суб'єктами господарювання власних та акціонерних, фінансових ресурсів з інноваційною метою. Головними джерелами власних фінансових ресурсів є прибуток, «власні кошти», до них відносять - доходи майбутніх періодів, резервний фонд, статутний фонд, реінвестування прибутку та амортизаційні відрахування, емісія, продаж акцій [80].

На сьогодні банківські кредити в Україні є лише умовним джерелом фінансового забезпечення розвитку інновацій. У країнах з розвинутою економікою банки є активними суб'єктами інноваційного розвитку, які забезпечують не тільки її фінансування, а й зв'язок між іншими учасниками. Поточна ситуація свідчить, що банківський кредит не став в Україні потужним джерелом фінансування підприємницького сектора, а тим більше інновацій [96]. Тоді актуальними стають приватні фінансові ресурси вітчизняних інвесторів, що можуть бути потенційним джерелом для забезпечення здійснення інноваційного розвитку.

Відповідно до показників грошової маси наявні в обігу готівкові кошти протягом останнього періоду постійно зростають. Так, агрегат М0 на початку 2020 року становив 370,0 млрд грн, тоді як у 2015 р. цей показник був 282,7

млрд грн [54]. О.Г. Малій зазначає: «...на сьогодні в Україні досить висока частка – 25,2% (співвідношення М0 та М3) грошових коштів знаходяться в обігу поза банківськими установами (вважається, що частка готівки в структурі грошової маси не повинна перевищувати 7%), цей обсяг готівки є потенційним джерелом формування ресурсів комерційних банків. Також, за нашими розрахунками, співвідношення М0 до ВВП станом на початок 2020 р. становило 9,31%, що є суттєвим запасом міцності, який може бути використаний для розвитку економіки» [55]. Розвитку інноваційного кредитування має сприяти законодавча підтримка з боку держави, наприклад, через систему компенсації відсоткових ставок комерційних банків. У такому разі підприємства зможуть отримати пільгові кредити, а банки реальну відсоткову ставку. При цьому держава дану різницю відносить не на витрати бюджету, а погашає з фондів, створених для підтримки науково-технічного прогресу.

У сучасних умовах українського економічного розвитку, коли головною проблемою фінансового забезпечення залишається залучення коштів, стає актуальним питання щодо внутрішніх інвесторів, що не мають відповідних стимулів до інвестування, та іноземні інвестори, які, не маючи гарантій прав і захищеності фінансових вкладень, не задовольняють існуючі фінансові потреби, а бюджетне фінансування взагалі зводиться до мінімуму [58]. Тому для більшості вітчизняних підприємств головним джерелом фінансування інновацій виступають власні кошти

Брак ресурсів та високі відсоткові ставки за кредитами становлять суттєву перешкоду здійсненню ефективного розвитку інновацій, обмежуючи реалізацію потенціалу підприємств, оскільки для широкомасштабних інвестицій та реструктуризації підприємства потрібні значні фінансові вкладення, якими самі підприємства не володіють. Міжнародна практика демонструє використання амортизації як методу розподілу витрат на придбання активів за роками їхньої служби, тобто метод створення вільних грошових коштів для розвитку виробничої бази підприємств. Наша країна

амортизацію розглядає як витрати на відтворення основних засобів, що включаються в собівартість реалізованої продукції. Характерний, зокрема для економіки України, великий вік основних засобів та недостатні темпи зростання амортизаційних відрахувань, що не стримують інноваційні процеси та ставлять завдання використовувати прискорений метод амортизації (завищених її норм).

Законом України від 21.12.2016 №1797- VIII було доповнено підрозділ 4 розділу XX Податкового кодексу України пунктом 43, яким передбачено, що платники податку на прибуток під час розрахунку **амортизації** за прямолінійним методом щодо основних засобів 4 групи, можуть використовувати, починаючи з 01.01.2017 р., мінімально допустимий строк амортизації, який дорівнює два роки, якщо витрати на придбання таких основних засобів понесені (нараховані) платником податків після 01.01.2017 р. та в разі, якщо для таких основних засобів одночасно виконується низка вимог [87].

Для розрахунку амортизації визначається вартість основних засобів і нематеріальних активів без урахування їх переоцінки (уцінки, дооцінки), проведеної відповідно до положень стандартів бухгалтерського обліку. Запровадження додаткового методу прискореної амортизації до нових машин та обладнання, а також вирахування переоцінки із вартості основних засобів, яка амортизується, є позитивним у податковому стимулюванні їхнього оновлення. Проте запроваджені зміни є недостатніми та суттєво не вплинуть на зниження загального рівня зношеності основних засобів, а зважаючи на сьогоdnішній стан основних засобів, в Україні амортизаційні відрахування практично не здатні виконувати функцію фінансового забезпечення інноваційного розвитку [81]. Як багатогранний процес, пов'язаний з управлінням капіталу, тим паче щодо залучення різних його видів, чинна політика фінансування інноваційного розвитку виявляється неефективною, тому необхідно на державному рівні оптимізувати джерела фінансового забезпечення інноваційного розвитку [63] та ефективніше використовувати й

застосовувати амортизацію.

За кордоном одним із стимулів для оновлення виробничих фондів є прискорена амортизація обладнання. Наприклад, у США встановлений термін амортизації в п'ять років для обладнання та приладів, що використовуються для НДДКР, із терміном служби від чотирьох до десяти років. В Японії система прискореної амортизації введена для компаній, що застосовують енергозберігаюче обладнання та обладнання, що сприяє ефективному використанню ресурсів, не завдаючи шкоди навколишньому середовищу [135]. У різних країнах застосовуються різноманітні норми прискореної амортизації, від 10 до 50%. Однак, найбільш поширена ставка становить у середньому 15 - 18% .

Прискорена амортизація дає можливість зменшити обсяги оподаткування прибутку шляхом переведення його частини в амортизаційні витрати виробництва, що не оподатковуються. Це робить її потенційним джерелом інвестицій, однак в умовах низької рентабельності це дає мало можливостей для податкового маневру. На сучасному етапі розвитку економіки України прискорена амортизація значною мірою втрачає свій економічний зміст, оскільки платники податку на прибуток мають право зменшувати оподатковуваний прибуток лише на суму нарахованої амортизації за ставками, визначеними податковим законодавством. Вимивання обігових коштів, що було наслідком застосування понижуючих коефіцієнтів амортизації, призвело до недофінансування інноваційних вкладень.

Наше законодавство істотно обмежує використовувані методи амортизації: і склад, і структуру використовуваних основних засобів. Методи амортизації, дозволені до використання в нашій країні, диференціюються в розрізі рухомої і нерухомої (активної і пасивної) частин операційних основних засобів. Цю ж диференціацію визначають і встановлені норми амортизаційних відрахувань:

- темпи інфляції. В умовах високої інфляції постійно знижується база нарахування амортизації, а відповідно й розміри амортизаційних відрахувань. Крім того, інфляція негативно впливає на реальну вартість накопичених засобів амортизаційного фонду, що негативно позначається на фінансових можливостях збільшення швидкості відновлення операційних позаоборотних активів;
- інвестиційна активність підприємства. Вибір методів амортизації здебільшого визначається рівнем поточної потреби в інвестиційних ресурсах, готовністю підприємства до реалізації окремих інвестиційних проєктів, що забезпечують оновлення операційних необоротних активів.

Дані фактори дозволяють підприємству вибрати відповідні методи амортизації окремих груп, операційних, позаоборотних активів, найбільшою мірою відбивають специфіку їх використання в операційному процесі. Аналізуючи міжнародний досвід використання та запровадження інструментів амортизації та її вплив на відтворення основного капіталу, можемо стверджувати, що амортизаційні відрахування є одним із важливих джерел нагромадження основного капіталу, фінансування інновацій та розвитку виробництва.

Наявність розвинутої інфраструктури фінансового ринку є також необхідною умовою забезпечення фінансування, зокрема небанківських фінансових установ – страхових, лізингових, факторингових, фінансових компаній, інститутів спільного інвестування, кредитних спілок. Згідно з оцінкою спеціалістів Європейського центру досліджень, підприємницький ризик інвестицій в Україні становить 80%, тому в сучасних умовах економічного розвитку України фінансування інноваційних програм здійснюється шляхом самофінансування, або з використанням позичкових чи залучених засобів. Основним джерелом фінансування інноваційного розвитку в 2018-2021 рр., так само як і в минулі роки, залишаються власні кошти підприємств, питома вага яких у 2021р. становила 65,02 % у загальному обсязі фінансування технологічних інновацій [79]. Отже, до фінансової

складової частини механізму забезпечення інноваційного розвитку входять такі основні елементи, як державне фінансування, банківське та комерційне кредитування, зовнішнє інвестування, зокрема венчурне, та самофінансування, яке передбачає використання підприємствами власних коштів.

Залежно від джерел формування, капітал підприємства може поділятися на власний і позиковий. Власний капітал створюється на підприємстві здебільшого за рахунок нерозподіленого прибутку, тобто валового прибутку за вирахуванням сплачених податків, відсотків за кредити і дивідендів. Позиковий капітал формується на тимчасовій основі у вигляді довгострокової або короткострокової позики, яка здійснюється зазвичай у формі банківського кредиту.

Розглядати кредитування як джерело фінансового забезпечення інноваційного розвитку можливо лише з позик банку та інших кредитних інституцій, а також за рахунок емісії боргових цінних паперів. Проте, в сучасних економічних умовах комерційні банки фінансують інноваційні проєкти лише ті, які володіють реальними термінами окупності та мають джерела повернення наданих фінансових коштів [46], що відсутнє у більшості початківців малого або середнього бізнесу.

Нові десятиліття принесли нові способи та методи кредитування. Так в епоху інформаційних технологій з'явився новий метод кредитування - краудфандинг. Це сучасний спосіб залучення коштів для росту і розвитку проєкту, ініціативи, підприємства або програми за рахунок внесків від великої кількості сторонніх осіб, які можуть бути не пов'язані ані з самим проєктом, ані з професійним бізнес-інвестуванням [71, с. 148]. Для засновника це безризикові кошти, оскільки залучаються вони на добровільній основі від небайдужих до можливого проєкту людей. Кошти збираються переважно на онлайн-платформах, а за внесок добровільці отримують винагороду – якісь пам'ятні речі або сертифікат на майбутній продукт. Українські краудфандингові платформи працюють за двома принципами [44]. Перший

«Усе або нічого». Автор ідеї отримує кошти за умови, якщо вдалося зібрати необхідну суму в повному обсязі. Другий «Гнучка система». Кошти перераховуються, коли набереться встановлений відсоток від потрібної суми. Найчастіше поріг виводу коштів становить 50%.

Онкольний кредит – це коли позику надають банки або інші кредитні організації без обмежень у термінах кредитування. Тобто повертати гроші потрібно тільки на вимогу банку. Найчастіше банк попереджає позичальника про те, що йому необхідно повернути гроші приблизно за тиждень в обов'язковому порядку [43]. Цей вид кредиту видається на короткий термін і під заставу акцій, продукції або цінних паперів. Кредит до запитання – це досить новий вид кредиту, тому особливої популярності він поки не набув. Така практика кредитування лише вступає на український банківський ринок.

Нині в Україні діє практика консорціумного кредитування, що тільки набуває свого поширення та пов'язана здебільшого з великими кредитними проєктами, фінансування яких не під силу окремо взятим банкам. Використання зазначеної схеми сприятиме дотриманню всіх нормативів регулятора диверсифікації кредитних ризиків, задоволенню потреб інвесторів у ресурсах [70]. Використання консорціумного кредитування допоможе послабити обмеження Національного банку України щодо розмірів надання кредитів [47, с. 277-284], які стримують банківське кредитування інноваційних проєктів, а також сприятиме розв'язанню проблеми нестачі власних ресурсів банків при фінансуванні великих інноваційних проєктів і забезпечить підтримку суб'єктам інноваційного розвитку в реалізації інноваційних проєктів із боку потужних та впливових структур.

Позитивним зрушенням у секторі вітчизняного інноваційного бізнесу може стати прийняття закону «Про венчурні фонди інноваційного розвитку». На сьогодні існує його проєкт, де вперше робиться спроба визначити правові засади створення нового фінансового інструменту, який забезпечив би спрямування інвестиційних потоків в інноваційний розвиток економіки. Таким інструментом мають стати венчурні фонди. Венчурне фінансування

виконує роль попередньої оплати видатків виконання замовлень на новацію [54]. Інвестори, беручи участь у фінансуванні, фактично виступають замовниками майбутніх нововведень, якщо вони виявляються успішними – як співвласники новоутвореної фірми. Особливістю венчурних інвестицій є те, що прибуток від них створюється і зростає у процесі впровадження й капіталізації інвестованих проєктів [42, с. 853]. Проте, для залучення венчурного капіталу обов'язковою умовою є наявність прозорого та ефективного вторинного фондового ринку, що спроможний буде забезпечити повернення вкладеного капіталу.

Венчурний капітал – це інвестиції, вкладені власником у проєкти нових підприємств, за умови його участі в прибутках від нової справи. Поки що вітчизняний венчурний капітал не інвестує в інноваційні проєкти, оскільки інвестиції в окремі галузі традиційної економіки мають достатньо високий рівень дохідності при відносно коротких термінах інвестування та за умов низького рівня ризику. Розвиток української венчурної індустрії стримують певні негативні чинники: слабка законодавча база, недостатність обсягів інвестиційних ресурсів (згідно з чинним законодавством, фізичні особи та інституційні інвестори не можуть інвестувати у венчурні фонди), слабкість фондового ринку та відсутність гарантій для венчурного інвестора, які б обмежували його ризики, нерозвиненість неформального сектора венчурного бізнесу [68]. В Україні зареєстровано понад 600 венчурних фондів, із них діє більше 100, проте сфера їх діяльності – це переважно будівництво, торгівля енергоресурсами, деякі фонди займаються фінансуванням інших традиційних проєктів або невеликих продуктових інновацій.

У країнах із сучасною ринковою економікою провідною формою оновлення та розширення основного капіталу став лізинговий кредит. Лізинговий кредит, який виник у 50-ті роки ХХ ст., демонструє відносини між самостійними юридичними особами щодо передачі в оренду засобів праці або фінансування набуття рухомого та нерухомого майна на певний строк. Отже, лізинг являє собою різновид кредиту, що надається в майновій

формі, погашення якого здійснюється у розстрочку. Залежно від строків експлуатації або періоду амортизації майна виокремлюють лізинг оперативний та фінансовий. Оперативний лізинг передбачає використання об'єктів лізингу орендуємим строком меншим, ніж строк повної її амортизації, та поділяється на дві частини. Фінансовий лізинг надає оренду майна з виплатою протягом визначеного строку сум, що відповідають повній амортизації капітальних вкладень [47]. Така форма лізингу дозволяє отримати кредит на купівлю майна, не обмежуючи можливостей орендаря використати власні кошти на додаткові закупівлі засобів праці з метою розширення виробництва.

Бізнес-ангел – приватний інвестор, що вкладає гроші в інноваційні проєкти (стартапи) на етапі створення підприємства в обмін на повернення вкладень та частку в капіталі [36].

Кредити міжнародних фінансових організацій (МФО) відіграють важливу роль у програмах соціального, економічного та інноваційного розвитку країн з економікою, що розвивається, або країн із перехідною економікою. Діяльність МФО спрямовано на зменшення бідності у світі та поліпшення умов життя і стандартів людей, підтримку сталого економічного, соціального та інституційного розвитку, сприяння регіональному співробітництву та інтеграції. МФО досягають цих цілей за допомогою надання кредитів і грантів національним урядам та органам регіонального управління чи місцевого самоврядування, або суб'єктам публічного чи приватного секторів економіки. МФО також надають технічну та консультативну допомогу своїм позичальникам і проводять великі дослідження з питань розвитку.

Із розвитком ринкової економіки збільшується попит на позиковий капітал, тим паче для фінансування та забезпечення інноваційного розвитку, оскільки використання кредиту дає можливість швидко підвищити ефективність виробництва. Проте, в Україні дуже мала частка фінансується за рахунок банківського сектору, а банки, оцінюючи всі можливі ризики,

віддають перевагу низько технологічним галузям. Також самі підприємці мало зацікавлені в такому джерелі отримання коштів, насамперед, через складність оформлення, сплату відсотків, надання майна під заставу, постійне дорожчання кредитних ставок. Обмеженість джерел, зумовлену фінансовою кризою, макроекономічна дестабілізація, що стала результатом пандемії COVID-19, доповнили воєнні дії. Спричинене війною підвищення цін на енергоресурси, продукти харчування стає основою високої споживчої інфляції, що за підсумками 2022 р. прогнозується на рівні 5,7% у країнах із розвинутою економікою; 8,7% – у країнах із ринками, що формуються; 13,9% – у країнах, що розвиваються, з низьким рівнем доходу [55].

Фінансове забезпечення наукових досліджень, розробок та інновацій стало важливим завданням будь-якої країни, що має на меті зміцнення наукових і технологічних основ розвитку, підвищення продуктивності праці, формування інноваційної та конкурентоспроможної економіки, забезпечення довгострокового сталого економічного зростання. Відсутність сформованої інноваційної інфраструктури, за допомогою якої можна було б синтезувати виробничий, фінансовий і торгівельний капітал в освіту, науку та виробництво, створює певні проблеми подальшому фінансовому забезпеченню інноваційного розвитку України. На початок 2023 рік в Україні створено та функціонують:

- 40 індустріальних парків, із яких 31 наявний у Реєстрі індустріальних, 26 наукових парків, 16 технопарків;
- 24 центри інновацій та технологічного трансферу, 22 інноваційні центри, 38 центрів комерціалізації;
- 24 інноваційні бізнес-інкубатори, один інвестиційно-технологічний кластер, більше 30 кластерів, одне інноваційно-виробниче об'єднання;
- інші стартап-школи (суб'єкти господарювання, які надають теоретичні знання та практичні навички у сфері створення та діяльності стартапів);
- інкубаційні програми (програми для новостворених підприємств, спрямовані на розвиток стартапу);

- центри інтелектуальної власності (суб'єкти господарювання, що забезпечують реалізацію освітньо-професійних, освітньо-наукових та наукових програм, а також підвищення кваліфікації працівників у сфері інтелектуальної власності);

- венчурні та інвестиційні фонди;

- центри науково-технічної та економічної діяльності, як зазначається у стратегії розвитку нашої держави [96].

Лізингові, венчурні, факторингові, маркетингові технопарки, технополіси, бізнес-інкубатори та сертифікаційні центри повинні становити ланцюг перетворень. Для цього слід задіяти широкий спектр економічних регуляторів – податкових, кредитних, фінансових [25]. Ідеться про систему податків, їхні ставки та пільги; порядок та норми амортизаційних відрахувань; систему фінансування та кредитування; фінансові дотації, субсидії, бюджетні позики; антимонопольні, антикорупційні заходи; система експертизи та контролю інвестицій; приватизація державної власності.

Потрібно відзначити, що після завершення війни життєво важливим для України стане питання відновлення промисловості шляхом реіндустріалізації та технічного оновлення промислового виробництва на якісно новому рівні з використанням новітніх досягнень науки і техніки. Саме тому створення належних умов для ефективного інноваційного розвитку має стати стратегічним пріоритетом державної політики повоєнного відновлення економіки.

У нашій державі економічне зростання на основі інновацій вимагає від фінансово-банківського сектору адекватного наповнення економіки фінансовими ресурсами, тобто ефективного фінансового забезпечення. За таких умов особливого значення набуває запровадження кредитування пріоритетних інноваційно-інвестиційних проєктів через фінансові установи реконструкції та розвитку, підвищення капіталізації кредитно-фінансових інституцій, застосування та вдосконалення механізмів рефінансування й часткової компенсації ставки відсотка за кредитами комерційних банків,

створення умов для розвитку небанківських фінансових установ, інституцій спільного інвестування, широкого використання іпотеки та лізингу. Загалом же необхідна інституціоналізація фінансового забезпечення інноваційного розвитку, оскільки інноваційна модель розвитку економіки країни є визначальним чинником прогресу суспільства та підвищення добробуту його громадян. Саме цим зумовлена потреба державної підтримки інноваційної сфери як джерела економічного зростання.

1.3. Організаційні засади формування фінансового забезпечення інноваційного розвитку

З усіх течій сучасної економічної думки саме інституційна найкраще пояснює дію рушійних сил та закономірних процесів перетворення, що переживає наша держава в ХХІ столітті. Ринкова трансформація української економіки тісно пов'язана зі створенням конкурентного середовища розвитку вітчизняних підприємств, яке можливе лише за умов інституалізації інноваційного розвитку. Використання ж інструментів фінансового забезпечення інноваційного розвитку відбувається відповідно до передбачених законодавством правил, процедур та визначеного порядку їх застосування. Натомість відповідні установи (інститути), дотримуючись положень чинного законодавства та в межах покладених на них завдань і функцій, реалізують регулювальний вплив та допомагають створити сприятливі умови.

В економічно та інституційно розвинутих країнах ресурсне багатство не впливає на економічне зростання або впливає позитивно [60]. З огляду на вплив інституційних структур, на кількісні та якісні параметри довгострокового економічного зростання доцільним є розгляд проблеми

інституційного середовища в контексті забезпечення нової моделі сталого розвитку економіки та впливу інституційного середовища на зміни в стимулюванні та підтримці інноваційного розвитку.

Інститути, підприємництва та інші складники інноваційної інфраструктури формують обмежувальні рамки та стабільне середовище для розвитку економіки інноваційного типу [59, с. 25-32]. Підприємство сфери інновацій – це економічний інститут, для якого характерними є відповідні соціальні, правові, морально-етичні норми, відносно стійка сукупність ринково-орієнтованих стереотипів поведінки інноваторів [60]. Інституційний складник є базисом інноваційного розвитку. Під інститутами ми розуміємо, з одного боку, інституційне утворення, яке під впливом системи правил і норм набуває рис інституту, а з іншого боку, інститути – це формальні правила, досягнуті угоди, внутрішні обмеження діяльності, певні характеристики примусу до їх виконання, втілені в правових нормах, традиціях, неформальних правилах, культурних стереотипах [61, с. 308]. Тож інституційних змін та реформувань потребує інноваційний розвиток країни.

Сучасні умови переходу економіки країни на інноваційний шлях розвитку вимагають досконалого нормативно-правового забезпечення. Нормативно-правова база України (закони, укази Президента, підзаконні акти у формі постанов Уряду, наказів центральних органів виконавчої влади тощо) стосовно науково-технічної діяльності та інноваційного розвитку налічує близько 200 документів. Чинні в країні норми та юридичні документи, що містяться в багатьох актах різних галузей українського відомства, за якими інновації визначені як складники інвестиційного процесу, створили в державі суттєву базу для здійснення науково-технічного та інноваційного розвитку. Супроводжувальна низка законів України зображена в таблиці 1.5.

Таблиця 1.5

Ієрархія Законів України для здійснення науково-технічного та інноваційного розвитку

Дата, рік	Назва документа	Головні завдання
1	2	3
13 липня 1999р. № 916	«Концепція науково-технічного та інноваційного розвитку України»	Містить основні цілі, пріоритетні напрями та принципи державної науково-технічної політики; орієнтири структурного формування науково-технологічного потенціалу; визначає засади взаємовідносин між державою та суб'єктами наукової та науково-технічної діяльності.
15.01.1999 р. № 402	«Про спеціальну економічну зону «Яворів»»	Цей Закон визначає порядок створення, ліквідації та особливості механізму функціонування спеціальної економічної зони "Яворів".
16 липня 1999 р. № 991	«Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків»	регулює створення та діяльність технопарків в Україні; технопаркові структури є визнаними у світі організаційними формами інноваційного підприємництва.
11 липня 2001 р. № 2623	«Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки»	Забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій виробництва.
4 липня 2002 р. № 40 № 36,ст.266	«Про інноваційну діяльність»	Державну підтримку одержують суб'єкти господарювання всіх форм власності, що реалізують в Україні інноваційні проекти.
16 січня 2003 р. № 433	«Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки»	60 середньострокових пріоритетних напрямів 20 стратегічних пріоритетних напрямів
9 квітня 2004 р. № 1676	«Про загальнодержавну комплексну програму розвитку високих технологій»	Загальнодержавна комплексна програма розвитку високих наукоємних технологій спрямована на запровадження моделі сталого економічного зростання вітчизняних підприємств шляхом удосконалення структури їх основного капіталу та інтенсивного інвестування високотехнологічного виробництва.
2004, № 25,ст.352	«Про державні цільові програми»	Цей Закон визначає засади розроблення, затвердження та виконання державних цільових програм; не зазначено, якою мірою державні цільові програми слід вважати засобом реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності.

Продовження табл. 1.5

1	2	3
14 вересня 2006 р. № 143	«Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»	Цей Закон визначає правові, економічні, організаційні та фінансові засади державного регулювання діяльності у сфері трансферу технологій і спрямований на забезпечення ефективного використання науково-технічного та інтелектуального потенціалу України, технологічності виробництва продукції, охорони майнових прав на вітчизняні технології та/або їх складові на території держав, де планується або здійснюється їх використання, розширення міжнародного науково-технічного співробітництва у цій сфері.
22 грудня 2006 р. № 523	«Про науковий парк "Київська політехніка»	Спрямований на інтенсифікацію процесів розроблення, виробництва, впровадження високотехнологічної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках, підвищення надходжень до державного та місцевих бюджетів шляхом поєднання освіти, науки і виробництва з метою прискорення інноваційного розвитку економіки України.
№ 5460-VI від 16.10.2012, ВВР, 2014, № 2-3, ст.41 № 848-VIII від 26.11.2015, ВВР, 2016, № 3, ст.25 № 1162-IX від 29.01.2021 № 2031-IX від 01.02.2022 № 2859-IX від 12.01.2023}	Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки	Цей Закон визначає правові та організаційні засади цілісної системи формування та реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки в Україні. Пріоритетні напрями розвитку науки і техніки - науково, економічно та соціально обґрунтовані напрями науково-технічного розвитку на довгостроковий період (понад 10 років), яким надається пріоритетна державна підтримка з метою формування ефективного сектору наукових досліджень і науково-технічних розробок для забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, сталого розвитку, національної безпеки України та підвищення якості життя населення; пріоритетні тематичні напрями наукових досліджень і науково-технічних розробок - напрями фундаментальних і прикладних наукових досліджень та науково-технічних розробок, що визначаються на середньостроковий період (до 5 років) у рамках пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки з метою забезпечення їх реалізації.
від 08.09.2011р. № 2031-IX від 01.02.2022 № 2859-IX від 12.01.2023}	«Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні»	Цей Закон визначає правові, економічні та організаційні засади формування цілісної системи пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та їх реалізації в Україні. Метою закону є забезпечення інноваційної моделі розвитку економіки шляхом концентрації ресурсів держави на пріоритетних напрямках науково-технічного оновлення виробництва, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності поділяються на стратегічні й середньострокові пріоритетні напрями.

Продовження табл. 1.5

1	2	3
№ 1714-IX від 07.09.2021, ВВР, 2021, № 49, ст.391}	Про інноваційну діяльність	Цей Закон визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом. Згідно із цим Законом державну підтримку одержують суб'єкти господарювання всіх форм власності, що реалізують в Україні інноваційні проєкти, і підприємства всіх форм власності, які мають статус інноваційних.

Джерело: систематизовано автором на основі [77; 78; 79; 80; 81; 82; 83; 84; 85; 86; 90]

Інноваційний шлях розвитку в нашій країні бере початок із прийняття Верховною Радою України 13 липня 1999 року «Концепції науково-технічного та інноваційного розвитку України». Концепція містить основні цілі, пріоритетні напрями та принципи державної науково-технічної політики, механізми прискореного інноваційного розвитку, орієнтири структурного формування науково-технологічного потенціалу та його ресурсного забезпечення. Тут визначаються засади взаємовідносин між державою та суб'єктами наукової та науково-технічної діяльності, які ґрунтуються на необхідності пріоритетної державної підтримки науки, технологій та інновацій як джерела економічного зростання, складника національної культури, освіти та сфери реалізації інтелектуального потенціалу громадян. Дія Концепції розрахована на період стабілізації економіки та досягнення постійного її розвитку [80]. Із часу її ухвалення ситуація в інноваційній сфері країни не поліпшилася, основні цілі Концепції не досягнуті, а окреслені нею завдання не виконані. Зокрема, галузеві інститути не стали центрами розвитку фундаментальних досліджень, оскільки в цьому секторі виконується лише 13%, а майже 75% — в академічному секторі науки. Утворена Державна інноваційна компанія, як правонаступник Державного інноваційного фонду, організаційно була

підпорядкована Міністерству освіти і науки України, що очікуваних результатів не дало, і на практиці вона не виконує в повному обсязі покладених на неї функцій.

Сучасне законодавство України у сфері інноваційного розвитку базується на Конституції України і складається із законів України: «Про інноваційну діяльність»; «Про наукову і науково-технічну діяльність»; «Про наукову і науково-технічну експертизу»; «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків»; «Про спеціальну економічну зону "Яворів»»; «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [84].

Цими Законами та іншими нормативно-правовими актами регулюються суспільні відносини в інноваційній сфері. У 2002 році Верховною Радою України був прийнятий Закон «Про інноваційну діяльність» №36, ст.266., відповідно до якого державну підтримку одержують суб'єкти господарювання всіх форм власності, що реалізують в Україні інноваційні проекти, і підприємства всіх форм власності, які мають статус інноваційних [85]. Такими документами та численними підзаконними актами в нашій державі була створена досить потужна нормативно-правова база, якою не тільки передбачалась загальна орієнтація на інноваційний розвиток економіки, а й окреслювалися державою основні механізми втілення в життя визначеного курсу. Проте, реальне впровадження в дію більшості цих механізмів досі не відбулося.

На думку І. А. Павленко, «важливою проблемою, що потребує наукового опрацювання (за потреби — із залученням незалежної міжнародної експертизи), є визначення жорстко обмеженого переліку саме тих напрямів інноваційної діяльності, що містять у собі найбільший потенціал «проривних» [7, с. 3-10] інновацій, спроможних забезпечити Україні лідерство в певному сегменті світового ринку. Адже цілком зрозуміло, що визначені Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [84] більше ніж 60 середньострокових та близько 20

стратегічних напрямів інноваційного розвитку, які охоплюють майже всі наявні сфери науково-технічної діяльності, унеможлиблюють визнати їх пріоритетними. Такий перелік пріоритетів призводить лише до розпорошення фінансових ресурсів, а не для їх реалізації [25, с. 23-33]. Якщо інститути розглядають як систему правил і норм, які визначають стимули й обмеження, встановлюють межі розвитку економіки та суспільства, то інституційне забезпечення інноваційного розвитку вважається сукупністю державних і недержавних інституцій, які забезпечують наявність правових, організаційних і економічних умов, необхідних для здійснення інноваційного розвитку [2, с. 5-10]. Їх діяльність має спрямовуватися, передусім, на створення умов, що сприяють нормальному проходженню інноваційного процесу, програм, проєктів, підтримці стабільного функціонування інноваційної підсистеми економіки та її економічних інститутів.

Для вітчизняної економіки інновації та інноваційний розвиток є рушійною силою, що спроможна забезпечити економічну незалежність країни та подолати розрив з інноваційно розвинутими державами. Саме інноваційний шлях забезпечуватиме впровадження нових технологій, передової техніки на діючих виробничих потужностях реального сектору економіки шляхом техніко-технологічного переоснащення, особливо в паливно-енергетичному комплексі, металургії та обробленні металу, машинобудуванні [3]. Існуюча недостатність нормативно-правового забезпечення супроводжується слабким розвитком інноваційної інфраструктури, яка представлена в Україні лише окремими типами інститутів, а в додаток ще й обмежена державна фінансова підтримка. Отже, є необхідність в інституціоналізації інноваційної сфери, що є процесом виникнення та підготовки інститутів інноваційного розвитку, визначення і закріплення соціально-економічних норм, правил, статусів і ролей, приведення їх у діючу систему шляхом прийняття конкретних правових актів із метою забезпечення сприятливого середовища для появи та виробництва інновацій.

Досліджуючи питання управління інноваційним розвитком, науковцями [27], було зазначено: «Сьогодні в країні немає єдиної інституції, яка б несла нерозподілену відповідальність за інноваційний розвиток і розвиток інноваційної інфраструктури, між інституціями, що здійснюють управління інноваційним розвитком, також фіксується дублювання функцій, відсутність ефективної координації» [21]. Також система інституцій, які сьогодні здійснюють або мають здійснювати державне управління інноваційним розвитком країни та розвитком інноваційної інфраструктури, що охоплює Президента, Верховну Раду, обласні та районні ради, представницькі органи місцевого самоврядування, Кабінет Міністрів України, передусім Міністерство освіти і науки України, Міністерство економічного розвитку та торгівлі, Національну раду з питань розвитку науки і технологій, ускладнює сам процес розвитку [22, с. 25]. Економічна та інституційна система країни повинні забезпечувати стимули для ефективного використання існуючих, а також здобуття нових знань та їх застосування в економічній сфері, що впливає на підвищення продуктивності, поліпшення якості, впровадження інновацій та запуску нових підприємств. Як зазначає В.Г. Горник, «...динамічна інформаційна інфраструктура забезпечить ефективну комунікацію, що полегшить розповсюдження й обробку інформації» [62, с. 126]. Також фінансове забезпечення науки, техніки та інноваційного розвитку і вся система її організації нині не можуть забезпечити відповідного рівня продукування новацій та широкомасштабного використання науково-технічного виробництва. Низка положень, Законів України, особливо в частині фінансового забезпечення, а також пільгових переваг науково-технічного та інноваційного розвитку, систематично не виконуються. Водночас в Україні практично немає державного стимулювання залучення коштів підприємств будь-яких форм власності для фінансування наукових досліджень. Усе це утворює ланцюг факторів, що впливають на інституційне середовище.

Поділяючи погляди І.П. Мойсеєнко, що інституційне середовище,

сприятливе для інноваційного розвитку, може бути представлено сукупністю факторів, що продукують інститути інновацій, серед яких найважливішими є державна інноваційна інфраструктура, ринкові та інтеграційні процеси [59, с. 25-32]. Як свідчить міжнародний та вітчизняний досвід із питань пошуку шляхів прискореного економічного зростання й посилення впливу конкурентоспроможності країни, формування відповідного інституційного середовища є основою для ефективного інноваційного розвитку.

Відомо, що інституційне середовище складається з низки інституційних обмежень, до яких відносять формальні та неформальні інститути, що регламентують поведінку громадянина в умовах ринкової економіки. Формальні інститути ефективно діють у формі конкретних установ та організацій, неформальні – функціонують у формі усних домовленостей для досягнення відповідних цілей. Рівень розвитку інституційного середовища з точки зору функціонування формальних інститутів визначається ефективністю захисту прав власності, адекватністю законодавства країни вимогам часу, якістю і незалежністю її судової системи, змістом роботи бюрократичного апарату й глибиною фінансових ринків. Формальні інститути створюються свідомими діями соціальних груп і визначаються державою як нормативно-правові акти та легітимні організації.

Сутність інституційного середовища розкривається у функціях, що виконують формальні інститути, серед яких:

- ✓ регулятивна — інститути регулюють взаємодію учасників фінансового ринку;
- ✓ законодавча — юридичні інститути створюють нормативно-правову базу діяльності фінансової системи;
- ✓ стимулююча — спрямована на стимулювання впровадження інновацій;
- ✓ контролююча — інститути здійснюють контроль за виконанням обов'язків учасників трансакцій на фінансовому ринку;
- ✓ наукова — спрямована на впровадження наукових методів розробки інноваційної політики та стратегії діяльності банків;

- ✓ інформаційна — формальні інститути інформують про основні тенденції на фінансовому ринку;
- ✓ соціально-культурна — спрямована на формування ідеологічних засад фінансової системи та етичних норм і моральних цінностей;
- ✓ регулятивна функція економічних та правових інститутів є і залишається визначальною як в системі інноваційного розвитку банків, так і в стабілізації фінансового ринку [69, с. 18-25].

Слід зазначити, що на стан інституційного середовища мають вплив певні фактори. Фактори впливу на інституційне середовище інноваційного розвитку за характером прояву варто розподілити на глобальні, ринкові та соціальні (рис. 1.6.). Глобальні фактори пов'язані зі станом навколишнього макроекономічного середовища, в якому здійснюється інноваційний розвиток [67; 69]. До них належать наукові дослідження та розробки, масштаби виробництва, завантаження виробничих потужностей, життєвий цикл підприємств. Соціальні містять передусім людський фактор, що включає в себе різні особливості, пов'язані з персоналом, соціально-психологічний клімат у колективі та супроводжуються фінансовими чинниками. Це надання фінансових ресурсів, система контролю за витратами та застосування інтелектуальних та інформаційних ресурсів.

Треті ринкові фактори охоплюють репутацію та імідж компанії, асортимент продукції та асортимент товарів, систему дистрибуції, рекламні кампанії, маркетингові дослідження, ціноутворення та організаційні фактори, які включають стратегію та місію, організаційну структуру, організаційно-правову форму, корпоративну культуру.



Рис. 1.6. Фактори впливу на інституційне середовище

Джерело: систематизовано автором на основі [1; 2; 3; 7]

У сучасних умовах стрімкого розвитку світу головним є людський фактор, який перетворюється на вирішальне джерело імпульсу, набуваючи рис людського капіталу нової якості, що «володіє знаннями, як знаряддями праці». Тоді інституційне середовище сприяє не тільки зростанню людського потенціалу, але й ефективному конвертуванню його в людський капітал. Саме такий процес має відбуватися на шляху до інноваційної моделі сталої економіки з переважанням високотехнологічних виробництв.

Як зазначає Ю. Бочарова: «Світова практика доводить, що найбільш важливі пріоритети науково-технічного розвитку все більше пов'язуються не з дорогими проєктами демонстраційного характеру, а з довгостроковою кропіткою роботою зі зміцнення всіх ланок національних інноваційних систем – в економіці, в інформаційній сфері, в освіті, охороні здоров'я, охороні природного середовища та вивченні космосу» [69, с. 18-25].

Зважаючи на обмежену інституційну та фінансову спроможність держави, наявні ресурси і науковий потенціал доцільно зосередити на підтримці досліджень, які є основою розвитку інновацій у країні, а також

забезпечити виконання умов і цілей концепції сталого розвитку. В умовах дефіциту бюджету тільки об'єднання ресурсів і зусиль держави, наукової спільноти та бізнесових структур дозволить провести суттєві зрушення на інноваційному шляху розвитку економіки України. Для того, щоб зберегти існуючу позитивну тенденцію, потрібно сформувати ринкову інфраструктуру, де будуть представлені пропозиції інноваційних продуктів та послуг і де виявлятиметься попит на ті інноваційні ідеї, яких потребує підприємницький сектор. Наявність розвиненої інфраструктури на ринках інновацій забезпечить справедливий розподіл інноваційних ідей, зростатиме кількість продуктивних інновацій, створюватимуться передумови для залучення розробок вітчизняних та іноземних винахідників і науковців [63, с. 4-8].

Зауважимо, що економічні інститути не суттєво розглядати ізольовано від регуляторних функцій держави. Функціонування таких інститутів є ключовим для реалізації саме державної соціально-економічної політики, що має забезпечити сучасний інноваційний розвиток ринкової і соціальної інфраструктури, а також сприяти цілям сталого розвитку, підтримуючи зовнішньоекономічну діяльність інноваційних підприємств та інноваційний розвиток малого і середнього бізнесу (створення і підтримка регіональної інноваційної структури) [74, с. 378-385]. Ключові завдання цих інститутів – формування державної політики з міжнародними фінансовими організаціями, закладами з метою залучення кредитів, грантів, іноземних інвестицій, здійснення окремого контролю за використанням наданих коштів, запобігання конфліктам між інвесторами та органами виконавчої влади, надання гарантів при залученні кредитів. Основними функціями перелічених інститутів є: забезпечення ефективного фінансування інноваційного розвитку; використання і реалізація високорентабельних проєктів; наявність консалтингової підтримки та пряме і часткове фінансування, кредитування, інвестування.

Інституційні чинники інноваційного розвитку передбачають, з одного боку, структурну перебудову підприємницького середовища в інноваційному

напрямку, коли суттєво знизиться кількість енергоємних та матеріалоємних підприємств, а натомість підвищиться питома вага підприємств, які економічний розвиток вбачають у залученні випереджальних, наукоємних технологій, орієнтованих на внутрішній та зовнішній ринки споживчих товарів і послуг. А з іншого – масштабні реформи та реструктуризації підприємств, які формують цілісну промислову систему України, використовують власну ресурсну базу, технології та високорозвинений інтелектуальний потенціал нації, утворюючи інвестиційно-інноваційний характер діяльності підприємств із мінімізацією їхніх витрат за рахунок високоефективного використання матеріального та інтелектуального потенціалу [74].

Тому необхідно підтримувати функціонування, сприяти формуванню і розвитку потенційних інноваційних структур галузевого й регіонального рівнів. Важливо також забезпечити вирішення на державному рівні низки методологічних та організаційно-правових питань щодо координації розробки та впровадження механізмів реалізації пріоритетних напрямів інноваційного розвитку. Необхідним є систематичне прогнозно-аналітичне забезпечення стратегічних маркетингових досліджень науково-технологічного й інноваційного розвитку, формування відповідного кадрового потенціалу [67]. Також потрібно розширити мережу спеціалізованих небанківських інноваційних фінансово-кредитних установ для фінансового забезпечення інноваційного розвитку і тим самим забезпечити стимулювання фінансування науково-технічної діяльності за рахунок власних коштів підприємств.

Ми цілком поділяємо погляди А.В. Сірко, який зазначив, що «...основні інституційні бар'єри на шляху інноваційного розвитку України – це: - відсутність гарантій захисту права приватної власності; - тотальна корупція в системі державної влади, зокрема в системі судочинства і, більше того, виконання судових ухвал, винесених «іменем України»; - слабкість економічної конкуренції та монополізація більшості ринків через відсутність

дійсно конкурентної економічної політики уряду; - широкі можливості отримання квазіренти через використання різноманітних «сірих» схем мінімізації податкових і митних платежів, лобіювання держзамовлень та маніпулювання цінами при укладанні угод, особливо з державними та комунальними підприємствами, штучне утримування дешевизни національної робочої сили та затримки із виплатою заробітної плати; - брак високої економічної культури та соціальної відповідальності домінантних власників, що проявляється у небажанні чи боязні втратити корпоративний контроль, а з ним і можливості особистого збагачення» [70, с. 7-16].

За відсутності політичної й економічної стабільності та якісного правового підґрунтя виникає сприятливе середовище для корупційних діянь, що ведуть до постійних криз. Сила впливу корупції на економіку залежить також і від правової та інституційної бази країни, і від якості управління політичного режиму [72].

На думку експертів Світового банку, «корупція є єдиною найбільшою перешкодою для економічного та соціального розвитку України. Вона підриває розвиток, спотворюючи верховенство права та послаблюючи інституційний фундамент, від якого залежить економічне зростання» [73]. Справді, схожої точки зору притримуються радники Міжнародного валютного фонду, які стверджують, що «багато з причин корупції є економічними за своїм характером, а їх наслідком є погане державне управління, яке негативно позначається на економічній активності та добробуті» [65]. Саме тому в Україні центральною проблемою економічного та інноваційного розвитку стає корупція.

Зокрема, в Україні, де боротьбу з корупцією оголошено головним пріоритетом, Індекс сприйняття корупції (CPI) за 2020 рік становив 33 бали зі 100, тобто протягом останніх п'яти років Індекс України стосовно прозорості в частині корупції покращився на 5 балів порівняно з 2015 роком, і країна сьогодні посідає 117 місце зі 180 країн [56]. Враховуючи складність політичної ситуації та необхідність відсічі російської агресії, корупція в

Україні залишається актуальною проблемою, яка загрожує не тільки використанням не за призначенням державного бюджету та зниженням економічного розвитку, а й існуванню країни в цілому. Впливаючи на соціально-економічний та інноваційний розвиток держави, корупція зазвичай є найдорожчою з точки зору загальних економічних наслідків [72, с. 182-188]. Знижуючи сприятливість інвестиційного клімату держави, збільшуючи ризикованість інвестицій, корупція породжує недовіру інвесторів до країни, що негативно впливає та уповільнює інноваційний та соціально-економічний розвиток держави.

Фінансове забезпечення, що є невід'ємною умовою інноваційного розвитку, представляє собою складну багатфункціональну й інтегровану складову, включає бюджетне та позабюджетне фінансування, а також організаційно-правові механізми ресурсного забезпечення всіх стадій інноваційного циклу, сприяє реалізації ланцюга інноваційного розвитку та бізнесу на основі взаємозв'язків. Фінансування посідає ключове місце в підтриманні інноваційного розвитку та мотивації до проведення досліджень і розробок, комерціалізації їх результатів, розвитку інноваційного підприємництва для отримання конкурентних переваг на ринку [79]. Саме тому сучасна фінансова система має являти нову форму структурно утворюючих фінансових відносин, що нададуть можливість проведення цілеспрямованих дій, які забезпечать ефективність перерозподілу фінансових ресурсів, а також зумовлять можливість приєднатися до світових тенденцій сталого економічного розвитку [42, с. 853-857]. Фінансове забезпечення науки, техніки та інноваційного розвитку і вся система її організації нині не можуть забезпечити відповідного рівня продукування новацій та широкомасштабного використання науково-технічного виробництва.

Для покращення умов подальшого інноваційного розвитку необхідно модернізувати ринкову інфраструктуру, де будуть представлені пропозиції інноваційних продуктів та послуг і де виявлятиметься попит на ті інноваційні ідеї, яких потребує підприємницький сектор, що забезпечить справедливий

розподіл інноваційних ідей, зростатиме кількість продуктивних інновацій, створюватимуться передумови для залучення розробок вітчизняних та іноземних винахідників та науковців [43]. Також інституційні чинники інноваційного розвитку передбачають структурну перебудову підприємницького сектора в інноваційному напрямку, що суттєво підвищить питому вагу підприємств [60], які економічно-інноваційний розвиток вбачають у залученні випереджальних наукоємних технологій, орієнтованих на внутрішній та зовнішній ринки споживчих товарів та послуг. Натомість систематичне прогнозно-аналітичне забезпечення стратегічних маркетингових досліджень інноваційного науково-технологічного розвитку формуватиме відповідний кадровий потенціал [61]. За таких умов ефективність інноваційного розвитку безпосередньо залежатиме від кількості проєктів, які пропонуються, та обсягом інвестицій, фінансування, вартості капіталу та довіри до інституцій.

Потрібно відзначити, що в повоєнний час життєво важливим для України стане питання відновлення промисловості, що можливе шляхом реіндустріалізації та технічного оновлення промислового виробництва на якісно новому рівні з використанням новітніх досягнень науки і техніки [10, с. 67-75]. Саме тому створення належних умов для ефективного інноваційного розвитку має стати стратегічним пріоритетом державної політики повоєнного відновлення сталої економіки. Результатом нової індустріалізації стане здатність країни до розроблення власних комерційних технологій. Проте, такого розвитку не буде без змін освітнього процесу, технологічних інститутів, формування індустріального новаторського духу в суспільстві. Зазначимо, що і США, і Європа говорять про те, що виробництво індустріальних товарів (*processing industry* чи *manufactory*) – це основа добробуту народів, світовий ренесанс індустріальних політик. Шатненко К. зазначає: «...індустріалізація виступає формою інноваційного розвитку промислового капіталу. Вона передбачає становлення високопродуктивної промислової бази. Сучасна індустріалізація (неоіндустріалізація) характеризується певними техніко-економічними умовами, які визначаються наявним станом науково-технічного

прогресу та перспективами економічного розвитку. Ці перспективи сформульовано в концепції сталого розвитку» [26, с. 11-14]. Саме тому Україні потрібне застосування економічної політики, спрямованої на індустріально-технологічний розвиток країни (новітня індустріалізація). Нова індустріалізація [41] передбачає становлення високопродуктивної, ресурсозберігаючої промислової бази, яка має структуру, що спроможна забезпечити високий рівень життя населення, а також розвиватися на основі інновацій. Саме така індустрія здатна забезпечити сталий інноваційний розвиток.

Зауважимо, що основу інноваційного розвитку України також можуть становити високотехнологічні виробництва провідних машинобудівних галузей, хімічної, металургійної та інших базових галузей, а також виробництво нових технологічних укладів, зокрема інноваційно-інформаційного приладобудування, штучний інтелект, комп'ютерно-інтегрованих виробництв [4]. Високі технології — це не тільки розробка програмного забезпечення, а ще й розробка рішень для промисловості. Варто зазначити, що високотехнологічний сектор України є меншим, аніж у більшості країн, він виробляє 0,5% ВВП та надає роботу 0,5% зайнятих осіб. У цьому секторі функціонує лише 4,0% промислових підприємств (187 у 2019 р.). Проте, він є найбільш інтенсивним у виробництві продукції та здійсненні інноваційної діяльності [31]. Частка високотехнологічних видів діяльності в загальному обсязі реалізованої продукції переробної промисловості є незначною і становила 4,23% у 2020 році, що свідчить про фіксацію технологічного відставання промисловості України. Технологічна структура переробної промисловості обмежує її можливості бути драйвером інноваційної моделі розвитку економіки України. 80% вартості відвантаженої продукції переробної промисловості виробляється галузями середньо-низького і низького технологічного рівня. При цьому частка середньо-високотехнологічного та середньо-низько-технологічного секторів за 2017–2021 рр. зменшилася відповідно з 15,77% до 14,56% і з 40,13% до 38,2%, а низько-технологічного сектору – збільшилася з 39,08% до 43,01% [28, с. 39-45].

Тобто рух фінансових та матеріальних ресурсів іде по власному низько технологічному контуру, який не забезпечує виведення країни на високо-технологічний рівень [39]. Наразі Україна не може похвалитися досягненнями в цьому напрямку, хоча в неї є великий потенціал. Високі технології здатні зробити цілі галузі більш енергоефективними, а бізнес — прибутковими.

Однак, на рівні держави відсутні програми із запровадження високих технологій у реальному секторі економіки. Вибір між індустріалізацією та розвитком високих технологій є складним і залежить від конкретних умов і потреб України. Обидва напрямки мають свої переваги і можуть внести важливий внесок у розвиток країни.

Перехід до економіки інноваційного типу вимагає від України значно більшого, ніж просто залучення інвесторів, спроможних фінансувати й упроваджувати необхідні інновації. Передусім необхідно реформувати державні підходи до таких базових принципів функціонування економіки, суспільства і держави, як верховенство права, соціальна справедливість і соціальна відповідальність [64], де важливим складником формування національно-господарської системи, зорієнтованої на інноваційний тип економічного зростання, є комплекс спеціальних заходів щодо забезпечення структурно-технологічної перебудови вітчизняної економіки на базі розповсюдження інновацій нового технологічного укладу.

Певний потенціал, ресурси та людський капітал допоможуть Україні в повоєнний період подолати проблеми та зробити крок уперед у сталому інноваційному розвитку. Усе це стане можливим завдяки чітко окресленій структурі та створенні певних інститутів, поєднанні завдань та цілей сталого та інноваційного розвитку, зусиль держави й бізнесу в створенні сприятливого інституційного середовища. Інституційний стан сталого інноваційного розвитку у вигляді макету з урахуванням загальних завдань та функцій зображено на рисунку 1.7.

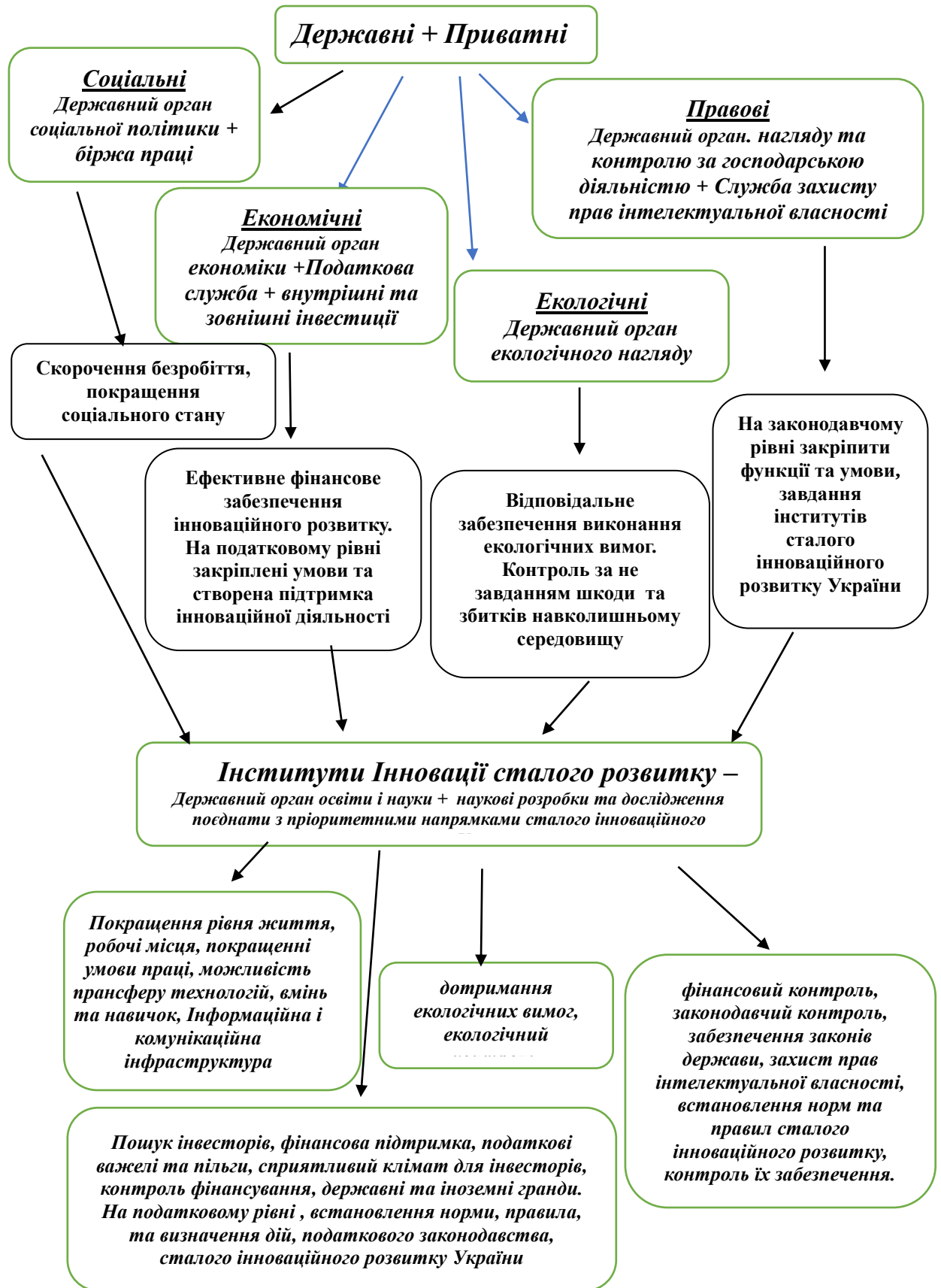


Рис. 1.7. Структура інституцій сталого інноваційного розвитку
Джерело: систематизовано автором на основі [12; 13; 14; 15; 18; 17; 19; 20; 21]

Створення сприятливого інституційного середовища сталого інноваційного розвитку можливе на стратегічних пріоритетах інноваційного розвитку на основі прогнозних і експертних оцінок, створення програмних фондів і програмного управління, виявлення та узгодження інтересів урядових органів, бізнес асоціацій, профспілок, об'єднань споживачів для досягнення консенсусу та координації зусиль, на основі наукових досліджень та проєктів провідних науковців.

Усі ці інститути мають розробити та реалізувати довгострокову стратегію формування й використання людського капіталу. Тож існує потреба відповідних змін як у фінансовому забезпеченні, так і в структурі бюджетних витрат за рахунок збільшення фінансування науки, освіти, охорони здоров'я, реформування системи освіти, підготовки кваліфікованих кадрів.

Також необхідно створити та забезпечити ефективну систему інфорсменту інтелектуальної власності. Побудувати спрощену процедуру створення інновацій та діяльності інноваційних підприємств, вдосконалити політику загальних і цільових субсидій, податкових пільг, у тому числі – податкових кредитів, митних тарифів, пільгових режимів амортизації та систему кредитування, створення спеціалізованих організацій з підтримки інновацій – технопарків, бізнес-інкубаторів, високотехнологічних фірм та кластерів підприємств [9]. Усе це позитивно сприятиме інноваційному розвитку. При цьому інституційне середовище інноваційного розвитку в умовах концепції сталого зростання має включати такі основні аспекти:

Правове середовище. Регуляторні політики. Існування чіткого і стабільного законодавства щодо інтелектуальної власності, патентного захисту, ліцензування технологій і комерціалізації досліджень є важливим елементом для створення сприятливих умов для інноваційного розвитку. Впровадження раціональних та прогресивних регуляторних політик є важливим аспектом інституційного середовища. Гнучкість у регулюванні, спрощення адміністративних процедур, стимулюючі фіскальні заходи та інші

заходи сприяють створенню сприятливих умов для розвитку інноваційного сектору.

Наукова інфраструктура. Культура інноваційності. Наявність сильної наукової інфраструктури, такої як дослідницькі центри, університети, наукові установи. Створення сприятливої культури інноваційності, яка сприяє ризиковим зусиллям, творчості та підтримці новаторських ідей, є важливим аспектом інституційного середовища.

Міжнародна співпраця. Трансфер технологій. Ефективний механізм трансферу технологій між науковими установами, університетами та промисловістю є важливим компонентом інституційного середовища інноваційного розвитку. Це включає співпрацю, партнерства та ліцензування технологій між дослідницькими установами та приватним сектором, сприяючи перенесенню наукових досягнень у комерційно успішні продукти й послуги. Участь у міжнародних дослідницьких програмах, проєктах та мережах дозволяє науковцям і новаторам отримувати доступ до новітніх технологій, інноваційних практик і зв'язків з іншими країнами.

Кадровий потенціал. Наявність кваліфікованого персоналу, який володіє знаннями та навичками в галузі інновацій, досліджень і розробок, є важливим елементом інституційного середовища. Розвиток системи освіти та підготовки фахівців у галузі науки, технологій та інженерії.

Фінансова підтримка. Підприємницька підтримка. Наявність фінансових механізмів підтримки інноваційних проєктів є важливою умовою для їхнього розвитку. Це може включати державні гранти, інвестиційні фонди, ризиковий капітал та інші фінансові інструменти, які забезпечують доступ до капіталу для реалізації інноваційних ідей. Також наявність ефективної підприємницької інфраструктури, включаючи бізнес-інкубатори, технопарки, акселератори та інші організації, що надають підтримку підприємництву і стартапам, є важливим елементом інституційного середовища. Ці організації надають доступ до фінансування, навчання та

ресурсів, що допомагають інноваторам розвивати свої ідеї та прискорювати їх комерціалізацію.

Інформаційна і комунікаційна інфраструктура. Наявність ефективних мереж зв'язку, доступу до інформації та технологій є необхідним компонентом для інноваційного розвитку. Це включає швидкий та стабільний інтернет, інформаційні ресурси, електронні бази даних та інші засоби спілкування, які сприяють обміну знаннями, співпраці та сприятимуть розвитку інновацій.

Ключові завдання цих інститутів – формування державної політики з міжнародними фінансовими організаціями, закладами з метою залучення кредитів, грантів, іноземних інвестицій, де буде вестись окремий контроль за використанням наданих коштів, запобігання конфліктам між інвесторами та органами виконавчої влади, надання гарантів при залученні кредитів. Основними функціями та реалізація перелічених інститутів є забезпечення ефективного фінансування інноваційного розвитку й використання високорентабельних проєктів, а також наявність консалтингової підтримки та пряме і часткове фінансування, кредитування, інвестування [96]. Ці аспекти спільно впливають на створення сприятливого інституційного середовища для подальшого інноваційного розвитку, стимулюючи залучення ресурсів, сприяючи співпраці між різними зацікавленими сторонами, і тим самим формують інституційний стан інноваційного розвитку.

В економічно та інституційно розвинутих країнах ресурсне багатство не впливає на економічне зростання, або впливає позитивно [62, с. 25-32]. З огляду на вплив інституційних структур на кількісні та якісні параметри довгострокового економічного зростання, доцільним є розгляд проблеми інституційного середовища в контексті забезпечення нової моделі сталого інноваційного розвитку економіки та впливу інституційного середовища на зміни в стимулюванні, підтримці та конкурентоспроможності нашої країни.

По завершенні війни інституціональне реформування в Україні, а саме у сфері інноваційного розвитку, має забезпечити системні трансформації всіх

основних складових частин: банківської, державної, корпоративної, науково-технічної, домашніх господарств, системи управління з урахуванням міжнародного науково-технічного співробітництва. Зазначена трансформація буде мати позитивний вплив на концентрацію капіталу, створення потужних господарських і фінансових структур, які в межах реалізації великих цільових комплексних програм, державних науково-технічних програм, міжнародного співробітництва, галузевих і регіональних програм мають охопити весь цикл розроблення й виробництва нових технологій, що покращить стан конкурентоспроможності країни та сталого економічного зростання.

Висновки до розділу 1

1. Інноваційний розвиток та фінансове забезпечення – ключові явища, які мають враховуватися в процесі узгодження інтересів держави. Крокуючи до інтеграції в умовах сталого зростання, інноваційний розвиток стає визначним аспектом, який має забезпечити соціально-економічні потреби країни. Тому питання фінансування розвитку інновацій набуває головного значення, особливо в період повоєнної відбудови країни.

2. Відсутність сформованої інноваційної інфраструктури, за допомогою якої можна було б синтезувати виробничий, фінансовий і торгівельний капітал в освіту, науку та виробництво, створює певні проблеми ефективному інноваційному розвитку економіки нашої держави. Лізингові, венчурні, факторингові, маркетингові, технопарки, технополіси, бізнес-інкубатори та сертифікаційні центри повинні становити ланцюг перетворень до ефективного фінансового забезпечення інноваційного розвитку України, особливо в умовах сталого зростання.

3. Для забезпечення інноваційного розвитку Україні необхідно здійснити комплекс заходів, а саме: розробити та впровадити цільову комплексну державну програму інноваційного розвитку (погодження темпів і пропорції розвитку науки, технологій і виробництва; форм і джерел фінансової підтримки); забезпечити захист прав інтелектуальної власності та сприятливого клімату для створення власних наукоємних виробництв; зміцнити банківську систему; стимулювати інвестування інноваційної сфери; налагодити взаємодію державного та підприємницького секторів щодо комерціалізації інновацій; розширити міждержавне співробітництво в галузі наукових розробок та інноваційної діяльності. Безумовно, для здійснення цих завдань та подальшого розвитку інновацій необхідне ефективне фінансове забезпечення.

4. Тенденції у сучасних дослідженнях засвідчують, що обмеженість фінансових ресурсів стала головною перешкодою на шляху до інноваційного розвитку. Проаналізовано сучасний стан джерел фінансового забезпечення, досліджено форми методів підтримки. Аналіз доводить, що в Україні не сформовано єдиного оптимального механізму стимулювання розвитку інновацій, а підтримка з боку держави є недостатньою, система банківського кредитування інноваційних проєктів є нерентабельною. Брак власних коштів, спричинений незадовільним фінансовим станом підприємств, висока вартість кредитних ресурсів та нерозвиненість ринку венчурного капіталу, зумовлює низький рівень участі інвесторів. Державна підтримка у формі прямого фінансування має істотні бюджетні обмеження та не узгоджена з пріоритетами інноваційного розвитку. Відсутня лояльна система надання податкових пільг підприємствам, які здійснюють інноваційну діяльність.

5. Аналіз внутрішніх джерел визначив, що головна роль належить амортизації, у нашій країні – це витрати на відтворення основних засобів, що включаються в собівартість реалізованої продукції. Сучасний порядок нарахування та використання амортизаційних коштів підприємств не створює ефективного підґрунтя для оновлення основних фондів та впровадження

інноваційної економіки.

6. Подальше стимулювання інноваційного розвитку в Україні можливе шляхом забезпечення пріоритетного фінансування інноваційного розвитку за рахунок державного бюджету, гарантування державою позик на розвиток інноваційний. Розробка та впровадження інструментів податкового стимулювання інноваційного розвитку, таких як: податкова знижка, податкові канікули, податкове списання, податковий кредит, застосування диференційованих ставок податків. Фінансування інноваційних розробок, що мають пріоритетне значення для держави, створення спеціалізованих інноваційних банків та фондів довгострокового кредитування інноваційного розвитку.

7. Створення дієвих інститутів інноваційного розвитку, оскільки саме від політики залежить подальший вектор сталого інноваційного розвитку. Визначено основні аспекти інституційного середовища інноваційного розвитку в умовах сталого зростання: Правове середовище. Регуляторні політики; Наукова інфраструктура. Культура інноваційності; Міжнародна співпраця. Трансфер технологій; Кадровий потенціал; Фінансова підтримка. Підприємницька підтримка; Інформаційна і комунікаційна інфраструктура. Ключові завдання цих інститутів – формування державної політики з міжнародними фінансовими організаціями, закладами з метою залучення кредитів, грантів, іноземних інвестицій, здійснення окремого контролю за використанням наданих коштів, запобігання конфліктам між інвесторами та органами виконавчої влади.

Основні результати розділу опубліковано в наукових працях автора: [95; 96; 197].

РОЗДІЛ 2

ПРАГМАТИКА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

2.1. Сучасний стан фінансового забезпечення інноваційного розвитку в Україні

Інновації є джерелом прогресу, рушійною силою економічного зростання та суспільного розвитку. Однак, втілення новаторських ідей у життя часто вимагає значних фінансових ресурсів, що робить доступ до фінансування критично важливим аспектом будь-якої інноваційної діяльності. Поточний стан фінансування інноваційного розвитку в Україні відображено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Джерела фінансування інноваційного розвитку в Україні у 2000-2020 рр.

	Витрати на інновації млн.грн	У тому числі за рахунок							
		власних коштів підприємств		коштів державного бюджету		коштів інвесторів-нерезидентів		коштів інших джерел	
		млн.грн	у % до загального обсягу витрат на інновації	млн.грн	у % до загального обсягу витрат на інновації	млн.грн	у % до загального обсягу витрат на інновації	млн.грн	у % до загального обсягу витрат на інновації
2000	1757,1	1399,3	79,6	7,7	0,4	133,1	7,6	217,0	12,3
2001	1971,4	1654,0	83,9	55,8	2,8	58,5	3,0	203,1	10,3
2002	3013,8	2141,8	71,1	45,5	1,5	264,1	8,8	562,4	18,7
2003	3059,8	2148,4	70,2	93,0	3,0	130,0	4,2	688,4	22,5
2004	4534,6	3501,5	77,2	63,4	1,4	112,4	2,5	857,3	18,9
2005	5751,6	5045,4	87,7	28,1	0,5	157,9	2,7	520,2	9,0
2006	6160,0	5211,4	84,6	114,4	1,9	176,2	2,9	658,0	10,7

Продовження табл. 2.1

2007	10821,0	7969,7	73,7	144,8	1,3	321,8	3,0	2384,7	22,0
2008	11994,2	7264,0	60,6	336,9	2,8	115,4	1,0	4277,9	35,7
2009	7949,9	5169,4	65,0	127,0	1,6	1512,9	19,0	1140,6	14,3
2010	8045,5	4775,2	59,4	87,0	1,1	2411,4	30,0	771,9	9,6
2011	14333,9	7585,6	52,9	149,2	1,0	56,9	0,4	6542,2	45,6
2012	11480,6	7335,9	63,9	224,3	2,0	994,8	8,7	2925,6	25,5
2013	9562,6	6973,4	72,9	24,7	0,3	1253,2	13,1	1311,3	13,7
2014	7695,9	6540,3	85,0	344,1	4,5	138,7	1,8	672,8	8,7
2015	13813,7	13427,0	97,2	55,1	0,4	58,6	0,4	273,0	2,0
2016	23229,5	22036,0	94,9	179,0	0,8	23,4	0,1	991,1	4,3
2017	9117,5	7704,1	84,5	227,3	2,5	107,8	1,2	1078,3	11,8
2018	12180,1	10742,0	88,2	639,1	5,2	107,0	0,9	692,0	5,7
2019	14220,9	12474,9	87,7	556,5	3,9	42,5	0,3	1147,0	8,1
2020	14406,7	12297,7	85,4	279,5	1,9	125,3	0,9	1704,2	11,8

Джерело: [99]

Інформація в таблиці 2.1 обмежується періодом 2000-2020 рр., оскільки інформація за 2021 р. в офіційних джерела не оприлюднена. Інформація за 2022-2023 рр. також не оприлюднена, крім того, таку інформацію не можна порівняти з попередніми періодами.

Як видно з таблиці 2.1, у довоєнний період інноваційна діяльність підприємств фінансувалась переважно за рахунок власних коштів підприємств. Найвищим цей показник був у 2015 р. і становив 97,2%. За рахунок коштів державного бюджету максимальне фінансування було у 2018 р. і воно склало 5,2%. Частка інших джерел не має чітко вираженого тренду і коливається від 2% до 35,7%, що відповідає варіації фінансування за рахунок власних коштів підприємств. За рахунок коштів нерезидентів найбільший обсяг фінансування зафіксовано у 2010 р. (30%), проте це було фактичне повернення частини капіталів з офшорів. Результати базового статистичного аналізу джерел фінансування інноваційної діяльності наведені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

**Результати статистичного аналізу джерел фінансування
інноваційного розвитку в Україні у 2000-2020 рр.**

	За рахунок власних коштів підприємств	За рахунок коштів державного бюджету	За рахунок коштів інвесторів- нерезидентів	За рахунок коштів інших джерел
Середнє значення	77,4	1,9	5,3	15,3
Медіана	79,6	1,6	2,7	11,8
Стандартне відхилення	11,9	1,3	7,3	10,2

Джерело: розраховано автором

Як видно з даних, наведених у таблиці 2.2, у середньому 77,4% інноваційної діяльності фінансується за рахунок власних коштів підприємств, хоча при цьому спостерігаються суттєві коливання по роках (11,9). За рахунок коштів державного бюджету фінансувалося в середньому 1,9% інноваційної діяльності, суттєвих коливань по роках не спостерігалось. За рахунок коштів інвесторів нерезидентів фінансувалося в середньому 5,3%, проте спостерігаються суттєві коливання (стандартне відхилення 7,3%), за рахунок інших джерел фінансувалося в середньому 15,3% інноваційної діяльності.

Фінансування інноваційної діяльності – це складний процес, який передбачає забезпечення необхідних фінансових ресурсів для перетворення інноваційних ідей на реальні продукти, послуги чи процеси. На наявність та доступність фінансування інноваційної діяльності впливають численні фактори. Розуміння цих детермінант має вирішальне значення для приватних осіб, стартапів та вже існуючих компаній, які шукають фінансової підтримки для своїх інноваційних ініціатив. Слід зазначити, що для українського бізнес-середовища таке розуміння набуває особливого значення, оскільки в період війни та повоєнного відновлення фінансування за рахунок коштів

підприємств та за рахунок державного бюджету буде суттєво обмеженим або взагалі недоступним. Для залучення інших джерел фінансування потрібне розуміння їх сутності та доступності, а також факторів, які впливають на рішення власника фінансових ресурсів щодо інвестиції.

Як свідчать дослідження зарубіжних учених, із розвитком бізнес-середовища збільшуються можливості диверсифікації джерел фінансування [100; 101; 106]. Систематизація альтернативних джерел фінансування відображена в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

**Джерела фінансування інноваційної діяльності, що сприяють
диверсифікації фінансового забезпечення**

Джерело	Сутність
1	2
Венчурний капітал	Венчурні фірми інвестують у компанії на ранніх стадіях розвитку з високим потенціалом зростання. Вони надають фінансування в обмін на власний капітал, допомагаючи стартапам масштабувати свою діяльність і виводити інноваційні продукти або послуги на ринок
Інвестори-ангели	Інвестори-ангели – це заможні люди, які вкладають свої особисті кошти в стартапи або малий бізнес. Ці інвестори часто застосовують більш практичний підхід, пропонуючи наставництво та керівництво разом із фінансовою підтримкою.
Державні гранти та субсидії	Уряди багатьох країн світу пропонують гранти та субсидії для підтримки інновацій у різних галузях. Ці гранти можуть забезпечити критично важливе фінансування без необхідності відмовлятися від власного капіталу, що робить їх привабливим варіантом для стартапів і дослідницьких проєктів.
Корпоративні інноваційні програми	Існуючі компанії часто мають інноваційні програми або акселератори для співпраці зі стартапами та розвитку проривних ідей. Вони можуть надавати фінансування, ресурси та доступ до ширшої клієнтської бази, сприяючи розробці та комерціалізації інноваційних продуктів.
Краудфандинг	Краудфандингові платформи дозволяють інноваторам залучати кошти від великої кількості людей, які вірять у їхні ідеї. Завдяки краудфандингу, заснованому на винагороді або акціях, інноватори можуть отримати доступ до фінансової підтримки, а також створити спільноту ранніх послідовників.

1	2
Інкубатори та акселератори	Інкубатори та акселератори пропонують сприятливе середовище для стартапів, надаючи їм фінансування, менторську підтримку, офісні приміщення та можливості для налагодження зв'язків для прискорення їхнього зростання та успіху.
Банківські кредити та кредитні лінії	Традиційні варіанти фінансування, такі як банківські кредити та кредитні лінії, можуть бути цінними ресурсами для вже існуючих підприємств, які прагнуть фінансувати інноваційні проєкти. Однак, як правило, ці варіанти вимагають застави та надійної кредитної історії.
Стратегічні партнерства	Співпраця з відомими компаніями або галузевими гравцями може забезпечити доступ до ресурсів та фінансування інноваційних ініціатив. Стратегічне партнерство часто призводить до розподілу ризиків і взаємних вигод.
Прямі інвестиції	Фірми прямих інвестицій інвестують у зрілі компанії з перевіреними бізнес-моделями. Для інноваційних компаній прямі інвестиції можуть забезпечити капітал зростання для розширення їхніх інноваційних пропозицій.
Дослідницькі гранти	Академічні та науково-дослідні установи часто пропонують дослідницькі гранти для підтримки інноваційних проєктів, які сприяють розвитку знань і технологій у різних галузях.

Джерело: систематизовано автором на основі [100; 101; 106]

Таким чином, для фінансування інноваційної діяльності доступний широкий спектр ресурсів, що відповідають різним стадіям розвитку та типам підприємств. Залучення венчурного капіталу, державні гранти чи стратегічні партнерства, інноватори мають безліч можливостей для втілення своїх ідей у життя та сприяння позитивним змінам у світі. На нашу думку, на етапі повоєнного відновлення України державне фінансування інновацій має зберігатися, хоч і в невеликому обсязі. Направлятися державні кошти мають у точки росту економіки або розвиток стратегічно важливих галузей, передусім національної оборони.

Що стосується перспектив залучення альтернативних джерел фінансування в період повоєнного відновлення України, то, на нашу думку, найбільш перспективними можна вважати венчурний капітал, краудфандинг, стратегічні партнерства та дослідницькі гранти. Залучення таких джерел фінансування вимагає від українських підприємців розуміння факторів, які

враховують власники коштів під час прийняття рішення зробити ризикову інвестицію. Нами здійснено дослідження таких факторів на основі публікацій зарубіжних учених, які в переліку основних факторів наводять такі:

1. Потенціал ринку та попит. Одним з основних факторів, що визначають фінансування інноваційної діяльності, є потенціал ринку та попит на інноваційний продукт або послугу. Інвестори та фінансисти більш схильні фінансувати проекти, які задовольняють значні потреби ринку та мають потенціал для захоплення значної частки ринку [100; 101; 106]. Зважаючи на необхідність відновлення економіки та стимулювання повернення українських біженців додому, потенціал українського ринку можна оцінювати як значний і такий, що може привабити потенційних інвесторів. Рівень конкуренції на цільовому ринку є ще одним визначальним фактором фінансування інноваційної діяльності. Високий рівень конкуренції може викликати занепокоєння щодо насиченості ринку та вплинути на перспективи фінансування проєкту.

2. Рівень технологічної готовності. Рівень технологічної готовності – це шкала, яка використовується для оцінки зрілості інноваційних технологій. Фінансисти часто віддають перевагу проєктам з вищим рівнем технологічної готовності, оскільки вони ближчі до комерціалізації та мають менші ризики [102]. Інноваціям на ранніх стадіях із низьким рівнем технологічної готовності може бути складніше отримати фінансування. На нашу думку, саме інновації з низьким рівнем технологічної готовності, але високим потенціалом мають бути забезпечені підтримкою держави. Така підтримка не обов’язково має полягати у прямому державному фінансуванні. Вона може надаватися у вигляді податкових пільг, субсидування державного кредитування або державних гарантій.

3. Права інтелектуальної власності. Захист прав інтелектуальної власності, таких як патенти, торгові марки та авторські права може суттєво вплинути на привабливість проєкту для інвесторів [103]. Сильні права інтелектуальної власності забезпечують конкурентну перевагу і допомагають

запобігти копіюванню інновації конкурентами, роблячи її більш привабливими для потенційних інвесторів. В Україні захист прав інтелектуальної власності перебуває на дуже низькому рівні. За оцінками Heritage Foundation [104], рівень захисту прав власності в Україні переважно оцінюються у 20-30 балів із можливих 100. Такі результати характерні для країн зі слабкою інституціональною структурою та нерозвиненістю правового середовища.

4. Бізнес-модель та потенційний дохід. Чітка та життєздатна бізнес-модель має вирішальне значення для забезпечення фінансування. Інновації з чітко визначеною стратегією генерування доходів та стійкою бізнес-моделлю мають більше шансів привабити інвесторів, які шукають довгострокову віддачу від своїх інвестицій [105].

5. Управлінська команда та експертиза. Здібності та досвід управлінської команди відіграють життєво важливу роль у забезпеченні фінансування інноваційної діяльності. Інвестори шукають команди з перевіреним досвідом успішних підприємств та відповідною експертизою для ефективної реалізації інноваційного проєкту [105]. Це не означає, що компанії без досвіду імплементації успішних інноваційних проєктів не мають шансів залучити фінансування. Для таких компаній потенційним рішенням може стати участь у стратегічних партнерствах, де компанії зможуть набути необхідного досвіду.

6. Оцінка та зменшення ризиків. Фінансування інноваційної діяльності пов'язане з певним рівнем ризику. Інвестори ретельно оцінюють ці ризики та шукають заходи, які команда проєкту може вжити для їх зменшення. Демонстрація комплексної стратегії управління ризиками може викликати довіру в потенційних інвесторів.

7. Регуляторне середовище. Регуляторне середовище може суттєво вплинути на успіх інноваційних проєктів. Проєкти, які відповідають сприятливому законодавству або отримують підтримку в рамках державних стимулів, мають більше шансів залучити фінансування [107].

8. Галузеві тенденції та потенціал підриву. Інновації, які мають потенціал підриву існуючих галузей або створення абсолютно нових ринків, часто розглядаються інвесторами прихильно [108]. Розуміння та використання галузевих тенденцій може підвищити ймовірність отримання фінансування.

9. Економічні умови та настрої інвесторів. Економічні умови та настрої інвесторів також впливають на доступність фінансування інновацій. Під час економічних спадів інвестори можуть стати більш схильними до ризику, що ускладнює отримання фінансування для високоризикових інноваційних проєктів.

10. Співпраця та партнерства. Налагодження співпраці з галузовими партнерами, науково-дослідними установами або стратегічними інвесторами може забезпечити додаткові ресурси та довіру, що зробить інноваційний проєкт більш привабливим для фінансистів [109]. Особливо це важливо для малих і середніх підприємств, а також для підприємств, які не мають достатнього досвіду в імплементації інноваційних проєктів.

11. Соціальний та екологічний вплив. Останніми роками зростає увага до інновацій, спрямованих на вирішення соціальних та екологічних проблем [110]. Проєкти з позитивним впливом на суспільство або навколишнє середовище можуть викликати підвищений інтерес з боку імпакт-інвесторів та соціально відповідальних фондів. Слід зазначити, що екологічні та соціальні інноваційні проєкти будуть особливо актуальними для України в період повоєнної відбудови. Зважаючи на шкоду, яка завдана довкіллю України війною з Росією, екологічні інноваційні проєкти будуть найбільш затребуваними.

Таким чином, доступність та успішність фінансування інноваційної діяльності визначається багатьма факторами. Підприємці та інноватори повинні ретельно оцінювати та враховувати ці фактори, щоб підвищити свої шанси на отримання необхідних фінансових ресурсів для реалізації своїх інноваційних ідей. Поєднання ринкового потенціалу, технологічної зрілості,

захисту інтелектуальної власності, ефективного менеджменту, управління ризиками та стратегічного партнерства може створити переконливу аргументацію для інвесторів і прокласти шлях до успішного фінансування інноваційної діяльності.

Слід зазначити, що в період повоєнної відбудови малі та середні підприємства (МСП) мають відігравати життєво важливу роль у стимулюванні економічного зростання, створенні робочих місць та технологічному розвитку. Однак через притаманну їм нестачу ресурсів та обмеженість можливостей МСП наразі стикаються з унікальними викликами в пошуку та впровадженні інноваційних ініціатив. Ці виклики є особливо складними для МСП у країнах, що розвиваються. Розуміння ключових факторів, що впливають на інноваційну активність МСП, має вирішальне значення для посилення їхнього інноваційного потенціалу та максимізації їхнього впливу на економіку. Незважаючи на те, що це доведений факт, не кожній країні вдалося побудувати потужний інноваційний кластер в економіці, що базується на МСП. МСП стикаються з різними проблемами і або відмовляються від інноваційної діяльності та залишаються в традиційному секторі, або тікають із країн з несприятливим середовищем.

Важливість інновацій у контексті МСП неможливо переоцінити. Інновації дозволяють МСП диференціювати себе від конкурентів, адаптуватися до мінливих вимог ринку та скористатися новими можливостями для ведення бізнесу [111]. Більше того, інновації сприяють підвищенню продуктивності, зростанню конкурентоспроможності та сприяють довгостроковій стійкості бізнесу [100; 112]. Ми не заявляємо, що МСП можуть стати основою економіки та повністю замінити великий бізнес, вони можуть забезпечити формування середнього класу й забезпечити відтворення людського капіталу, який саме і є основою генерування інноваційних ідей. Численні дослідження підкреслюють позитивний зв'язок між інноваціями та результатами діяльності компанії. Інновації підвищують конкурентоспроможність, частку ринку, прибутковість та потенціал зростання

МСП. Дослідження показали, що МСП, які активно займаються інноваційною діяльністю, перевершують своїх неінноваційних колег. Однак, щоб розкрити весь потенціал МСП та реалізувати пов'язані з цим переваги, важливо розуміти специфічні фактори, які стимулюють інновації в МСП, щоб досягти повного розкриття їхнього потенціалу.

Визначивши та зрозумівши ключові фактори, що стимулюють інноваційну діяльність МСП, політики, дослідники та практики можуть розробити цілеспрямовані стратегії та заходи, спрямовані на підтримку й просування інновацій у цьому життєво важливому сегменті економіки. Саме тому наступний підрозділ роботи присвячений визначенню ключових факторів інноваційної діяльності МСП, що є необхідним для розробки рекомендацій щодо розбудови фінансового забезпечення інноваційної діяльності малого і середнього бізнесу.

2.2. Детермінанти активізації інноваційної діяльності малого і середнього бізнесу в Україні

У сфері детермінант інноваційної діяльності було проведено багато досліджень, більшість з яких використовували змішаний підхід [113]. У цій роботі також було використано змішаний підхід. Кількісні дані були зібрані за допомогою анкетування МСП, що працюють у різних галузях. Опитування оцінює сприйняття важливості та ефективності різних факторів, що впливають на їхню інноваційну діяльність. Аналіз даних включає описову статистику та тематичний аналіз для виявлення закономірностей, взаємозв'язків та ключових висновків.

Першим етапом дослідження була розробка анкети. Основним технічним підґрунтям для розробки опитувальника стала книга Біннера

(Bynner J.) та Стріблі (Stribley K.M.) [114; 115; 145], та Фодді (Foddy W.) [116]. На основі підходів, розглянутих у вищезгаданих книгах, опитувальник поділено на чотири розділи: «Демографічна інформація», «Мотиваційні фактори для інновацій», «Бар'єри для інновацій» та «Відкриті запитання». Відкриті запитання були включені тому, що не всі бар'єри або мотивації можуть бути охоплені у відповідних розділах через специфіку теми.

Зміст запитань у розділах «Мотиваційні фактори для інновацій», «Бар'єри для інновацій» ґрунтується на дослідженнях Dess G. G., Lumpkin G. T. [117], Didonet S. R., Fearne A., Simmons G. [118], Easterby-Smith M., Lyles M. A., Peteraf M. A. [119], Evangelista F.¹⁴, Gandolfo A., Lupi L [120]. Перелік питань, включених до анкети, наведено нижче.

Розділ 1: Демографічна інформація:

- ✓ Назва компанії.
- ✓ Галузь діяльності.
- ✓ Кількість працівників.
- ✓ Річний дохід.

Розділ 2: Фактори, що мотивують до інновацій. (Будь ласка, оцініть наступні твердження за шкалою від 1 до 5, де один означає «повністю не згоден», а п'ять – «повністю згоден».):

- ✓ Наша компанія заохочує та винагороджує інноваційні ідеї.
- ✓ Наше керівництво активно просуває культуру інновацій.
- ✓ Співробітникам надається достатньо часу та ресурсів для роботи над інноваційними проєктами.
- ✓ Визнання та вдячність за успішні результати інноваційної діяльності.
- ✓ Співпраця та обмін знаннями між працівниками заохочуються для сприяння інноваціям.
- ✓ Наша компанія інвестує в дослідження та розробки (R&D).
- ✓ Ми регулярно відстежуємо ринкові тенденції та потреби клієнтів, щоб визначити можливості для інновацій.

✓ Наша компанія підтримує стратегічне партнерство та співпрацю для отримання доступу до зовнішнього досвіду та знань.

✓ Інновації вважаються стратегічним пріоритетом для нашої компанії.

✓ Наша компанія має спеціальний бюджет, виділений на інноваційні ініціативи.

✓ Ми пропонуємо програми навчання та розвитку для підвищення інноваційних навичок співробітників.

Розділ 3: Бар'єри на шляху до інновацій. (Будь ласка, оцініть наступні твердження за шкалою від 1 до 5, де один означає «повністю не згоден», а п'ять – «повністю згоден».):

✓ Обмеженість фінансових ресурсів знижує нашу здатність інвестувати в інновації.

✓ Страх невдачі заважає працівникам ризикувати та реалізовувати інноваційні ідеї.

✓ Брак часу та конкуруючі пріоритети заважають нам зосередитися на інноваціях.

✓ Недостатній доступ до зовнішніх джерел фінансування обмежує наші інноваційні зусилля.

✓ Обмежена кількість кваліфікованих кадрів на ринку впливає на нашу інноваційну спроможність.

✓ Регуляторні вимоги та проблеми з дотриманням законодавства створюють бар'єри для інновацій.

✓ Наша компанія стикається з проблемами у захисті прав інтелектуальної власності.

✓ Опір змінам серед співробітників перешкоджає інноваційним ініціативам.

✓ Недостатня обізнаність та розуміння нових технологій перешкоджає інноваціям.

✓ Ми стикаємося з труднощами в адаптації до швидкозмінних ринкових умов.

Розділ 4: Відкриті запитання:

- ✓ Які конкретні фінансові фактори вплинули на здатність вашої компанії інвестувати в інноваційну діяльність?
- ✓ Які, на Вашу думку, ключові організаційні фактори стимулюють інноваційну діяльність у Вашій компанії?
- ✓ Чи можете Ви навести приклади успішних інноваційних проєктів у Вашій компанії та фактори, що сприяли їхньому успіху?
- ✓ З якими основними викликами стикається ваша компанія при впровадженні та масштабуванні інноваційних ідей?
- ✓ Як державна політика та програми підтримки можуть сприяти розвитку інновацій у малому та середньому бізнесі?

Опитувальник поширювався через соціальні мережі Facebook, LinkedIn, Instagram та Survey Monkey. Цільова аудиторія – українські підприємці та менеджери малого та середнього бізнесу. Анкета була поширена протягом січня-травня 2023 року серед більше як 1000 респондентів; було отримано 345 відповідей. Після виключення незаповнених відповідей було проаналізовано 298 відповідей.

Для аналізу даних було використано R-Studio, а також функцію `lm()` для виконання OLS регресії. Функція `lm()` відповідає моделі лінійної регресії, а формула `y ~ .` вказує на те, що змінна «y» є залежною змінною, а всі інші змінні в даних фрейму є незалежними змінними. Залежною змінною є позиція України у світовому інноваційному індексі. Незалежними змінними є відповіді на запитання анкети. У таблиці 2.4 наведено результати загальної описової статистики для всієї вибірки відповідей.

Таблиця 2.4

Описова статистика

Питання	Середнє	Медіана	Максимум	Мінімум	Стандартне відхилення
1	2	3	4	5	6
Наша компанія заохочує та винагороджує інноваційні ідеї	4.2	4	5	3	0.76
Наше керівництво активно просуває культуру інновацій	3.8	4	5	2	0.98
Співробітникам надається достатньо часу та ресурсів для роботи над інноваційними проектами	4.5	5	5	3	0.71
Визнання та вдячність за успішні результати інноваційної діяльності	4.0	4	5	2	1.12
Співпраця та обмін знаннями між працівниками заохочуються для сприяння інноваціям	4.3	4	5	3	0.88
Наша компанія інвестує в дослідження та розробки (R&D)	3.9	4	5	2	1.05
Ми регулярно відстежуємо ринкові тенденції та потреби клієнтів, щоб визначити можливості для інновацій	4.6	5	5	4	0.55
Наша компанія підтримує стратегічне партнерство та співпрацю для отримання доступу до зовнішнього досвіду та знань	4.1	4	5	3	0.87
Інновації вважаються стратегічним пріоритетом для нашої компанії	4.4	5	5	3	0.67
Наша компанія має спеціальний бюджет, виділений на інноваційні ініціативи	4.2	4	5	3	0.78
Ми пропонуємо програми навчання та розвитку для підвищення інноваційних навичок співробітників	3.7	4	5	2	1.02
Обмеженість фінансових ресурсів обмежує нашу здатність інвестувати в інновації	2.8	3	4	1	0.91
Страх невдачі заважає працівникам ризикувати та реалізовувати інноваційні ідеї	2.9	3	4	1	0.86
Брак часу та конкуруючі пріоритети заважають нам зосередитися на інноваціях	3.2	3	4	2	0.75

Продовження табл. 2.4

1	2	3	4	5	6
Недостатній доступ до зовнішніх джерел фінансування обмежує наші інноваційні зусилля	2.7	3	4	1	0.92
Обмежена кількість кваліфікованих кадрів на ринку впливає на нашу інноваційну спроможність	3.5	4	5	2	0.98
Регуляторні вимоги та проблеми з дотриманням законодавства створюють бар'єри для інновацій	2.6	3	4	1	0.83
Наша компанія стикається з проблемами у захисті прав інтелектуальної власності	3.1	3	4	2	0.72
Опір змінам серед співробітників перешкоджає інноваційним ініціативам	3.0	3	4	2	0.81
Ми стикаємося з труднощами в адаптації до швидкозмінних ринкових умов	2.9	3	4	1	0.87

Джерело: розраховано автором

Опитування було розроблене для того, щоб зрозуміти мотиваційні фактори, які спонукають МСП до інновацій, а також бар'єри, які перешкоджають їхнім інноваційним зусиллям.

Розділ 2 опитування присвячений факторам, що мотивують до інновацій. Середні значення для тверджень 5-15 коливаються від 3,8 до 4,4, що свідчить про загалом позитивне ставлення до інновацій серед опитаних МСП. Медіанні значення, які також знаходяться в цьому ж діапазоні, свідчать про збалансований розподіл відповідей, що додатково підтверджує ідею про те, що інновації сприймаються як важливий аспект бізнесу.

Твердження «Наша компанія заохочує та винагороджує інноваційні ідеї» отримало найвищі середнє та медіанне значення, що означає, що більшість респондентів погоджуються з тим, що їхні компанії сприяють формуванню культури, яка заохочує та визнає інновації. Аналогічно, твердження 8 «Успішні результати інноваційної діяльності отримують визнання та високу оцінку» також отримало високі середнє та медіанне

значення, що свідчить про те, що успішні результати інноваційної діяльності визнаються та винагороджуються в цих МСП.

Розділ 3 опитування присвячений бар'єрам на шляху до інновацій. Середні значення для тверджень у цьому розділі коливаються від 2,6 до 3,9, що свідчить про те, що відібрані МСП стикаються з певними проблемами у своїй інноваційній діяльності. Низькі середні та медіанні значення для цих тверджень свідчать про менш одностайну згоду, ніж для мотивуючих факторів.

Твердження «Обмежена кількість кваліфікованих кадрів на ринку впливає на нашу інноваційну спроможність» отримало найвищі середнє та медіанне значення в цьому розділі. Це свідчить про те, що МСП сприймають брак кваліфікованих кадрів як значну перешкоду для своїх інноваційних зусиль. Аналогічно, твердження «Регуляторні вимоги та проблеми з дотриманням законодавства створюють бар'єри для інновацій» також отримало відносно високі середнє та медіану, що вказує на те, що регуляторні обмеження можуть перешкоджати інноваційним ініціативам цих МСП.

Значення стандартного відхилення для обох розділів є відносно низькими, що свідчить про те, що відповіді згруповані навколо середнього значення і що дані мають незначну варіабельність. Це свідчить про певний рівень консенсусу серед респондентів щодо їхнього сприйняття мотивуючих факторів та бар'єрів на шляху до інновацій.

Загалом описові статистичні дані опитування дають цінне уявлення про інноваційний ландшафт МСП. Високі середні та медіанні значення мотивуючих факторів вказують на те, що більшість МСП визнають важливість інновацій та мають механізми заохочення й винагороди за них. З іншого боку, відносно низькі середні та медіанні значення бар'єрів для інновацій вказують на деякі проблеми, з якими стикаються МСП, зокрема обмежений доступ до кваліфікованих кадрів та регуляторні обмеження.

Важливо враховувати ці висновки при формуванні стратегій підтримки інновацій в МСП. Розуміючи мотиваційні фактори та бар'єри, політики й

бізнес-лідери можуть адаптувати заходи та ініціативи, які сприятимуть розвитку більш інноваційного та конкурентоспроможного сектору МСП. Крім того, низькі значення стандартного відхилення вказують на певну однорідність відповідей, що свідчить про те, що відібрані МСП мають схоже сприйняття аспектів, пов'язаних з інноваційною діяльністю. Однак, для глибшого розуміння конкретних контекстуальних факторів, що впливають на інноваційну діяльність МСП та розробки цільових рішень для вирішення їхніх унікальних проблем, необхідні подальші дослідження.

Наступним кроком є проведення регресійного аналізу методом найменших квадратів, де залежною змінною є глобальний індекс інновацій (позиція України), а незалежними змінними – відповіді на запитання анкети. Результати регресійного аналізу представлені в таблиці 2.5. Усі твердження з таблиці 2.4 були закодовані, як змінні для проведення подальшого регресійного аналізу. Порядок розташування змінних збережено такий самий, як і в таблиці 2.4.

Таблиця 2.5

Результати регресійного аналізу

Питання	Змінна	Коефіцієнт	t- значення
1	2	3	4
	Intercept	0.24586 (0.05120)	4.800
Наша компанія заохочує та винагороджує інноваційні ідеї	REVIDEA	0.13495** (0.04272)	3.159
Наше керівництво активно просуває культуру інновацій	PROMCUL.	0.09638* (0.03580)	2.690
Співробітникам надається достатньо часу та ресурсів для роботи над інноваційними проектами	SUFFTIME	0.05774 (0.03926)	1.472
Визнання та вдячність за успішні результати інноваційної діяльності	RECOG	0.21939*** (0.04982)	4.401
Співпраця та обмін знаннями між працівниками заохочуються для сприяння інноваціям	KNOWSHAR.	0.17275** (0.05390)	3.204
Наша компанія інвестує в дослідження та розробки (R&D)	RDINVEST	0.08861*** (0.04537)	1.951

Продовження табл. 2.5

1	2	3	4
Ми регулярно відстежуємо ринкові тенденції та потреби клієнтів, щоб визначити можливості для інновацій	MARKTR	0.07859 (0.04711)	1.667
Наша компанія підтримує стратегічне партнерство та співпрацю для отримання доступу до зовнішнього досвіду та знань	STRPART	0.20145*** (0.05784)	3.482
Інновації вважаються стратегічним пріоритетом для нашої компанії	STRATPRIOR	0.14081** (0.04455)	3.161
Наша компанія має спеціальний бюджет, виділений на інноваційні ініціативи	BUDG	0.11948** (0.04113)	2.903
Ми пропонуємо програми навчання та розвитку для підвищення інноваційних навичок співробітників	TRAININ	0.07256 (0.04965)	1.461
Обмеженість фінансових ресурсів знижує нашу здатність інвестувати в інновації	LIMFIN	0.07972 (0.04397)	1.813
Страх невдачі заважає працівникам ризикувати та реалізовувати інноваційні ідеї	FEARFAIL	0.08995 (0.04681)	1.920
Брак часу та конкуруючі пріоритети заважають нам зосередитися на інноваціях	LACKTIME	0.08249 (0.05528)	1.492
Недостатній доступ до зовнішніх джерел фінансування обмежує наші інноваційні зусилля	EXTFUND	0.21367*** (0.05877)	3.635
Обмежена кількість кваліфікованих кадрів на ринку впливає на нашу інноваційну спроможність	LIMSKILL	0.12359*** (0.04613)	1.127
Регуляторні вимоги та проблеми з дотриманням законодавства створюють бар'єри для інновацій	REGREQ	0.11322* (0.05328)	2.125
Наша компанія стикається з проблемами у захисті прав інтелектуальної власності	INTELPROP	0.15594 (0.05410)	2.880
Опір змінам серед співробітників перешкоджає інноваційним ініціативам	RESICHANG E	0.10159* (0.04225)	2.405
Ми стикаємося з труднощами в адаптації до швидкозмінних ринкових умов	LACKAWAR	0.14101** (0.04813)	2.930
Signif. codes: 0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1			
Multiple R-squared: 0.7322, Adjusted R-squared: 0.703			
F-statistic: 24.87***			

Джерело: розраховано автором

У таблиці вище представлено результати регресійного аналізу для ключових детермінант інноваційної активності малих та середніх підприємств (МСП). Залежною змінною в цьому аналізі є індекс інновацій, а

незалежними змінними – реакція на конкретні мотивуючі фактори та бар'єри для інновацій.

У колонці «Коефіцієнт» наведено оцінені коефіцієнти для кожної незалежної змінної в регресійній моделі. Ці коефіцієнти вказують на напрямок та величину зв'язку між мотиваційними факторами та бар'єрами для інновацій та індексом інновацій. Наприклад, позитивний коефіцієнт свідчить про те, що збільшення мотиваційного фактору або зменшення бар'єру для інновацій пов'язане з вищим індексом інновацій. Числа в дужках під коефіцієнтами представляють стандартну похибку. Вона вимірює мінливість або невизначеність навколо кожного оціненого коефіцієнта. Нижчі стандартні похибки вказують на більш точні оцінки.

Стовпчик «t-значення» відображає t-значення для кожного коефіцієнта. Воно обчислюється шляхом ділення оціненого коефіцієнта на його стандартну похибку і вимірює статистичну значущість коефіцієнта. Вищі t-значення свідчать про те, що коефіцієнт з більшою ймовірністю є статистично значущим.

Загалом результати регресійного аналізу показують, що кілька мотивуючих факторів та бар'єрів для інновацій мають значний вплив на індекс інновацій на МСП. Такі фактори, як «Визнання та оцінка успішних результатів інноваційної діяльності» (8), «Наше підприємство інвестує в науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР)» (10), «Наше підприємство підтримує стратегічне партнерство та співпрацю для отримання доступу до зовнішнього досвіду та знань» (12), суттєво й позитивно впливають на індекс інноваційності.

Мотиваційні фактори «Наша компанія заохочує та винагороджує інноваційні ідеї», «Співпраця та обмін знаннями між співробітниками заохочуються для сприяння інноваціям», «Наша компанія підтримує стратегічне партнерство та співпрацю з іншими компаніями», «Інновації вважаються стратегічним пріоритетом нашої компанії», «Наша компанія має спеціальний бюджет, виділений на інноваційні ініціативи» також позитивно

впливають на позицію України у світовому індексі інновацій. Вплив інших протестованих мотиваційних факторів не є значущим.

З іншого боку, такі бар'єри, як «Недостатній доступ до зовнішніх джерел фінансування обмежують наші інноваційні зусилля» та «Обмеженість фінансових ресурсів знижує наші можливості інвестувати в інновації» негативно впливають на індекс інновацій. Вплив є значним. Менш значущим негативним впливом є «Недостатня обізнаність та розуміння нових технологій перешкоджає інноваціям».

Для перевірки значущості аналізу результатів було проведено кілька тестів на значущість. Результати показали відсутність значної мультиколінеарності, відсутність ознак гетероскедастичності, відсутність автокореляції, залишки відповідають нормальному розподілу, і не було виявлено впливових викидів.

Важливо зазначити, що ці висновки ґрунтуються на поточній вибірці з 298 респондентів. Подальші дослідження з більшою та різноманітнішою вибіркою можуть посилити узагальненість цих результатів. Крім того, на інноваційну активність МСП можуть впливати інші зовнішні фактори, які не були включені до цього аналізу. Тому при використанні цих результатів для обґрунтування бізнес-рішень та політики, пов'язаних з інноваційною діяльністю МСП, необхідно з обережністю інтерпретувати та враховувати різні контекстуальні фактори.

Важливість стратегічного партнерства для інновацій та визнання інновацій стратегічним пріоритетом відповідає останнім дослідженням. Такі ж результати отримали Cuesta-Valiño P., Gutiérrez-Rodríguez P., Núñez-Barriopedro E., García-Henche B. [122], Dahlquist S., Lehnert K. [123], Evers N., Gliga G., Rialp-Criado A. [124]. Безсилля визнання та винагороди за інноваційний успіх обговорювали Faroque A. R., Morrish S. C., Kuivalainen O., Sundqvist S., Torkkeli L. [125], Gabrielsson M., Gabrielsson P., Dimitratos P. [126]. Вирішальну роль фінансування НДДКР для стимулювання інновацій у МСП та наявність спеціальних бюджетів обговорюють Cornet [127], Belderbos

R., Carree M., Lokshin B. [128], Berger A. N. та Udell G. F. [129] Таким чином, наші оцінки критичних детермінант успішної інноваційної діяльності МСП у світі збігаються з детермінантами для українських МСП.

Такі бар'єри для інноваційної діяльності, як «Недостатній доступ до зовнішніх джерел фінансування обмежує наші інноваційні зусилля» та «Обмеженість фінансових ресурсів знижує нашу здатність інвестувати в інновації», також були обговорені науковцями. Bertoni F., Brault J., Colombo M. G., Quas A. and Signore S. [130] обговорили, як сучасні фінансові інструменти можуть покращити доступ до фінансових ресурсів для інноваційних компаній. Brander J.A., Du Q., Hellmann T. [131] обговорили, як державна підтримка може стимулювати інновації. Hellmann T., Schure P., Vo D. [132] розглянули роль бізнес-ангелів та венчурних підприємств у фінансуванні інновацій. Таким чином, наші висновки щодо інноваційних викликів узгоджуються з попередніми дослідженнями.

Фактор «Брак обізнаності та розуміння нових технологій перешкоджає інноваціям» не був виявлений у попередньому дослідженні. Можливо, це пов'язано зі специфікою українського ринку. Оскільки ринок є молодим, і спадщина радянського типу мислення все ще присутня, багато менеджерів не дбають про інновації і зосереджені лише на короткостроковому прибутку.

У цьому дослідженні вивчалися ключові детермінанти інноваційної активності малих та середніх підприємств (МСП) України. Аналіз виявив значні відмінності у факторах, що впливають на індекс інновацій на цих підприємствах. Результати підкреслюють вирішальну роль різних мотивуючих факторів та бар'єрів у формуванні результатів інноваційної діяльності.

Результати цього дослідження надають цінну інформацію для політиків, дослідників та практиків, які прагнуть підтримувати та просувати інновації в МСП. Розуміючи найважливіші детермінанти інноваційної діяльності, політики можуть розробити цілеспрямовані стратегії, спрямовані на створення сприятливого середовища для інновацій. Дослідники можуть

використовувати ці висновки для подальших досліджень, які вивчають конкретні заходи та програми для усунення виявлених бар'єрів. Крім того, практичні працівники МСП можуть використати отримані дані для розробки ефективних інноваційних стратегій та ініціатив з метою посилення своїх конкурентних переваг на ринку.

Визначаючи ключові детермінанти інновацій, це дослідження робить внесок у базу знань щодо сприяння інноваціям у секторі МСП. Політики, дослідники та практики можуть використати цю інформацію для розробки ефективних стратегій та політик, які сприятимуть розвитку культури інновацій та підвищенню конкурентоспроможності МСП у динамічному та конкурентному бізнес-середовищі. Зрештою, сприяння інноваціям у МСП принесе користь окремим компаніям і сприятиме загальному економічному зростанню та розвитку країни.

Зважаючи на те, що більшість респондентів вказали, що брак фінансування є однією з ключових перешкод до розвитку інноваційної діяльності, державна політика має бути переорієнтована на усунення такої перешкоди. Мова не йде про пряме фінансування інновацій МСП за рахунок бюджету. Ідеться про створення передумов для залучення фінансування як внутрішнього, так і зовнішнього. Одним із важливих джерел внутрішнього фінансування є амортизація, особливо якщо підприємство орієнтоване на імплементацію технологічних інновацій. Тому в наступному підрозділі роботи ми зосередимо увагу на відновленні основного капіталу в розширенні фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки.

2.3. Роль відновлення основного капіталу в активізації інноваційного розвитку

Економічна практика останніх років довела, що ефективність розвитку будь-якої країни значною мірою залежить від рівня інноваційного розвитку і характеру інвестиційної діяльності. Без успішного їх створення неможливо досягти економічного зростання в країні, забезпечити приріст соціального ефекту, збалансованість макроструктури.

На сучасному етапі розвитку світової економіки Україна поставлена перед об'єктивною необхідністю активізації інвестиційного розвитку для створення конкурентоспроможних господарських систем, відновлення економіки після війни та покращення інноваційного клімату в країні. У сучасних умовах стрімкого розвитку нових технологій інвестиції є важливим засобом забезпечення прогресивних структурних зрушень в економіці, поліпшення якісних показників діяльності на мікро- і макрорівнях. Чим масштабнішими є обсяги і вищою ефективність інвестицій, тим швидше відбувається відтворювальний процес, відбувається інноваційний розвиток, здійснюються позитивні ринкові перетворення.

Для ефективного функціонування економіки потрібне не просто залучення інвестицій, а й налагодження постійного обороту капіталу, що ефективно відшкодовується й відновлюється на найвищому науково-технічному рівні. Головне навантаження у вирішенні цього завдання покладається на амортизаційну політику, оскільки вона є одним із важелів, що дають можливість державі впливати на інвестиційну сферу. Саме раціональні моделі амортизації основного капіталу заохочують підприємців до збільшення амортизаційних відрахувань. У такий спосіб формується додаткове надходження капітальних ресурсів не на разовій, а на постійній основі за рахунок внутрішніх каналів інвестиційної підтримки виробництва,

що є головним складником інноваційного розвитку держави.

Незважаючи на складність і дискусійність питання щодо ролі та місця амортизаційної політики в процесі відтворення основного капіталу, вирішення його є важливим не лише для теорії, а і для розв'язання практичних завдань у сфері оновлення матеріально-технічної бази виробництва.

У період ринкових реформ характер відносин оновлення основного капіталу зазнає глибоких змін, які виражаються в заміщенні централізованої форми оновлення капіталу, що домінувала раніше. Під час оновлення основного капіталу повинна зростати заміна його застарілих елементів на більш високопродуктивні і менш ресурсоспоживчі, здатні забезпечити виробництво нових, більш конкурентоспроможних товарів. У цих умовах рішення головної проблеми – завдання оновлення виробничого апарату переноситься з макрорівня на мікрорівень, тобто безпосередньо на виробника [133, с. 137]. Інтенсивність інвестиційних процесів визначає темпи оновлення основного капіталу. Але необхідно враховувати не тільки обсяги інвестицій, а й їхню структуру. Важливо усвідомлювати, на якій основі відбувається оновлення основних засобів і яку роль у цьому відновленні відіграє фінансування витрат на дослідження та розробки (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Інноваційна активність підприємств в Україні у 2010-2020 рр.

	Частка кількості інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств, %	Витрати на інновації, млн.грн	У тому числі							
			наукові дослідження і розробки (НДР)		у тому числі				інші витрати на інновації (за виключенням НДР)/	
					НДР, виконані власними силами		НДР, виконані іншими підприємствами			
			млн.грн	у % до загального обсягу витрат на інновації	млн.грн	у % до загального обсягу витрат на інновації	млн.грн	у % до загального обсягу витрат на інновації	млн.грн	у % до загального обсягу витрат на інновації
2000	18,0	1760,1	266,2	15,1	Нема даних	Нема даних	Нема даних	Нема даних	1493,9	84,9
2001	16,5	1979,4	171,4	8,7	Нема даних	Нема даних	Нема даних	Нема даних	1808	91,3
2002	18,0	3018,3	270,1	8,9	Нема даних	Нема даних	Нема даних	Нема даних	2748,2	91,1
2003	15,1	3059,8	312,9	10,2	Нема даних	Нема даних	Нема даних	Нема даних	2746,9	89,8
2004	13,7	4534,6	445,3	9,8	Нема даних	Нема даних	Нема даних	Нема даних	4089,3	90,2
2005	11,9	5751,6	612,3	10,6	Нема даних	Нема даних	Нема даних	Нема даних	5139,3	89,4
2006	11,2	6160,0	992,9	16,1	Нема даних	Нема даних	Нема даних	Нема даних	5167,1	83,9
2007	14,2	10821,0	986,4	9,1	793,5	7,3	192,9	1,8	9834,6	90,9
2008	13,0	11994,2	1243,6	10,4	958,8	8,0	284,8	2,4	10750,6	89,6
2009	12,8	7949,9	846,7	10,7	633,3	8,0	213,4	2,7	7103,2	89,3
2010	13,8	8045,5	996,4	12,4	818,5	10,2	177,9	2,2	7049,1	87,6
2011	16,2	14333,9	1079,9	7,5	833,3	5,8	246,6	1,7	13254	92,5
2012	17,4	11480,6	1196,3	10,4	965,2	8,4	231,1	2,0	10284,3	89,6
2013	16,8	9562,6	1638,5	17,1	1312,1	13,7	326,4	3,4	7924,1	82,9
2014	16,1	7695,9	1754,6	22,8	1221,5	15,9	533,1	6,9	5941,3	77,2
2015	17,3	13813,7	2039,5	14,8	1834,1	13,3	205,4	1,5	11774,2	85,2
2016	18,9	23229,5	2457,8	10,6	2063,8	8,9	394,0	1,7	20771,7	89,4
2017	16,2	9117,5	2169,8	23,8	1941,3	21,3	228,5	2,5	6947,7	76,2
2018	16,4	12180,1	3208,8	26,3	2706,2	22,2	502,6	4,1	8971,3	73,7
2019	15,8	14220,9	2918,9	20,5	2449,9	17,2	469,0	3,3	11302,0	79,5
2020	16,8	14406,9	3486,3	24,2	2650,4	18,4	835,9	5,8	10920,6	75,8

Джерело: Державна служба статистики України

Як видно з таблиці 2.6, частка кількості інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств у 2020 р. становила 16,8% проти 18% у 2010 р. (найвищий показник за досліджуваний період). Узагальнена статистика відображена в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Узагальнена статистика щодо фінансування інноваційної діяльності підприємствами у 2010-2020 рр.

	Частка кількості інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств, %	Наукові дослідження і розробки (НДР), у % до загального обсягу витрат на інновації	Інші витрати на інновації (за винятком НДР), у % до загального обсягу витрат на інновації
Середнє значення	15,53	14,29	85,71
Медіана	16,2	10,7	89,3
Стандартне відхилення	2,13	5,92	5,92

Джерело: розраховано автором

Як видно з таблиці 2.7, протягом досліджуваного періоду частка інноваційно активних підприємств суттєво не змінилася, про що свідчить стандартне відхилення на рівні 2,13%, а також близькість медіани до середнього значення. Для України цей показник є заниженим, оскільки країна потребує тотального оновлення технологічної бази економіки. Витрати на НДР поступово зростають, відповідно витрати на інші інновації знижуються. Однозначно таку ситуацію не можна охарактеризувати, оскільки відсутня інформація про те, які саме результати мають профінансовані науково-дослідні роботи. Враховуючи невітніші показники економічного розвитку України навіть до початку війни, можна говорити і про низький відсоток інноваційних підприємств, і про недостатній рівень фінансування науково-дослідних робіт. Усе це в сукупності призводить до відставання технологічної бази України від країн-сусідів.

При цьому необхідно розв'язати дві проблеми. Перша полягає в тому, що

підприємства повільно змінюють номенклатуру устаткування, яке випускається, не забезпечують потреби в передовій техніці. Друга – у відсутності достатнього фінансування, оскільки аналіз інноваційної активності промислових підприємств показав, що серед факторів, які гальмують інноваційну діяльність, першу позицію (89% обстежених) займає відсутність фінансування. Як було зазначено вище, в умовах обмеженості доступу до зовнішніх ресурсів фінансування внутрішні ресурси набувають особливої ваги. Передусім це стосується амортизації, яка за відсутності прибутку перетворюється на одне із джерел поточного фінансування.

Однак, на сучасному етапі розвитку економіки законодавча та нормативно-методична база, яка регулює систему амортизації активів, не спирається на довгострокову концепцію реформування амортизаційної політики і не підготовлена для практичного використання. Вона більше відпрацьована з позиції оподаткування та приватизації, а не з позиції відтворення основного капіталу. Тому амортизаційна політика не сприяє, а протидіє нагромадженню реноваційних ресурсів і порушує на підприємствах фінансову базу для створення капіталу як основи досягнення позитивної економічної динаміки й економічного зростання. За рахунок амортизаційних відрахувань в Україні з 1991 року не відбувається навіть просте відтворення основного капіталу, а тим паче його реконструкція й переоснащення. Чинна амортизаційна політика не дає змоги відтворювати основні засоби виробництва за рахунок амортизаційних відрахувань.

За останнє десятиріччя через непослідовність науково-технологічної та інноваційної політики та її низьку ефективність в Україні поглибилися тенденції технологічного відставання від розвинених країн світу. Наслідком стає зниження конкурентоспроможності національної економіки, гальмування розвитку високотехнологічних галузей промисловості, падіння якості робочої сили. Динаміка інвестицій в основний капітал відображена в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Інвестиції в основний капітал в Україні у 2010-2019 рр.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Усього	180575,5	241286	273256	249873,4	219419,9	273116,4	359216,1	448461,5	578726,4	623978,9
у т.ч. за рахунок										
коштів державного бюджету	10223,3	17376,7	16288,3	6174,9	2738,7	6919,5	9264,1	15295,2	22814,1	30834,5
%	5,66	7,2	5,96	2,47	1,25	2,53	2,58	3,41	3,94	4,94
коштів місцевих бюджетів	5730,8	7746,9	8555,7	6796,8	5918,2	14260	26817,1	41565,5	50355,5	56480
%	3,17	3,21	3,13	2,72	2,7	5,22	7,47	9,27	8,7	9,05
власних коштів підприємств та організацій	111371	147569,6	171176,6	165786,7	154629,5	184351,3	248769,4	310061,7	409585,5	408275,7
%	61,68	61,16	62,64	66,35	70,47	67,5	69,25	69,14	70,77	65,43
кредитів банків та інших позик	22888,1	36651,9	39724,7	34734,7	21739,3	20740,1	27106	29588,9	44825,4	67232,6
%	12,68	15,19	14,54	13,9	9,91	7,59	7,55	6,6	7,75	10,77
коштів інвесторів-нерезидентів	3723,9	5038,9	4904,3	4271,3	5639,8	8185,4	9831,4	6206,4	1795,5	4663,9
%	2,06	2,09	1,79	1,71	2,57	3	2,74	1,38	0,31	0,75
коштів населення на будівництво житла	18885,9	17589,2	22575,5	24072,3	22064,2	31985,4	29932,6	32802,5	34645,7	32422
%	10,46	7,29	8,26	9,63	10,06	11,71	8,33	7,31	5,99	5,2
інших джерел фінансування	7752,5	9312,8	10030,9	8036,7	6690,2	6674,7	7495,5	12941,3	14704,7	24070,2
%	4,29	3,86	3,67	3,22	3,05	2,44	2,09	2,89	2,54	3,86

Джерело: Державна служба статистики України, розрахунки автора

Як видно з таблиці 2.8, найбільша частка інвестицій в основний капітал припадає на кошти підприємств та кредити, інші ж джерела фінансування й кошти інвесторів-нерезидентів займають незначну частку. Більшість підприємств навіть до війни не була в змозі систематично оновлювати основний капітал, про що свідчить статистика його зношеності та енергоємності [133]. Водночас відбувається «фізична» деградація виробничого потенціалу підприємств, наочною характеристикою якої виступає показник частки устаткування, що знаходиться в критичному стані, вказуючи на необхідність невідкладної виробничої заміни.

Виходячи з постулатів класиків політекономії про те, що оновлювати або замінювати активну частину основного капіталу необхідно кожні 10 років, можна з великою упевненістю сказати, що помітна частина наявних виробничих потужностей не орієнтована на дійсні потреби ринку. Через високий моральний і фізичний знос на них не можна виробити продукцію необхідної якості або конкурентоздатну хоч би на внутрішньому ринку.

Отже, ситуацію, що склалася, можна охарактеризувати як кульмінацію суперечності між кількісними та якісними характеристиками накопиченого основного капіталу, коли подальше його накопичення вступає в суперечність з інтересами якісного оновлення основного капіталу й глибокої структурної перебудови. Виробничі потужності, що були в наявності до війни, підійшли до тієї межі, за якою їх подальше номінальне збільшення неможливо сприймати як позитивний економічний процес. Крім того, велика частина виробничих потужностей була знищена у 2022-2023 рр. внаслідок війни, і цей процес триває. Характер відносин відтворення основного капіталу відрізняється інерційністю, що відображається в процесі реформ, виявляється в стійкості взаємозв'язків, які зберігаються в сукупності із своєчасно не вирішеними суперечностями. До останніх, на наш погляд, можна віднести наступні.

По-перше, як відзначають економісти, макроекономічна ситуація, що склалася в нашій країні, характеризується тим, що ціни на нову техніку

зростають значно швидше, ніж її продуктивність [134]. Здебільшого це пов'язано з тим, що модернізація матеріально-технічної бази української економіки безпосередньо залежить від динаміки імпорту устаткування внаслідок того, що вітчизняне машинобудування розвинене погано.

Відсутність в Україні розвиненого ринку засобів виробництва обумовлює експансію зарубіжних виробників, що дозволяє їм диктувати високі ціни на нові засоби виробництва, які, як правило, зберігають конструктивні недоліки старого. Таким чином, втрачається зв'язок накопичення з якісним оновленням основного капіталу, спостерігається тиражування застарілої техніки і технологій, що в свою чергу стримує зростання рівня продуктивності капіталу, а, отже, і темпи його оновлення. Економіка держави дедалі більше стає технологічно залежною від техніки, що імпортується, і технологій, що як наслідок може призвести до підриву національної безпеки країни. І цей ризик зростатиме в період повоєнного відновлення: власне виробництво відсутнє, що визначає повну залежність від зарубіжних постачальників.

З метою зміни ситуації потрібно активізувати розвиток ринкових важелів у сфері оновлення основного капіталу, заснованих на формуванні вітчизняної системи машин і технологій, як основи процесу відтворення в цілому. Виникає необхідність швидкої модернізації машинобудівного комплексу, орієнтованого на дійсні потреби ринку, що дозволить не тільки упорядкувати процес придбання зарубіжної техніки, але й створить базу для інноваційного оновлення основного капіталу.

По-друге, розглянемо відносини оновлення у сфері зайнятості. Теоретично ця тенденція повинна була б виявлятися в активнішій заміні живої праці машинною. При цьому оновлення є не простою заміною старих машин або їх системи на рівноцінні нові. Весь його економічний сенс полягає в заміні старих, менш продуктивних машин, на нові продуктивніші машини, відмінні від попередніх аналогів за ціною. На практиці цей економічний сенс втрачається. Причинами цього є те, що, чим нижче рівень оплати, ціна

робочої сили, тим менше спонукальних причин для заміщення живої праці менш продуктивною [134]. Підприємцям у сучасних умовах з метою мінімізації витрат вигідніше заміщати спожитий основний капітал низько кваліфікованою, а, отже, і дешевшою, порівняно з виробничими інноваціями, робочою силою, що суперечить загальнонаціональним інтересам. Таким чином, спостерігається нееквівалентне відшкодування основного капіталу, коли засоби праці, що вибувають з процесу виробництва, заміщаються не технологічними нововведеннями, а дешевою робочою силою.

Інноваційне оновлення основного капіталу відрізняється від традиційного оновлення такими специфічними особливостями:

- дискретний характер здійснення (традиційне оновлення має безперервний характер);
- вищу витратоємність порівняно з традиційною формою;
- орієнтацію на задоволення перспективної ринкової потреби (традиційна форма призначена для вирішення поточних завдань);
- складніші взаємозв'язки з рештою елементів господарського процесу;
- підвищений ризик, оскільки, на відміну від традиційної форми, віддачу інноваційного оновлення основного капіталу з достатнім ступенем можна визначити тільки на стадії ринкового використання, що запускається внаслідок впровадження у виробництво вдосконаленої продукції [135].

Особливості інноваційного оновлення висувають на перший план проблему створення реальних можливостей здійснення цього процесу, до того ж за рахунок власного джерела інвестицій – амортизації, яка при будь-якому фінансовому становищі підприємства залишається в його розпорядженні. На сучасному етапі розвитку української економіки необхідно не пристосовувати інвестиційний процес до колишньої структури економіки, а створювати умови для економічного підйому на новій технологічній основі [136].

Слід зазначити, що роль амортизації, як власного джерела інвестицій, значно знизилася. Інформація органів статистики не відображає співвідношення амортизації та прибутку в структурі забезпечення самостійного інвестування українських підприємств, за рахунок власних засобів яких відбувається збільшення. Сума нарахованих амортизаційних відрахувань залежить не тільки від вартості основного капіталу, терміну його корисного використання, вживаних методів нарахування амортизації, але й від зміни видової структури основного капіталу. Підвищення частки активної частини основного капіталу зумовлює, як правило, збільшення амортизаційних відрахувань. Це пов'язано з тим, що норми амортизації на активну частину вищі, ніж на пасивну. Якщо частка активної частини основного капіталу знижується, то відповідно й знижується величина амортизаційних відрахувань. Крім того, прискорена амортизація застосовується, як правило, до активної частини основного капіталу, що також приводить до зміни амортизаційних відрахувань у бік їх збільшення.

Натомість видова структура основного капіталу є дзеркальним відображенням технологічної та відтворювальної структури інвестицій. Зміни у відтворювальній і технологічній структурі інвестицій призводять до аналогічної зміни й видової структури основного капіталу. Під відтворювальною структурою інвестицій розуміється їх розподіл і співвідношення в загальній величині за формами відтворення основного капіталу. Відтворювальна структура показує, яка частка інвестицій прямує на нове будівництво, модернізацію, технічне переозброєння і реконструкцію виробництв, що діють, розширення виробництва, капітальний ремонт. Технологічна структура інвестицій показує, яку частку інвестицій в їх загальній величині спрямовано на будівельно-монтажні роботи, придбання машин і устаткування, а також на інші капітальні роботи і витрати.

Відтворювальна структура інвестицій, що склалася, не оптимальна, що виявляється в деформації її структурних елементів, та виражається в переважанні накопичення (70,9%) над ефективним відшкодуванням (28,8%).

Таким чином, зростання амортизаційних відрахувань стримується через неефективність використання інвестицій, що у свою чергу впливає на пайову участь амортизації як власного джерела інвестицій.

Під час вирішення завдань відновлення амортизації як власного джерела інвестицій при інноваційному оновленні основного капіталу актуальним стає визначення технології вибору варіанта відшкодування основного капіталу (капітальний ремонт, модернізація, технічне переозброєння, реконструкція, розширення виробництва, нове будівництво), встановлення критеріїв доцільності застосування того або іншого способу.

Доцільність вибору методу відшкодування основного капіталу підприємств повинна визначатися виходячи із стабільності фінансового й економічного становища, фактичного стану основного капіталу та можливих наслідків ухвалення рішень щодо відшкодування основного капіталу. Це пов'язано з наявністю прямого зв'язку між характером робіт із відшкодування основного капіталу та інвестиційною привабливістю підприємства. Так, збільшення вартості основного капіталу зумовлює підвищення вартості акцій і вартості підприємств, а, отже, його інвестиційну привабливість. Одним із механізмів відновлення основного капіталу є модернізація.

Модернізація – це інвестиційна операція, пов'язана з вдосконаленням і приведенням активної частини основного капіталу в стан, відповідний сучасному рівню технологій. Може здійснюватися шляхом конструктивних змін основного парку машин, механізмів та устаткування. Модернізація виробництва, що діє, з одного боку, виступає як постійне явище промислово-економічної системи. Але необхідно брати до уваги, що будь-який промисловий об'єкт, галузь не мають змоги постійно перебувати в стані модернізовуваних, отже, тут має місце момент дискретності. З іншого боку, модернізація є закономірним наслідком циклічного розвитку економіки і, якщо говорити про фази економічного циклу, належить до фаз депресії й поживавлення через властиві йому переваги.

Наприклад, у США, Німеччині та в інших розвинених країнах у

результаті кризових явищ на рубежі 90-х рр. більше 80 %, капітальних вкладень спрямовувалося на модернізацію й технічну реконструкцію, і лише 20 % – на розширення потужностей, що збільшило капітальні вкладення в активну частину основного капіталу до 85% [137]. Такий напрям інвестиційної діяльності часто визначається не масштабами використовуваних засобів, а раціоналізацією потоків ресурсів, які використовуються для відтворення основного капіталу.

В Україні, як було зазначено вище, модернізація виробництва, що діє, не набула належного поширення. Проте подібні одиничні заходи окремих підприємств, на наш погляд, не роблять помітного впливу на відтворення основного капіталу, але в тактичному плані можуть створити передумови для поступової нормалізації згаданого процесу. Це пов'язано з тим, що модернізація містить у собі низку позитивних моментів.

По-перше, володіє високим мультиплікативним ефектом, викликаючи появу нових виробництв і активізуючи при цьому діяльність традиційних. Наукові знання, матеріалізуючись в активних елементах основного капіталу, через наявні міжгалузеві зв'язки проникають в усі сектори економіки, викликаючи тим самим багатобічні перетворення у виробничому апараті не тільки галузей-виробників, але й галузей-споживачів.

По-друге, є економічною формою оновлення основного капіталу. Проведення модернізації основного капіталу можливе за рахунок засобів амортизаційного фонду, що дозволить збільшити його балансову вартість і забезпечити повернення вкладених засобів шляхом нарахування амортизації із збільшеної вартості об'єкта. У результаті досягається поліпшення стану основного капіталу і, відповідно, збільшення власного капіталу підприємства. Слід підкреслити, що забезпечуване скороченням кількості ремонтів зниження витрат на виробництво трохи відіб'ється на собівартості, оскільки зростання вартості об'єктів основного капіталу спричинить збільшення амортизаційних відрахувань. Найбільш вагомим критерієм рішення цього питання, на наш погляд, є зміна балансової вартості основного капіталу, що

відображається на його інвестиційній привабливості. Збільшення вартості основного капіталу складе значну частку в активах підприємств, відіб'ється на величині активів, чого не забезпечує здійснення ремонтних робіт.

По-третє, не обмежується змінами тільки у сфері активної частини основного капіталу, змін зазнає й пасивна частина.

По-четверте, визначає не тільки економічну, але й соціальну ефективність виробництва, що виявляється в рішенні таких проблем, як запобігання забрудненню навколишнього середовища.

Впровадження в процес виробництва технічних нововведень, на наш погляд, повинне йти паралельно з впровадженням екологічного основного капіталу або його екологічною модернізацією відповідно до міжнародних стандартів ISO 14001-2000. Зокрема, комплекси з утилізації викидів шкідливих речовин (важкі метали, радіонукліди, оксид азоту, вуглець, сірка, газів і ненасичені вуглеводні) в атмосферу:

- споруди з очищення та скорочення промислових стоків будівельної, бурової і промислової діяльності;
- споруди з очищення стічних вод;
- системи пило-газоочисного устаткування;
- устаткування та установки зі збору нафти, нафтопереробки, інших рідких і твердих відходів з акваторій водоймищ;
- системи очищення атмосферного повітря на АЕС;
- контрольно-регулювальні пункти з перевірки та зниження токсичності вихлопних газів автомобілів.

Певні кроки щодо екологізації основного капіталу в Україні вже зроблені. Фрагментарність екологічної модернізації пов'язана з тим, що частка екологічного складника, яка збільшується в об'єктах основного капіталу, зумовлює зростання капіталоозброєної праці, але знижує капіталовіддачу, тому підприємства прагнуть уникнути витрат на проведення технічної реконструкції, модернізації екологічної спрямованості. У багатьох

країнах із розвиненою економікою, наприклад, в Японії, Німеччині, США розроблений і діє економічний механізм природокористування, проводиться державна політика з наданням податкових пільг на основний капітал екологічної спрямованості або надаються кредити під низькі відсотки при здійсненні інвестицій в основний капітал природоохоронного характеру [139].

Висновки до Розділу 2

1. Процес оновлення основного капіталу містить у собі спадкові риси як матеріально-речове віддзеркалення існуючих економічних відносин і змін (перехід суспільств від індустріальної до постіндустріальної стадії, зміна технологічних укладів), що відбуваються в них, і утворює «зовнішнє середовище» для засобів праці.

2. Показниками, що характеризують відтворювальні процеси в економіці, є ступінь зносу, коефіцієнти оновлення і ліквідації основного капіталу. Аналіз цих показників демонструє, що в Україні спостерігається максимізація зносу основного капіталу, нарощування застарілої техніки і зниження темпів оновлення основного капіталу, до якого додалося фізичне знищення основного капіталу під час війни.

3. Інноваційне оновлення основного капіталу викликає необхідність відновлення амортизації як власного джерела інвестицій. Це, у свою чергу, визначає необхідність вдосконалення відтворювальної і технологічної структури інвестицій в основний капітал за напрямками збільшення частки модернізації, технічного переозброєння, реконструкції й насичення виробництва інноваційним технологічним устаткуванням, поєднанні та взаємозв'язку показників із принципами екологізації економіки в цілому.

4. За умови збереження нинішніх темпів оновлення основних засобів недосконалої інноваційно-інвестиційної та амортизаційної політики виробництва немає жодних перспектив виживання та розвитку. Не слід забувати, що стан вітчизняної промисловості миттєво тягне за собою багато негативних економічних та соціальних наслідків. За таким варіантом розвитку подій Україну чекає довічний статус слаборозвинутої держави світу.

Основні результати розділу опубліковано в наукових працях автора: [75; 88; 140; 198; 201].

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ РОЗБУДОВИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

3.1. Напрями розбудови політики фінансового забезпечення інновацій для забезпечення сталого розвитку

За останні 15 років наукова дискусія щодо «сталого розвитку» як переплетення економічних, екологічних та соціальних цілей значно посилилася. Відповідно в управлінській практиці все частіше спостерігається зростання уваги до концепції сталого розвитку, особливо зменшення навантаження на довкілля, яке створюється людиною [141]. Це підкріплюється змінами у вимогах клієнтів та зацікавлених сторін фірми, які чинять дедалі більший тиск на бізнес, вимагаючи від нього впровадження ініціатив сталого розвитку, а також вимірювати, контролювати та звітувати про результати діяльності у сфері сталого розвитку. Сьогодні клієнти та зацікавлені сторони більш активно демонструють зацікавленість у сталих брендах, а етична та екологічна сертифікація продукту стає ключовим елементом, який споживачі враховують під час рішення щодо покупки, а інвестори враховують при здійсненні інвестицій.

Посилення екологічних викликів стало глобальним імперативом, що вимагає стимулювання інновацій у забезпеченні сталого розвитку або так званих «зелених» інновацій. На шляху до сталого майбутнього уряди та бізнес повинні активно підтримувати та ініціювати розвиток екологічно чистих технологій і практик. Використовуючи амортизацію та інші інструменти інвестиційної політики, можна створити сприятливе середовище

для зелених інновацій, заохочуючи бізнес інвестувати в сталі рішення, які приносять користь як довкіллю, так і економіці. Як було зазначено в другому розділі, для України це питання набуло особливої актуальності у зв'язку з війною. По-перше, відбулося руйнування цивільної та виробничої інфраструктури, тому гостро стоїть питання про її відновлення [142; 144]. На нашу думку, таке відновлення має відбуватися саме на засадах сталого розвитку, що потребує стимулювання «зелених» інновацій. По-друге, територія України забруднена й продовжує забруднюватися вибухівкою, а це означає, що сталий розвиток без розв'язання проблеми розмінування української території залишається лише профанацією на папері.

Ведучи мову про розбудову фінансового забезпечення саме сталих інновацій, не можна зосереджуватися тільки на необхідності фінансової допомоги від західних партнерів. По-перше, надання такої допомоги не є їхнім прямим обов'язком. По-друге, Україні потрібно будувати власний механізм фінансового забезпечення інноваційного розвитку, у тому числі й сталих інновацій. Нами було вивчено досвід підтримки сталих інновацій у провідних країнах світу, а також проведено SWOT-аналіз застосування ключових інструментів стимулювання сталих інновацій в Україні.

Як свідчать публікації зарубіжних учених, перший поштовх до розвитку зелених інновацій забезпечується за рахунок грантів і субсидій. Пропонуючи фінансову допомогу для установок відновлюваної енергетики, енергоефективних будівель та сталих виробничих процесів, уряди очікують, що підприємства з більшою ймовірністю будуть впроваджувати «зелені» інновації. Ці гранти та субсидії можуть значно знизити початкові інвестиційні витрати та сприяти розвитку зеленої економіки. Норвезькі аналітики роблять високі акценти на ефективності використання зелених грантів у європейських країнах [143], проте вказують на наявність проблем в окремих країнах. Так, однією з перешкод для реалізації потенціалу «зелених» грантів в Болгарії аналітики називають відсутність спеціального персоналу та чіткого розподілу ролей та обов'язків, а також той факт, що повноваження щодо прийняття

рішень знаходяться на політичному рівні [143]. Аналогічні проблеми виявлені в Румунії. Негативний політичний вплив на реалізацію потенціалу «зелених» грантів відзначено і в Словенії [143].

Крім того, для стимулювання зелених інновацій уряди деяких країн створюють спеціальні фонди, спрямовані на фінансування екологічно чистих проєктів. Ці фонди можуть управлятися державними або приватними організаціями та надавати фінансові ресурси для досліджень, розробок і впровадження зелених технологій. Поєднуючи державний і приватний капітал, ці фонди можуть мати значний вплив на прискорення впровадження зелених інновацій.

На основі аналізу праць Ali A., Lerme C.S. [146], Chen Y.S. [146], Du K., Cheng Y., Yao X. [148], Freedman M. [149], Guo M., Hu Y., Yu J. [150], Schiederig T., Tietze F., Herstatt C. [151] сильні та слабкі сторони зелених грантів систематизовано в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

SWOT-аналіз зелених грантів і субсидій

Сильні сторони	Слабкі сторони
<i>Сприяння розвитку відновлюваної енергетики:</i> Зелені субсидії та гранти заохочують використання відновлюваних джерел енергії, таких як сонячна, вітрова та гідроенергія, зменшуючи залежність від викопних видів палива та пом'якшуючи вплив на довкілля. <i>Економічне зростання:</i> Підтримуючи зелені ініціативи, субсидії можуть стимулювати інвестиції в екологічно чисті технології та галузі, що призводить до економічного зростання та створення робочих місць. <i>Екологічні переваги:</i> Зелені субсидії можуть призвести до скорочення викидів парникових газів, покращення якості повітря та води, а також загального збереження довкілля. <i>Сприйняття громадськістю:</i> Уряди та організації, що пропонують «зелені» субсидії, часто позитивно сприймаються громадськістю за їхню відданість принципам сталого розвитку та боротьбі зі зміною клімату.	<i>Бюджетні обмеження:</i> Уряди можуть стикатися з бюджетними обмеженнями, що призводить до скорочення фінансування «зелених» субсидій та грантів. <i>Адміністративна складність:</i> Процес подання та затвердження заявок на отримання субсидій може бути складним і тривалим, що стримує деяких потенційних бенефіціарів від подання заявок. <i>Потенційні зловживання:</i> Можливий неналежний розподіл або нецільове використання субсидій, що може призвести до підтримки проєктів, які не відповідають вимогам, або компаній, які не роблять значного внеску в екологічні ініціативи. <i>Усунення дестимулів:</i> Якщо субсидії раптово припиняють надавати, це може дестабілізувати бізнес і проєкти, які стали залежними від них, що потенційно може спричинити негативні економічні наслідки.

Продовження табл. 3.1

Можливості	Загрози
<i>Технологічний прогрес:</i> Розвиток «зелених» технологій може створити можливості для інноваційних проєктів і рішень, які в подальшому підтримуються субсидіями та грантами.	<i>Політична нестабільність:</i> Зміни в урядовій політиці або керівництві можуть призвести до зміни пріоритетів, що потенційно може зумовити скорочення або скасування зелених субсидій.
<i>Міжнародна співпраця:</i> Співпраця з іншими країнами може призвести до обміну найкращими практиками та ресурсами, максимізуючи вплив «зелених» субсидій у глобальному масштабі.	<i>Лобіювання та опозиція:</i> Виробники викопного палива та інші зацікавлені групи можуть виступати проти «зелених» субсидій та грантів, впливаючи на політиків, щоб ті не впроваджували їх.
<i>Залучення громадськості:</i> Зелені субсидії можуть бути використані для сприяння залученню громадськості та заохочення низових ініціатив зі сталого розвитку.	<i>Глобальні економічні умови:</i> Економічні спади або рецесії можуть призвести до скорочення державного фінансування «зелених» ініціатив.
<i>Залучення інвестицій:</i> Привабливі схеми субсидій можуть привабити вітчизняних та іноземних інвесторів, стимулюючи зростання «зелених» галузей.	<i>Неповний вплив:</i> Існує ризик того, що деякі субсидовані проєкти не досягнуть запланованих екологічних вигод або матимуть непередбачувані негативні наслідки.

Джерело: складено автором на основі [143; 146; 147; 148; 149; 150; 151]

Одним з інструментів підтримки сталих інновацій в європейських країнах є амортизаційна політика. Для стимулювання зелених інновацій уряди запроваджують спеціальну амортизаційну політику для екологічно чистих активів та активів із відновлюваних джерел енергії [152; 153]. Такі заходи стимулюватимуть бізнес інвестувати в сталі технології та сприятимуть екологічно чистому майбутньому. Слід зазначити, що стимулювання сталих інновацій означає не тільки стимулювання розвитку відновлювальних джерел енергії. За допомогою амортизаційних важелів, як зазначають Harrison D., Seiler M. (2011) [154], можна стимулювати будівництво та реконструкцію енергоефективних будівель. Враховуючи необхідність відновлення житлової інфраструктури в повоєнний період, для України цей аспект є важливим і має бути врахований політиками при розробці плану повоєнного відновлення.

Одним з ефективних способів заохочення «зелених» інновацій є надання підвищених норм амортизації для інвестицій в екологічно чисті

активи. Уряди можуть впроваджувати політику, яка дозволяє бізнесу амортизувати «зелені» активи, такі як сонячні панелі, вітрогенератори та зарядні станції для електромобілів за прискореною нормою. Такий підхід стимулює компанії впроваджувати сталі технології, оскільки вони можуть швидше окупити свої початкові інвестиції, роблячи «зелені» проекти фінансово життєздатними. Lexin Zhao, Gang Peng [155] емпірично доводять наявність позитивного впливу прискореної амортизації на стимулювання сталих («зелених») інновацій. Схожі результати отримали Meili Tang, Yu Wang [156].

Сильні і слабкі сторони зазначеного інструменту систематизовано в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

SWOT-аналіз амортизаційних важелів стимулювання сталих інновацій

Сильні сторони	Слабкі сторони
<i>Заохочення сталого розвитку:</i> Амортизаційна політика, яка сприяє стійким активам та інноваціям, може стимулювати бізнес інвестувати в екологічно чисті технології та практики. <i>Фінансові стимули:</i> Амортизація дозволяє компаніям з часом відшкодовувати вартість своїх інвестицій у сталий розвиток, зменшуючи податкове навантаження та роблячи ініціативи зі сталого розвитку більш фінансово життєздатними. <i>Довгострокове мислення:</i> Періоди амортизації можуть бути подовжені для сталих активів, що заохочує бізнес до довгострокового мислення щодо сталого розвитку та впливу на навколишнє середовище. <i>Вирівнювання правил гри:</i> Надаючи амортизаційні пільги для сталих інновацій, політики можуть створити більш рівні умови для «зеленого» бізнесу, сприяючи чесній конкуренції та стимулюючи ринковий попит на сталі продукти та послуги.	<i>Складність:</i> Впровадження амортизаційної політики для сталих інновацій може вимагати складних розрахунків та визначень, що призводить до потенційної плутанини та адміністративних проблем. <i>Вплив на бюджет:</i> Подовження строків амортизації або надання прискореної амортизації для сталих активів може зменшити податкові надходження до бюджету, що вплине на бюджетні асигнування на інші ініціативи. <i>Ефективність впливу:</i> Ефективність використання амортизації як інструменту підтримки сталого розвитку залежить від різних факторів, таких як наявність сталих технологій, ринковий попит та поведінка споживачів. <i>Потенційні зловживання:</i> Існує ризик того, що підприємства використовуватимуть амортизаційну політику для впровадження сталих інновацій, не роблячи реального внеску в досягнення цілей сталого розвитку.

Можливості	Загрози
<i>Сприяння інноваціям:</i> Амортизаційна політика може стимулювати інновації, заохочуючи бізнес інвестувати в дослідження та розробку сталих технологій і рішень. <i>Створення «зелених» робочих місць:</i> Підтримка сталих інновацій може призвести до зростання «зелених» галузей, створюючи робочі місця у відновлюваній енергетиці, чистих технологіях та інших сталих секторах. <i>Зменшення впливу на довкілля:</i> Просуваючи сталі практики через амортизацію, бізнес може зменшити свій вплив на навколишнє середовище, роблячи внесок у більш широкі зусилля з пом'якшення наслідків зміни клімату. <i>Залучення інвестицій:</i> Амортизаційні стимули можуть залучити інвестиції в сталі проекти, що призведе до економічного зростання в зеленому секторі.	<i>Непослідовність політики:</i> Зміни в державній політиці або нормативних актах, пов'язаних з амортизацією, можуть створювати невизначеність для бізнесу та перешкоджати довгостроковим сталим інвестиціям. <i>Волатильність ринку:</i> Економічні коливання та зміни ринкового попиту можуть впливати на життєздатність сталих інновацій, потенційно впливаючи на ефективність амортизаційних стимулів. <i>Лобіювання та опозиція:</i> Деякі галузі можуть чинити опір амортизаційній політиці для сталих інновацій, побоюючись негативних наслідків для свого бізнесу або частки ринку. <i>Неправильний розподіл ресурсів:</i> Існує ризик, що амортизаційні стимули можуть призвести до надмірного інвестування в певні сталі технології або галузі, нехтуючи при цьому іншими критично важливими сферами сталого розвитку.

Джерело: систематизовано автором на основі [154; 155; 156]

Ще одним потужним інструментом стимулювання сталих інвестицій є податкові кредити. Уряди можуть надавати податкові кредити підприємствам, які інвестують у проекти з відновлюваної енергетики, енергоефективні технології та сталу інфраструктуру. Ці кредити безпосередньо зменшують податкові зобов'язання компаній, що робить «зелені» інвестиції більш привабливими з фінансової точки зору. Незважаючи на те, що податкові важелі теоретично повинні позитивно впливати на динаміку інноваційного розвитку, вчені наводять дискусійні результати емпіричних досліджень. Так, Sheng-SyanChen, Wei-ChuanKao, YanzhiWang [157] дослідили, як прямі податкові стимули впливають на інноваційну діяльність компаній, використовуючи новий режим податкового кредиту на НДДКР у США, запроваджений у 2007 році (Альтернативний спрощений кредит). Результати

аналізу показали, що інноваційна діяльність компаній, які користуються альтернативним спрощеним кредитом, є гіршою, ніж у компаній, які використовували початковий метод податкового кредиту на НДДКР.

NickBloom, RachelGriffith, JohnVanReenen [158] досліджували, як податкові стимули впливали на динаміку НДДКР протягом 1979-1997 р. на прикладі групи країн. Учені дійшли висновку, що податкові стимули є ефективними в підвищенні інтенсивності НДДКР. Це справедливо навіть після врахування постійних специфічних характеристик країни, світових макроекономічних потрясінь та інших політичних впливів. За їх оцінками, зниження витрат на НДДКР на 10% стимулює зростання рівня НДДКР трохи більше ніж на 1% у короткостроковій перспективі та трохи менше ніж на 10% у довгостроковій перспективі.

Bronwyn Hall та John VanReenen [159] описали вплив податкових систем у країнах ОЕСР на споживчі витрати на НДДКР – поточний стан, зміни з часом для різних фірм у різних країнах. Учені дійшли висновків, що долар податкових пільг на НДДКР стимулює долар додаткових НДДКР.

Stacie K. Laplante, Hollis A. Skaife, Laura A. Swenson, Daniel D. [160] дослідили стратегію уникнення оподаткування, коли фірми використовують неоднозначність, притаманну податковій звітності, щоб класифікувати непрямі витрати як витрати на дослідження та розробки, щоб скористатися перевагами податкового кредиту на НДДКР. Вони називають цю податкову практику «стратегічною класифікацією НДДКР». Дослідники виявили, що збільшення класифікації стратегічних НДДКР на одне стандартне відхилення призводить в середньому до зниження ефективної ставки податку на прибуток за GAAP (грошові кошти) на 1,7% (1,5%), що свідчить про те, що така практика забезпечує значну податкову економію. Однак, вони також виявили, що класифікація стратегічних НДДКР пов'язана як з рівнем, так і зі змінами в невизначених податкових зобов'язаннях, що свідчить про те, що ця практика пов'язана з витратами на фінансову звітність.

Сильні і слабкі сторони податкового кредиту як інструменту

стимулювання сталих інновацій систематизовано в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

SWOT-аналіз податкового кредиту як інструменту стимулювання сталих інновацій

Сильні сторони	Слабкі сторони
<i>Фінансові стимули:</i> Податкові пільги надають прямі фінансові вигоди підприємствам, які інвестують у «зелені» інновації, зменшуючи їхні податкові зобов'язання та покращуючи грошові потоки. <i>Заохочення інновацій:</i> Податкові пільги можуть стимулювати дослідження та розробки в галузі зелених технологій і практик, що сприяють інноваціям і просуванню сталих рішень. <i>Позитивне сприйняття громадськістю:</i> Компанії, які використовують податкові кредити для зелених інновацій, часто позитивно сприймаються споживачами та зацікавленими сторонами за їхню прихильність до екологічної відповідальності. <i>Прискорення впровадження:</i> Роблячи «зелені» технології та практики більш фінансово привабливими, податкові кредити можуть прискорити впровадження сталих рішень у різних галузях.	<i>Витрати для уряду:</i> Впровадження податкових пільг для зелених інновацій може призвести до зменшення податкових надходжень до бюджету, що вплине на бюджетні асигнування на інші програми. <i>Складність:</i> Адміністрування та застосування податкових пільг може бути складним, що вимагає чітких інструкцій та моніторингу для запобігання зловживанню або нецільовому використанню пільг. <i>Обмеження ефективності:</i> Вплив податкових кредитів на просування зелених інновацій може залежати від інших факторів, таких як ринковий попит, технологічна готовність та регуляторне середовище. <i>Проблеми з акціонерним капіталом:</i> Податкові пільги можуть бути вигідні більшим компаніям з вищими податковими зобов'язаннями, ніж меншим підприємствам, що потенційно створює несправедливі переваги.
Можливості	Загрози
<i>Сприяння розвитку зеленої економіки:</i> Податкові пільги можуть відігравати значну роль у переході економіки на засади сталого розвитку, заохочуючи інвестиції в «зелені» технології та галузі. <i>Створення робочих місць:</i> Підтримка «зелених» інновацій за допомогою податкових кредитів може призвести до створення нових робочих місць у "зеленому" секторі, сприяючи економічному зростанню та розширенню можливостей для працевлаштування. <i>Міжнародна конкурентоспроможність:</i> Впровадження податкових пільг для зелених інновацій може підвищити конкурентоспроможність країни на світовому ринку, сприяючи зміцненню репутації лідера у сфері сталого розвитку. <i>Поведінкові зміни:</i> Податкові пільги можуть спонукати бізнес до впровадження більш сталих практик, тим самим позитивно впливаючи на поведінку споживачів і стимулюючи попит на «зелені» продукти та послуги.	<i>Бюджетні обмеження:</i> Економічні спади або зміни в урядових пріоритетах можуть призвести до скорочення або скасування податкових пільг для «зелених» інновацій. <i>Ризики залежності:</i> Підприємства, які значною мірою залежать від податкових пільг, можуть зіткнутися з проблемами, якщо ці пільги будуть скасовані або зменшені, що потенційно може вплинути на їхню життєздатність. <i>Лобіювання та опозиція:</i> Деякі галузі можуть чинити опір податковим пільгам для «зелених» інновацій, побоюючись потенційних порушень їхніх бізнес-моделей або конкурентоспроможності. Існує ризик того, що деякі компанії можуть заявляти про «зелені» інновації виключно заради податкових пільг, не маючи справжньої прихильності до сталих практик.

Джерело: систематизовано автором на основі [157; 158; 159; 160]

Зелені облігації – це ще один інноваційний фінансовий інструмент, який може спрямовувати інвестиції в екологічно стійкі проекти. Уряди та бізнес можуть випускати «зелені» облігації для залучення коштів на «зелені» ініціативи, обіцяючи привабливу прибутковість. Крім того, надання інвестиційних стимулів, зокрема нижчі відсоткові ставки або податкові пільги для інвестицій у «зелені» облігації, ще більше заохочує екологічно свідомі інвестиції.

Chien-Chiang Lee, Fuhao Wang, Yu-Fang Chang [161] зосередилися на тому, чи стимулює політика зелених облігацій зелені інновації та зелені зони, допомагаючи таким чином досягти нульового рівня викидів. На основі даних міст Китаю було проведено емпіричне дослідження, яке дозволило зробити такі висновки. По-перше, політика зелених облігацій безпосередньо сприяє розвитку зелених інновацій та зелених зон, і результати надійних тестів показують, що основний висновок є достовірним. Цей ефект також є неоднорідним. По-друге, політика зелених облігацій заохочує зелені інновації в різних типах міст, але робить це лише для зелених насаджень у містах із середнім та високим рівнем економічного розвитку та відкритості. По-третє, політика зелених облігацій опосередковано сприяє розвитку зелених інновацій та зелених зон, стимулюючи економічне зростання та збільшуючи наявний дохід. По-четверте, політика зелених облігацій підтримує місцеві зелені інновації та зелені зони, але перешкоджає їм у сусідніх містах. Якщо розглядати прямий і побічний ефекти разом, то загальний ефект є суттєво позитивним. Нарешті, подальша якісна реалізація політики зелених облігацій є ключем до подальшого стимулювання зелених інновацій та зелених зон [162; 163].

Aiting Xu, Yuhan Zhu, Wenpu Wang [163] розглядають ключові моменти та «зелену» цінність Пілотної політики зеленого фінансування Китаю (GFPP) шляхом аналізу «зеленої» поведінки промислових підприємств, що входять до біржового списку. Висновки свідчать про те, що GFPP не може підвищити якість зелених патентів, але відіграє важливу роль у підвищенні рівня

розвитку зелених технологій і стимулює інноваційну діяльність у сфері переробки кінцевих забруднювачів та вдосконалення зелених процесів. Крім того, дослідження «зеленої» вартості вказує на те, що GFPP не лише сприяє поширенню технологій та підвищенню рівня ESG промислових підприємств, але й зменшує інтенсивність корпоративних викидів вуглецю.

Xianwang Shi, Jianteng Ma, Anxuan Jiang, Shuang Wei, Leilei Yue [164] вважають, що ключ до визначення ефективності «зелених» облігацій полягає в оцінці того, чи дійсно компанії, які випускають ці облігації, збільшують свої інвестиції в екологічно чисті проєкти чи просто займаються «зеленим» відмиванням, вдаючи, що вони це роблять. Результати дослідження вказують на те, що випуск зелених облігацій дійсно призводить до збільшення кількості заявок на «зелені» патенти, поданих компаніями. Однак, це збільшення кількості не призводить до покращення якості цих «зелених» патентів. Зокрема, дослідники доводять, що зростає частка заявок на патенти, які не стосуються винаходів, частка виданих «зелених» патентів зменшується, а рівень цитування «зелених» патентів не покращується. Результати свідчать про те, що компанії, які випускають «зелені» облігації, не тільки не підвищують свою спроможність впроваджувати «зелені» інновації, а навпаки, стратегічно не зосереджуються на впровадженні «зелених» інновацій.

Tuo Wang, Xiaoxing Liu, Hu Wang [165] вивчають вплив випуску зелених облігацій на розвиток зелених інновацій та технологій. Із посиленням реформ у сфері пропозиції в Китаї зростає увага до сталого розвитку як з боку уряду, так і з боку бізнесу. Зелені облігації, які є інструментами з фіксованою дохідністю, призначеними для залучення коштів на кліматичні та екологічні проєкти, відіграють все більш важливу роль в економіці Китаю, оскільки вони спрямовують підприємства до сталих практик. За допомогою моделювання та аналізу з використанням методу різниць у різницях дослідники демонструють, що випуск «зелених» облігацій може значно посилити зусилля підприємств у сфері «зелених» інновацій. Результати дослідження показали, що підприємства можуть суттєво

збільшити свої інвестиції в зелені технології та екологічно чисті інновації шляхом випуску зелених облігацій. Вплив випуску «зелених» облігацій на «зелені» інновації є більш вираженим у регіонах з вищою інтенсивністю екологічного регулювання та на підприємствах із сильнішою стримуально-балансовою структурою власності. Крім того, вплив випуску «зелених» облігацій на «зелені» інновації є більш значущим у регіонах із високим рівнем фінансового розвитку та серед великих підприємств.

Irena Jankovic, Vladimir Vasic, Vlado Kovacevic [166] запроваджують нову концепцію під назвою «прозорість зелених облігацій» і проводять аналіз панельних даних на прикладі державних зелених облігацій ЄС. Прозорі зелені облігації – це ті, що призначені для фінансування конкретного проєкту, тоді як непрозорі використовуються для фінансування різноманітних проєктів або їх використання ще не визначено. Емпіричний аналіз підтверджує, що прозорість має суттєвий вплив на дохідність зелених облігацій. Практичне значення цих висновків полягає в тому, що вони створюють основу для випуску зелених облігацій на більш вигідних умовах фінансування.

Сильні і слабкі сторони зелених облігацій як інструменту стимулювання сталих інновацій систематизовано в таблиці 3.4.

Загалом «зелені» облігації є перспективним способом фінансування «зелених» інновацій та сталих проєктів. Щоб максимізувати їхній вплив, уряди, бізнес та інвестори повинні працювати разом над створенням сприятливої екосистеми, включаючи чітке регулювання, стандартизацію звітності та підвищення обізнаності про екологічні переваги «зелених» облігацій.

Таблиця 3.4

SWOT-аналіз зелених облігацій як інструменту стимулювання сталих інновацій

Сильні сторони	Слабкі сторони
<i>Промування зелених проєктів:</i> Зелені облігації спеціально розроблені для фінансування екологічно стійких проєктів і спрямовують капітал на ініціативи, які приносять користь навколишньому середовищу та підтримують зелені інновації. <i>Залучення інвесторів:</i> Зелені облігації можуть залучити соціально відповідальних та екологічно свідомих інвесторів, які прагнуть узгодити свої інвестиції з цілями сталого розвитку, розширюючи пул фінансування, доступного для зелених інновацій. <i>Диверсифікація джерел фінансування:</i> Зелені облігації надають альтернативний варіант фінансування для зелених інноваторів, диверсифікуючи їхні джерела фінансування, окрім традиційних кредитів та акціонерного фінансування. <i>Прозорість та підзвітність:</i> Зелені облігації, як правило, супроводжуються вимогами до звітності, щоб продемонструвати, як використовуються кошти, забезпечуючи прозорість і підзвітність у використанні надходжень для зелених проєктів.	<i>Ринкова невизначеність:</i> Ринок зелених облігацій все ще розвивається, і невизначеність у нормативно-правовій базі, ринковому попиті та вподобаннях інвесторів може вплинути на доступність і вартість капіталу. <i>Обмежений досвід:</i> Деякі інвестори можуть вагатися щодо інвестування в зелені облігації через обмеженість історичних даних про їхню ефективність та профіль ризику порівняно з традиційними облігаціями. <i>Вищі витрати:</i> Процес випуску «зелених» облігацій, включаючи сертифікацію та звітність, може бути складнішим і дорожчим, ніж випуск традиційних облігацій, що потенційно відлякує деяких емітентів. <i>Сприйняття ринку:</i> Сприйняття ефективності та кредитоспроможності «зелених» облігацій інвесторами та рейтинговими агентствами може відрізнятися, що впливає на їхню привабливість на ринку.
Можливості	Загрози
<i>Масштабування зелених проєктів:</i> Зелені облігації мають потенціал для мобілізації значного капіталу, що дозволяє масштабувати зелені інновації та проєкти зі значним впливом на навколишнє середовище. <i>Каталізатор інновацій:</i> Доступність фінансування за допомогою зелених облігацій може стати каталізатором подальших зелених інновацій, забезпечуючи надійне та цільове джерело фінансування. <i>Політична підтримка:</i> Державні стимули та регуляторна підтримка можуть стимулювати зростання ринку зелених облігацій, роблячи його привабливим як для емітентів, так і для інвесторів. <i>Глобальна співпраця:</i> Зелені облігації можуть сприяти міжнародному співробітництву щодо екологічних ініціатив, залучаючи транскордонні інвестиції в «зелені» проєкти.	<i>«Зелене відмивання»:</i> Існує ризик «зеленого відмивання», коли проєкти можуть заявляти про себе як про «зелені», не забезпечуючи при цьому значних екологічних вигод, що підриває довіру до «зелених» облігацій. <i>Волатильність процентних ставок:</i> Зміна відсоткових ставок може вплинути на привабливість «зелених» облігацій порівняно з іншими варіантами інвестування, впливаючи на попит інвесторів. <i>Обмежений ринковий попит:</i> Успіх «зелених» облігацій залежить від попиту інвесторів на сталі інвестиції, який може коливатися залежно від ринкових настроїв та економічних умов. <i>Конкуренція з боку інших інструментів:</i> Зелені облігації стикаються з конкуренцією з боку інших фінансових інструментів, пов'язаних зі сталим розвитком, що потенційно фрагментує ринок і ускладнює прийняття рішень інвесторами.

Джерело: систематизовано автором на основі [162; 164; 164; 166]

Уряди можуть використовувати свою купівельну спроможність для стимулювання зелених інновацій, впроваджуючи політику зелених закупівель. Надаючи перевагу екологічно чистим продуктам і послугам у контрактах на державні закупівлі, уряди створюють більший ринковий попит на сталі рішення, заохочуючи бізнес інвестувати в зелені технології, щоб задовольнити цей попит.

Abhishek Mojumder, Amol Singh, Ashwani Kumar, Yang Liu [167] зазначають, що уряд Індії приділяє значну увагу розвитку інфраструктури світового класу, забезпечуючи при цьому збереження навколишнього середовища в будівельному секторі. Для досягнення цієї мети індійські будівельні компанії повинні впроваджувати практики зелених закупівель, долаючи різні бар'єри. Однак, існуючі дослідження не надають вичерпного переліку цих бар'єрів, не аналізують їхній вплив на впровадження «зелених» закупівель, не визначають їхню пріоритетність і не пропонують стратегій для їхнього ефективного подолання та максимального впровадження в будівельному секторі Індії. Дослідники виявили основні бар'єри та запропонували стратегії вирішення, на яких повинні зосередитися як індійські будівельні компанії, так і уряд Індії для впровадження практики «зелених» закупівель. Менеджери із закупівель можуть використовувати бар'єри, визначені в цьому дослідженні, для розробки цілеспрямованих стратегій їх усунення, тим самим сприяючи впровадженню «зелених» закупівель у своїх організаціях. Запропоновані стратегії можуть бути реалізовані як плани дій для будівельних та інфраструктурних компаній не тільки в Індії, але й в інших країнах з ринками, що розвиваються, та слабкою інституціональною структурою.

Appolloni A., Sun H., Jia F., Li X. [168] досліджують «зелені» закупівлі в приватному секторі шляхом проведення літературного огляду робіт, опублікованих між 1996 та 2013 роками. Дослідники виявили відмінності між зеленими закупівлями в приватному та публічному секторах та

систематизували напрями стимулювання зелених закупівель у приватному секторі.

Elina Bryngemark, Patrik Söderholm, Martina Thörn [169] вивчали фактори, що впливають на впровадження практики зелених публічних закупівель на рівні місцевої влади. Учені розробили аналітичну базу, яка визнає прийняття «зелених» критеріїв у тендерах окремим рішенням від рішення про застосування стратегій (керівних принципів) зелених публічних закупівель. Дослідники емпірично довели, що більші муніципалітети з більшою ймовірністю впроваджують стратегії зелених публічних закупівель, але менш схильні включати «зелені» критерії в тендери, враховуючи наявність таких стратегій. Централізація закупівель у великих організаціях призводить до підвищення ефективності, але також може зумовити збільшення організаційної дистанції між відділами закупівель та охорони довкілля.

Сильні і слабкі сторони зелених облігацій як інструменту стимулювання сталих інновацій систематизовано в таблиці 3.5.

Щоб максимізувати вплив «зелених» закупівель, як інструменту підтримки «зелених» і сталих інновацій, організації та уряди повинні знайти баланс між екологічними цілями та економічними міркуваннями. Міцні партнерські відносини з постачальниками, ефективний моніторинг і постійне вдосконалення політики закупівель є життєво важливими для досягнення значущих результатів у сфері сталого розвитку.

Щоб сприяти розвитку культури «зелених» та сталих інновацій, регуляторна політика також має враховувати спільні зусилля та обмін технологіями. Компанії, які беруть активну участь у партнерствах або ініціативах з відкритим кодом для просування інновацій, можуть отримати додаткові амортизаційні пільги. Заохочення співпраці призведе до створення більш взаємопов'язаної інноваційної екосистеми, в якій відбувається обмін знаннями та досвідом, що прискорює прогрес у різних галузях.

Таблиця 3.5

SWOT-аналіз зелених закупівель як інструменту стимулювання сталих інновацій

Сильні сторони	Слабкі сторони
<i>Стимулювання ринкового попиту:</i> Політика «зелених» закупівель може створити значний ринковий попит на «зелені» та стійкі продукти й послуги, заохочуючи бізнес до інновацій та розробки екологічно чистих рішень. <i>Позитивний вплив на довкілля:</i> Надаючи перевагу екологічно чистим продуктам і послугам, зелені закупівлі сприяють зменшенню загального впливу організацій та урядів на навколишнє середовище. <i>Встановлення стандартів:</i> Зелені закупівлі можуть встановлювати галузеві стандарти сталого розвитку, надихаючи компанії відповідати або перевищувати ці стандарти завдяки інноваційним та сталим практикам. <i>Соціальна відповідальність:</i> Організації та уряди, які практикують «зелені» закупівлі, демонструють свою прихильність до соціальної та екологічної відповідальності, покращуючи свою репутацію та сприйняття громадськістю.	<i>Обмежена база постачальників:</i> Доступність «зелених» і сталих продуктів та послуг може бути обмеженою, що ускладнює пошук відповідних постачальників для організацій. <i>Вищі витрати:</i> «Зелені» товари та послуги можуть бути спочатку дорожчими, що призводить до вищих витрат на закупівлі, що може бути стримуючим фактором для деяких організацій. <i>Складність:</i> Впровадження практики «зелених» закупівель може бути складним і вимагати ретельної оцінки екологічності постачальників. <i>Опір змін:</i> Деякі зацікавлені сторони можуть опиратися впровадженню практики зелених закупівель через опір змін або хибні уявлення про ефективність сталих рішень.
Можливості	Загрози
<i>Інноваційний стимул:</i> Зелені закупівлі можуть слугувати стимулом для постачальників інвестувати в дослідження та розробку нових і вдосконалених зелених технологій. <i>Співпраця з постачальниками:</i> Співпраця з постачальниками у сфері «зелених» закупівель може сприяти налагодженню відносин співпраці, заохочуючи їх узгоджувати свою діяльність із цілями сталого розвитку та впроваджувати відповідні інновації. <i>Сталі ланцюги постачання:</i> Зелені закупівлі можуть сприяти впровадженню сталих практик по всьому ланцюгу постачання, створюючи позитивний ефект для всієї галузі. <i>Політичне лідерство:</i> Уряди можуть подавати приклад через «зелені» закупівлі, впливаючи на приватні організації, щоб вони впроваджували подібні практики сталого розвитку.	<i>Відсутність правозастосування:</i> Недостатній контроль за дотриманням політики «зелених» закупівель може призвести до недотримання вимог або «зеленого відмивання», коли постачальники неправдиво заявляють про свою екологічність. <i>Волатильність цін:</i> Коливання цін на «зелені» продукти та послуги можуть впливати на бюджетне планування та рішення щодо закупівель. <i>Глобальні проблеми з постачанням:</i> У деяких регіонах можуть виникнути проблеми з доступом до різноманітних екологічно чистих продуктів і послуг через відмінності у законодавстві та доступності ринку. <i>Короткострокове мислення:</i> Організації можуть надавати перевагу короткостроковій економії коштів, а не довгостроковим вигодам від сталого розвитку, що підриває ефективність ініціатив із зелених закупівель.

Джерело: систематизовано автором на основі [167; 168; 169]

Підсумовуючи викладене вище, а також спираючись на результати аналізу, проведеного в другому розділі роботи, напрями державної політики

розбудови фінансового забезпечення інноваційного розвитку України систематизуємо в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Напрями розбудови фінансового забезпечення інноваційного розвитку України

Малі і середні підприємства	Великі підприємства
Надання субсидій на підтримку сталих інновацій	
	Надання податкового кредиту на підтримку сталих інновацій
Прискорена амортизація інвестицій в інноваційні непоточні активи	
	Встановлення вимог застосування «зелених» критеріїв при здійсненні публічних закупівель
Консультаційна підтримка щодо придбання зелених облігацій	Консультаційна підтримка випуску і придбання зелених облігацій

Джерело: розроблено автором

Як видно з таблиці 3.6, ми не підтримуємо ідею надання зелених субсидій великим підприємствам, що ґрунтується на огляді літератури вище. Однак ми підтримуємо надання зелених субсидій малому і середньому бізнесу, що ґрунтується на результатах опитування та його аналізу, представленому в підрозділі 2.2. Крім того, на користь надання зелених субсидій саме малому і середньому бізнесу можна навести такі аргументи:

1. Зелені субсидії для малого бізнесу в Україні можуть стимулювати інновації та розвиток екологічних технологій на локальному рівні.

2. Підтримка малого бізнесу через зелені субсидії допоможе розподілити інвестиції більш рівномірно по регіонах та сприятиме зростанню економічно менш розвинутих областей.

3. Підтримка малого бізнесу допоможе забезпечити робочі місця та збільшити зайнятість на місцевому рівні, підвищуючи економічний розвиток регіонів.

4. Малі підприємства зазвичай мають ближчі взаємовідносини з місцевим населенням, що дозволяє підтримувати взаємодію та співпрацю для реалізації екологічних проєктів.

5. Зелені субсидії для малого бізнесу можуть сприяти зниженню вартості екологічних продуктів та послуг для населення, зробивши їх доступнішими для більшої кількості людей.

6. Зелені субсидії для малого бізнесу сприятимуть створенню конкурентного середовища, що підштовхне компанії до постійного вдосконалення своїх екологічних стандартів.

7. Підтримка малого бізнесу допоможе забезпечити більшу різноманітність екологічних рішень та ініціатив на різних рівнях господарювання, збільшуючи широке сприйняття зеленої економіки.

Ми не підтримуємо надання податкового кредиту на підтримку сталих інновацій малим підприємствам, адже вважаємо, що в період повоєнного відновлення економіки для них необхідно зберегти спрощену систему оподаткування. Надання податкового кредиту великим підприємствам стимулює їх інвестувати в дослідження та розвиток екологічних технологій, сприяючи зменшенню їх негативного екологічного впливу. Малі підприємства не мають відповідної ресурсної бази для проведення масштабних досліджень.

Податковий кредит допомагає великим підприємствам знизити фінансове навантаження на сталі інновації, що підтримує їх конкурентоспроможність на ринку та збільшує виробничий потенціал. Великі підприємства, зазначаючи сталі інновації, можуть стати водночас прикладом та каталізатором зеленої трансформації для інших компаній у своїх галузях.

Прискорена амортизація інвестицій в інноваційні непоточні активи сприяє швидшому впровадженню нових технологій та інновацій, що забезпечує конкурентні переваги як для малих, так і для великих підприємств. Для малих підприємств прискорена амортизація допомагає знизити фінансові обтяження та покращити доступ до капіталу, що стимулює

їх інвестиції в інноваційні проєкти та сприяє зростанню. Однак, цей інструмент діє тільки в тому випадку, коли підприємство перебуває на загальній системі оподаткування. Для великих підприємств прискорена амортизація дозволяє збільшити оборотні кошти й ресурси для подальшого дослідження та розвитку нових інноваційних проєктів, що сприяє їхній довгостроковій стійкості та конкурентоспроможності.

Впровадження практики використання зелених облігацій в Україні вимагає значної інформаційної підтримки. Це не пов'язано виключно зі специфікою цього фінансового інструменту. Це пов'язано із загальною слабкістю фінансового ринку України та необхідністю додаткового стимулювання його розвитку в повоєнний період.

Що стосується практики стимулювання зелених закупівель, то вона, безумовно, є доцільною для публічного сектору, і поступово має впроваджуватися в приватному секторі, однак її ефективність залежить від готовності інституційного середовища, що більш детально буде розглянуто в наступному підрозділі роботи.

3.2. Перспективи розбудови фінансового забезпечення інноваційного розвитку України

Фінансове забезпечення інноваційного розвитку в Україні, як засвідчили результати аналізу в попередніх розділах роботи, характеризується вразливістю, яка обумовлена загальною слабкістю фінансової бази та інноваційної активності до війни, відповідно війна серйозно поглибила зазначені проблеми. У той же час масштабні руйнування інфраструктури вимагають розробки інноваційних підходів до повоєнної відбудови України. Питання не тільки в подальшому розвитку цифрових

технологій, але й в інноваційному розвитку промисловості, відбудові критичної інфраструктури та розвитку оборонних технологій.

Традиційні складники фінансового забезпечення інноваційного розвитку, які були досліджені в першому розділі роботи, не зможуть покрити потреби у фінансуванні нових векторів інноваційного розвитку. Звичайно, немає жодного сумніву, що після війни Україні буде запропоновано пакет фінансової допомоги на зразок Плану Маршала після Другої світової війни, однак це разовий захід, і українським підприємцям слід вивчати альтернативні можливості зовнішнього фінансування. Як показали результати опитування малого і середнього бізнесу, що були проведені для підготовки другого розділу роботи, одна з ключових перешкод для активізації інноваційної діяльності є відсутність або обмеженість доступу до зовнішніх джерел фінансування. І це зрозуміло, оскільки малому та середньому бізнесу складно залучити кредити банків для фінансування інноваційних ідей. Зважаючи на те, що інноваційна діяльність є основою інноваційного розвитку, Україні необхідні поглиблені дослідження щодо можливостей залучення грантового фінансування та розбудови стратегічного партнерства з публікацією таких досліджень у джерелах інформації доступних для малого і середнього бізнесу, а також донесення цієї інформації шляхом проведення тематичних заходів.

Нами проведено дослідження доступних джерел фінансування за рахунок котів Європейського Союзу та систематизовано основні переваги та недоліки кожного з таких джерел. Одним із ключових інструментів є Конкурс проєктних заявок Європейської Комісії [170]. Конкурси проєктних заявок Європейської Комісії відіграють ключову роль у розширенні можливостей фінансування інноваційного розвитку України. Ці конкурси слугують каналом, через який Європейський Союз (ЄС) підтримує та каталізує зусилля України, спрямовані на сприяння інноваціям, економічному зростанню та сталому розвитку. Пропонуючи фінансові ресурси, експертизу та можливості

для співпраці, ці конкурси роблять значний внесок у розвиток інноваційної екосистеми України.

Україна, держава з величезним потенціалом та зростаючим пулом талановитих людей, уже давно шукає шляхи для посилення своїх інноваційних можливостей. Конкурси проєктних заявок Європейської Комісії слугують маяком надії, привертаючи увагу стартапів, дослідників та підприємців із різних секторів. Ці конкурси ретельно розроблені для вирішення нагальних проблем і використання можливостей у таких галузях, як технології, енергетика, сільське господарство, охорона здоров'я тощо. Узгоджуючи свої проєкти з пріоритетами ЄС, українські інноватори мають шанс отримати доступ до значного фінансування та ресурсів, які можуть підтримати їхні новаторські ідеї.

Однією з головних переваг цих конкурсів є їхня здатність заповнити прогалину у фінансуванні, яка часто стає на заваді інноваційним проєктам. Традиційні джерела фінансування в Україні можуть бути обмеженими у своїй здатності підтримувати ризиковані та трансформаційні проєкти. З іншого боку, фінансування Європейської Комісії характеризується готовністю підтримувати високоризиковані, але високоприбуткові ініціативи, які потенційно можуть реформувати галузі та сприяти економічному зростанню. Це вливання капіталу не лише просуває вперед окремі проєкти, але й надихає культуру інновацій, яка поширюється по всій країні.

Крім того, ці заклики сприяють співпраці та обміну знаннями. Українські інноватори отримують доступ до широкої мережі експертів, партнерів та колег з усього ЄС. Виникають спільні проєкти та спільні підприємства, що сприяють обміну ідеями, кращими практиками та передовими технологіями. Така співпраця не лише прискорює темпи інновацій, але й виховує почуття приналежності до великої, взаємопов'язаної європейської інноваційної спільноти. Суворі процеси оцінювання Європейської Комісії гарантують, що лише найперспективніші та найефективніші пропозиції отримають фінансування. Це, у свою чергу,

підвищує загальну якість українських інноваційних проєктів. Дотримуючись стандартів ЄС та демонструючи відповідність найкращим світовим практикам, українські інноватори підвищують свій авторитет та впізнаваність на міжнародній арені. Успішні проєкти набирають обертів і досягають знакових результатів, залучаючи додаткові інвестиції як з державних, так і з приватних джерел, створюючи замкнений цикл фінансування та зростання.

Насамкінець, конкурси проєктів від Європейської Комісії є життєво важливим джерелом фінансування для інноваційного розвитку України. Ці конкурси вливають в екосистему критично важливе фінансування, експертизу та можливості для співпраці, надаючи українським стартапам, дослідникам та підприємцям можливість втілювати в життя значущі зміни. Закриваючи прогалини у фінансуванні, поглиблюючи співпрацю та встановлюючи високі стандарти якості проєктів, ці конкурси не лише сприяють розвитку окремих проєктів, але й мають трансформаційний вплив на підхід до інновацій у країні в цілому. Оскільки інноваційний ландшафт України продовжує розвиватися, підтримка та ресурси, що надаються Європейською Комісією, слугують маяком, який освітлює шлях до процвітаючого майбутнього. Однією з перешкод на шляху активного застосування цього інструменту є необхідність співфінансування від українського партнера (мінімум 10% від бюджету проєкту) та гарантії уряду щодо повернення коштів, які були використані не за призначенням. Як свідчать результати дослідження Bachtrogler J., Hammer C., Reuter W.H., Schwendinger F. [171], активізація участі підприємницького сектору в конкурсах проєктів від Європейської Комісії сприяє бустерному розвитку економіки за рахунок притоку інвестицій в інфраструктуру та обмін знаннями. Звичайно надання гарантій урядом має певний ризик посилення корупції, однак якщо Україна обрала шлях європейського розвитку, то боротьба з корупцією має посилюватися. Тому, на нашу думку, для активізації участі українських підприємців у конкурсі проєктів від Європейської Комісії необхідно запровадити державну

підтримку (часткову підтримку співфінансування) та надання гарантій уряду по інноваційних проєктах.

Однією зі слабких сторін фундаменту інноваційного розвитку України є якість наукових досліджень. «Горизонт Європа», амбітна рамкова програма Європейського Союзу з досліджень та інновацій, має потенціал стати трансформаційною силою в покращенні фінансового ландшафту для інноваційного розвитку в Україні [172]. Завдяки значному бюджету та зосередженню на дослідженнях, інноваціях та технологічному розвитку, «Горизонт Європа» надає Україні унікальну можливість посилити свій інноваційний потенціал, зміцнити співпрацю з країнами-членами ЄС та вирішити ключові проблеми за допомогою передових рішень.

Одним із ключових способів, яким «Горизонт Європа» може сприяти інноваційному розвитку України, є надання значного фінансування для науково-дослідних та інноваційних проєктів. Орієнтація програми на досконалість та вплив гарантує, що українські дослідники, науковці та підприємці матимуть доступ до конкурентних грантів для реалізації своїх інноваційних ідей. Це вливання фінансування не лише підтримує поточні проєкти, але й заохочує нові починання, які мають потенціал для створення проривних змін у різних секторах [173].

Крім того, «Горизонт Європа» сприяє співпраці та обміну знаннями на міжнародному рівні. Беручи участь у спільних проєктах та консорціумах з партнерами з країн-членів ЄС, українські інноватори можуть отримати доступ до величезної кількості знань, ресурсів та різноманітних перспектив [174]. Така співпраця не лише прискорює темпи розвитку інновацій, але й відкриває українським дослідникам доступ до найкращих світових практик та передових технологій. Як результат, інноваційна екосистема України може подолати традиційні бар'єри та використати силу колективного інтелекту.

Прагнення «Горизонт Європа» вирішувати суспільні виклики добре узгоджується з потребами розвитку України. Тематичні напрямки програми охоплюють такі теми, як: охорона здоров'я, енергетика, зміна клімату,

діджиталізація та інші, – всі вони мають стосунок до траєкторії зростання України [175]. Беручи участь у проєктах програми «Горизонт Європа», українські інноватори можуть зробити свій внесок у пошук рішень для нагальних проблем, що стоять перед їхньою країною, а також отримати доступ до ресурсів і досвіду, які можна застосувати на місцевому рівні.

Крім того, «Горизонт Європа» слугує платформою для розбудови потенціалу та розвитку навичок. Завдяки навчанню, семінарам та міжнародній співпраці українські дослідники та підприємці можуть вдосконалити свої навички, перейняти передовий досвід і краще зрозуміти світові тенденції та нові технології. Така передача знань приносить користь не лише окремим інноваторам, а й сприяє ширшому розвитку людського капіталу України, формуючи більш інноваційну та конкурентоспроможну робочу силу.

Приєднуючись до керівних принципів програми «Горизонт Європа», Україна також позиціонує себе як більш помітну на світовій арені. Успішна участь у проєктах «Горизонт Європа» може підвищити репутацію українських установ і дослідників, привернувши увагу міжнародних інвесторів, партнерів і співробітників. Це може призвести до збільшення інвестицій в інноваційну екосистему України, стимулюючи економічне зростання та створюючи позитивний зворотний зв'язок між інноваціями та розвитком.

Хоча програма «Горизонт Європа» пропонує величезні можливості для досліджень та інновацій в Україні, існують певні виклики для її ефективної реалізації. Однією з таких проблем є потенційна різниця в адміністративній спроможності між країнами-членами ЄС та Україною. Складні процедури подання заявок, суворі вимоги до звітності та незнайомі правила можуть ускладнити доступ українських учасників до фінансування та співпраці.

Крім того, конкурентний характер програми «Горизонт Європа» може створювати труднощі для українських дослідників та організацій в отриманні фінансування через обмежений досвід у підготовці висококонкурентних

заявок. Мовні бар'єри та обмежені можливості нетворкінгу також можуть перешкоджати ефективній взаємодії з потенційними партнерами та консорціумами в ЄС.

Крім того, мінливий дослідницький ландшафт України та нестабільний розвиток інфраструктури можуть вплинути на готовність проєктів відповідати суворим критеріям програми «Горизонт Європа». Вирішення цих проблем вимагатиме розбудови потенціалу, оптимізації процесів та механізмів підтримки, щоб Україна могла цілком скористатися перевагами програми «Горизонт Європа» для свого інноваційного розвитку.

Під час обговорення необхідності інноваційного розвитку найбільше дискусій розгортається навколо технологічних інновацій. Однак без здорової нації інноваційний розвиток перспектив не матиме. Саме тому українцям важливо освоїти такий інструмент, як EU4Health.

EU4Health, флагманська програма у сфері охорони здоров'я, започаткована Європейським Союзом, має значний потенціал для покращення фінансування інноваційного розвитку в секторі охорони здоров'я України. Ця програма спрямована на зміцнення систем охорони здоров'я, просування інноваційних рішень та підвищення безпеки у сфері охорони здоров'я в країнах-членах ЄС та країнах-партнерах [176]. Для України «EU4Health» надає цінну можливість стимулювати позитивні зміни у фінансуванні охорони здоров'я, сприяти інноваціям та, зрештою, покращити загальний добробут її громадян.

Одним з основних способів, за допомогою якого «EU4Health» може підтримати інноваційний розвиток України, є надання фінансових ресурсів для ініціатив у сфері охорони здоров'я [177]. Програма виділяє значне фінансування на проєкти, спрямовані на покращення інфраструктури охорони здоров'я, підвищення якості медичних послуг та просування інноваційних підходів до вирішення проблем у сфері охорони здоров'я. Для України, яка часто стикається з фінансовими обмеженнями в секторі охорони здоров'я, фінансування EU4Health може зіграти ключову роль у прискоренні

впровадження сучасних медичних технологій, модернізації обладнання та підтримці досліджень, які ведуть до інноваційних рішень.

Крім того, «EU4Health» заохочує співпрацю та обмін знаннями між країнами-членами та країнами-партнерами. Цей спільний підхід може мати трансформаційний вплив на сферу охорони здоров'я України. Беручи участь у проєктах, що фінансуються ЄС, українські медичні працівники отримують доступ до досвіду, найкращих практик та передових технологій з усієї Європи. Така транскордонна співпраця може стати каталізатором розробки та впровадження інноваційних рішень у сфері охорони здоров'я, що в кінцевому підсумку підвищить рівень надання медичної допомоги в країні.

Включення інновацій у фінансування охорони здоров'я є провідним напрямом діяльності EU4Health [178]. Програма визнає, що інноваційні технології та підходи мають потенціал для революційних змін у сфері охорони здоров'я, покращення результатів лікування пацієнтів та оптимізації розподілу ресурсів. Підтримуючи ініціативи, які використовують цифрову охорону здоров'я, телемедицину, персоналізовану медицину та інші інноваційні концепції, «EU4Health» може допомогти Україні модернізувати систему охорони здоров'я, зробити її більш ефективною, орієнтованою на пацієнта та стійкою до викликів у сфері охорони здоров'я.

Крім того, акцент EU4Health на безпеці здоров'я відповідає зусиллям України, спрямованим на підвищення готовності та реагування на кризи у сфері охорони здоров'я. Завдяки підтримці програми, спрямованій на зміцнення систем охорони здоров'я та готовності до криз, Україна може посилити свою здатність ефективно реагувати на надзвичайні ситуації у сфері охорони здоров'я. Це включає інвестиції в дослідження та розробку вакцин, діагностику та лікування, а також побудову надійної інфраструктури охорони здоров'я, яка може адаптуватися до різних сценаріїв.

Участь у EU4Health також надає Україні можливість упорядкувати свою політику та практику у сфері охорони здоров'я відповідно до європейських стандартів. Таке узгодження може залучити міжнародні

інвестиції та співпрацю, а також підвищити довіру до якості українських медичних послуг. Оскільки сектор охорони здоров'я України отримує визнання за дотримання високих стандартів, він стає більш привабливим для іноземних партнерів, що потенційно може призвести до створення партнерств, спільних підприємств та обміну знаннями, які сприятимуть інноваціям та зростанню.

Хоча «EU4Health» пропонує цінні перспективи для розвитку охорони здоров'я в Україні, існують значні виклики на шляху її реалізації. Однією з важливих проблем є існуюча нерівність в інфраструктурі та ресурсах охорони здоров'я в країні. Ця нерівність може перешкоджати рівному доступу до переваг програми в різних регіонах, потенційно поглиблюючи нерівність у сфері охорони здоров'я.

Крім того, вимоги та правила програми можуть створити адміністративні перешкоди для українських закладів охорони здоров'я. Адаптація до нових стандартів, механізмів звітності та процедур дотримання вимог може потребувати значного часу та ресурсів, що вплине на швидке та ефективне використання фінансування EU4Health.

Мовні бар'єри та відмінності в практиці охорони здоров'я між країнами-членами ЄС та Україною також можуть створити проблеми у співпраці та обміні знаннями. Крім того, хоча програма наголошує на сталих практиках, упорядкування української політики у сфері охорони здоров'я відповідно до стандартів ЄС може вимагати коригування в умовах обмежених ресурсів.

Значний потенціал для покращення фінансування інноваційного розвитку в Україні має Фонд згуртування, фінансовий інструмент, заснований Європейським Союзом [179]. Створений для підтримки країн-членів ЄС та країн-партнерів у зменшенні економічної та соціальної нерівності, Фонд згуртування може відігравати життєво важливу роль у стимулюванні інновацій, розвитку інфраструктури та сталого зростання в Україні. Як свідчать дослідження чеських науковців [180], Фонд згуртування був одним із

ключових інструментів, який допоміг вивести чеську економіку на високий інноваційний рівень.

Одним з основних способів, у який Фонд згуртування може допомогти інноваційному розвитку України, є надання критично важливих фінансових ресурсів для інфраструктурних проєктів. Ці проєкти слугують основою для економічного зростання та інновацій. Інвестиції Фонду в такі сфери, як транспорт, енергетика та екологічна стійкість можуть закласти основу для створення сучасної ефективної та взаємопов'язаної інфраструктурної мережі. Такі зміни створюють сприятливе середовище для інновацій, полегшуючи рух товарів, послуг та ідей, що в кінцевому підсумку сприяє економічному прогресу [181].

Крім того, акцент Фонду згуртування на сталому розвитку добре узгоджується з прагненням України до інновацій. Підтримуючи проєкти, які зосереджені на чистій енергетиці, захисті довкілля та сталому розвитку міст, Фонд може допомогти Україні перейти до більш сталої та технологічно розвиненої економіки [182]. Це не лише вирішує нагальні екологічні проблеми, але й сприяє розвитку екосистеми, в якій можуть процвітати інноваційні технології та рішення.

Також прагнення Фонду згуртування зменшити диспропорції між регіонами може призвести до створення більш збалансованих та справедливих інноваційних екосистем в Україні. Інвестуючи в інфраструктуру та проєкти розвитку в різних регіонах, Фонд може створити можливості для процвітання інновацій у сферах, які раніше могли залишатися поза увагою [183]. Такий підхід може децентралізувати інновації, заохочуючи зростання центрів досліджень і розробок за межами великих міст та сприяючи більшому поширенню інноваційної діяльності.

Участь у проєктах, що підтримуються Фондом згуртованості, також може стимулювати місцеву економіку та заохочувати співпрацю між зацікавленими сторонами [184]. Оскільки Україна здійснює амбітні ініціативи в таких сферах, як дослідження, освіта та технології, фінансова підтримка

Фонду може залучити державні та приватні інвестиції, створюючи мультиплікативний ефект, який посилює вплив інновацій. Спільні зусилля між державними установами, бізнесом, науковими колами та громадськістю можуть сприяти створенню інноваційних кластерів, підвищуючи загальну конкурентоспроможність країни.

Зосередженість Фонду Згуртованості на розбудові потенціалу та передачі знань є ще одним напрямком, за допомогою якого він може сприяти інноваційному розвитку України. Інвестуючи в освітні програми, тренінги та розвиток навичок, Фонд може надати українським фахівцям знання, необхідні для просування інновацій у різних секторах. Такі інвестиції в людський капітал є вирішальним фактором у побудові стійкої інноваційної екосистеми, здатної адаптуватися до нових тенденцій і технологій.

Хоча Фонд згуртування є перспективним інструментом для сприяння розвитку в Україні, його успішному впровадженню можуть перешкоджати певні виклики. Однією з таких проблем є можливість виникнення бюрократичних перешкод та адміністративних складнощів, які можуть затримати реалізацію проєктів та перешкоджати ефективному використанню коштів. Це може бути посилено історично складним регуляторним середовищем в Україні.

Крім того, забезпечення рівномірного розподілу коштів між різними регіонами може бути складним завданням через існуючі регіональні відмінності та різний рівень адміністративної спроможності [185]. Збалансування проєктів, спрямованих як на задоволення нагальних інфраструктурних потреб, так і на довгостроковий інноваційний розвиток, може вимагати ретельного планування та визначення пріоритетів.

Мовні бар'єри та різні підходи до управління проєктами між країнами-членами ЄС та Україною можуть ускладнити співпрацю та передачу знань. Також приведення проєктів відповідно до стандартів і правил ЄС може вимагати коригування української практики, що потенційно вплине на швидкість та ефективність реалізації проєктів.

Пом'якшення цих викликів вимагатиме оптимізації адміністративних процесів, розбудови потенціалу, цільових стратегій регіонального розвитку та сприяння ефективному транскордонному співробітництву, щоб забезпечити оптимальну користь від Фонду згуртування для розвитку України.

Ще до початку війни Україна зіткнулася із серйозними викликами у сфері наслідків зміни клімату. Ці виклики стали ще сильнішими під час війни і набудуть нового значення в період повоєнного відновлення України. Саме тому українським фахівцям слід вивчити можливості участі в програмі LIFE з пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до них, яка є флагманською ініціативою Європейського Союзу, і, на нашу думку, має значні перспективи в покращенні фінансового середовища для інноваційного розвитку в Україні [186]. Розроблена для вирішення проблем, пов'язаних зі зміною клімату, за допомогою цілеспрямованих заходів та проєктів, ця програма може відіграти ключову роль у просуванні сталого розвитку, заохоченні інновацій та підвищенні стійкості української економіки та суспільства до змін клімату.

Одним з основних способів, за допомогою якого програма «LIFE: пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптація до них» може сприяти інноваційному розвитку України, є надання фінансової підтримки проєктам, спрямованим на скорочення викидів парникових газів та підвищення стійкості до зміни клімату. Фінансування програми може сприяти впровадженню інноваційних технологій, практик та стратегій, які пом'якшують негативні наслідки зміни клімату [187]. Для України, вразливої до наслідків зміни клімату, це фінансування може сприяти впровадженню передових рішень, які не лише боротимуться з екологічними викликами, а й стимулюватимуть економічне зростання.

Крім того, акцент програми на сталих практиках добре узгоджується з прагненням України до інновацій. Підтримуючи ініціативи, що сприяють підвищенню енергоефективності, впровадженню відновлюваних джерел енергії та сталому землекористуванню, програма може прокласти шлях до більш екологічно чистої та технологічно розвиненої економіки [188]. Це

зрушення не лише вирішує кліматичні проблеми, але й створює екосистему, в якій процвітають інновації, що призводить до розвитку нових зелених технологій та рішень.

Зобов'язання програми LIFE з пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до них, спрямовані на розбудову кліматичної стійкості, також можуть стати трансформаційними для України. Фінансуючи проєкти, які підвищують готовність до стихійних лих, зміцнюють інфраструктуру та сприяють адаптаційним стратегіям, програма сприяє підвищенню здатності країни протистояти впливу кліматичних явищ [189]. Ця стійкість не лише захищає засоби до існування, але й забезпечує стабільну основу для інновацій та економічного розвитку в умовах мінливого навколишнього середовища.

Крім того, підтримка розбудови потенціалу, підвищення обізнаності та обміну знаннями, яку надає програма, може мати довготривалий вплив на інноваційний розвиток України. Інвестуючи в освіту та навчання, пов'язані зі зміною клімату, програма може надати українським фахівцям навички та знання, необхідні для стимулювання інновацій у різних секторах [190]. Крім того, акцент програми на співпраці та налагодженні зв'язків може з'єднати українські зацікавлені сторони з міжнародними партнерами, сприяючи обміну ідеями, кращими практиками та технологіями.

Участь у програмі LIFE з пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до них також може підвищити впізнаваність України на міжнародній арені та її привабливість для інвесторів. Успішні проєкти, профінансовані програмою, можуть продемонструвати прихильність України до сталого розвитку та інновацій, привертаючи увагу міжнародних партнерів, корпорацій та інвесторів. Цей підвищений інтерес може відкрити шляхи для співпраці, створення спільних підприємств та передачі технологій, що сприятиме подальшому зростанню інноваційної екосистеми України.

Отже, програма LIFE з пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до них пропонує реальну можливість покращити фінансування

інноваційного розвитку в Україні. Завдяки фінансуванню, підтримці сталих практик, зусиллям з розбудови стійкості та ініціативам із розбудови потенціалу, програма може допомогти Україні подолати кліматичні виклики, одночасно сприяючи інноваціям та економічному зростанню. Використовуючи ресурси та експертизу програми, Україна може позиціонувати себе як лідера у сфері сталого розвитку, використовувати нові технології та долучитися до глобальних зусиль у боротьбі зі зміною клімату.

Одним із найкритичніших аспектів повоєнної відбудови України буде відновлення та укріплення інфраструктури. Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР) може стати одним із важливих джерел фінансового забезпечення цих процесів [191]. Як інструмент Європейського Союзу (ЄС), ЄФРР зосереджується на сприянні збалансованому регіональному розвитку, стимулюванні економічного зростання та розвитку інновацій. Для України ЄФРР пропонує значні можливості для зміцнення інноваційної екосистеми, стимулювання економічного прогресу та подолання регіональних диспропорцій.

Спроможність ЄФРР сприяти інноваційному розвитку України полягає в наданні фінансових ресурсів для проєктів, що сприяють підвищенню регіональної конкурентоспроможності та сталому зростанню. Виділяючи кошти на ініціативи, спрямовані на розвиток інфраструктури, дослідження та впровадження технологій, ЄФРР може безпосередньо підтримувати інноваційну трансформацію регіонів України. Таке фінансування не лише прискорює реалізацію поточних інноваційних проєктів, але й стимулює створення нових підприємств, заохочуючи підприємництво та сприяючи розвитку інноваційної культури. Багато країн Європи вже мають позитивний досвід у використанні коштів фонду для стимулювання інноваційного розвитку [192].

Крім того, акцент ЄФРР на розумній спеціалізації добре узгоджується з цілями України щодо зосередження на секторах, де вона має конкурентні переваги [193]. Підтримуючи проєкти, які використовують сильні сторони та

ресурси країни, ЄФРР може підвищити глобальну конкурентоспроможність та інноваційний потенціал України. Такий цілеспрямований підхід гарантує, що інвестиції призведуть до відчутних результатів і матимуть тривалий вплив на економічний та технологічний розвиток.

Підтримка ЄФРР науково-дослідних, дослідно-конструкторських та інноваційних кластерів може відігравати життєво важливу роль у прагненні України до інновацій. Сприяючи співпраці між науково-дослідними установами, бізнесом та місцевою владою, ЄФРР створює середовище, в якому домінують передача знань, обмін технологіями та створення спільних підприємств [194]. Такий спільний підхід не лише прискорює темпи інновацій, але й створює мережевий ефект, який приносить користь усьому регіону.

Участь у проєктах, що фінансуються ЄФРР, також може допомогти Україні подолати регіональні диспропорції, сприяючи збалансованому розвитку всієї країни. Інвестуючи у відсталі регіони та підтримуючи покращення інфраструктури, ЄФРР сприяє більш справедливому розподілу ресурсів та можливостей. Це, в свою чергу, створює сприятливе середовище для розквіту інновацій у регіонах, де раніше не було необхідної інфраструктури та підтримки.

Акцент ЄФРР на розбудові потенціалу, навчанні та здобутті навичок може зробити значний внесок в інноваційний розвиток України. Інвестуючи в людський капітал, Фонд надає українцям знання та досвід, необхідні для просування інновацій у різних секторах [195]. Такий підхід, орієнтований на людину, не лише підвищує якість робочої сили, але й культивує культуру навчання впродовж життя та адаптивність, що є важливими рисами в інноваційному ландшафті, який постійно змінюється.

Участь у проєктах, що фінансуються ЄФРР, також може підвищити міжнародну видимість України та привернути увагу інвесторів до неї. Успішні ініціативи демонструють відданість України економічному зростанню та інноваціям, що робить її привабливою країною для прямих

іноземних інвестицій, партнерства та співпраці. Демонструючи свою готовність до впровадження інноваційних рішень, країна стає більш привабливим гравцем на світовій інноваційній арені.

Насамкінець, Європейський фонд регіонального розвитку є важливим інструментом для покращення фінансування інноваційного розвитку в Україні. Завдяки фінансуванню, підтримці розумної спеціалізації, співпраці та розбудові потенціалу ЄФРР може стимулювати інновації, підвищувати регіональну конкурентоспроможність та вирішувати проблеми нерівності. Використовуючи ресурси та можливості ЄФРР, Україна може розвивати свою інноваційну екосистему, стимулювати економічне зростання та позиціонувати себе як динамічного гравця в міжнародному інноваційному ландшафті.

Хоча Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР) має потенціал для сприяння регіональному розвитку та інноваціям в Україні, існують проблеми, пов'язані з його використанням. Однією з важливих проблем є впорядкування адміністративних процесів та нормативно-правових актів України відповідно до суворих вимог ЄФРР. Пристосування до складних механізмів звітності та стандартів відповідності може призвести до перенапруження бюрократичного потенціалу країни та сповільнити реалізацію проєктів.

Крім того, подолання регіональних диспропорцій в Україні може створити труднощі в справедливому розподілі коштів ЄФРР. Різні рівні регіонального розвитку та адміністративної спроможності можуть перешкоджати ефективному розподілу ресурсів та управлінню проєктами.

Мовні бар'єри та різні підходи до реалізації проєктів між країнами-членами ЄС та Україною можуть перешкоджати співпраці та обміну знаннями. Крім того, забезпечення відповідності проєктів керівним принципам ЄФРР з урахуванням унікальних потреб розвитку України може вимагати розробки спеціальних стратегій та коригування практик.

Пом'якшення цих викликів передбачає підвищення адміністративної ефективності, посилення потенціалу через навчання, розробку стратегій,

спрямованих на подолання регіональних диспропорцій, а також сприяння ефективному транскордонному співробітництву, щоб забезпечити оптимальний внесок ЄФРР у сталий розвиток України.

У таблиці 3.7 систематизовано переваги та недоліки використання інструментів фінансування, які пропонуються Європейською Комісією. Зважаючи на те, що повноцінне використання потенціалу зазначених інструментів в Україні гальмується, нами узагальнено ключові напрями, за якими мають бути здійснені законодавчі та регуляторні зміни в Україні.

Основні пропозиції полягають в:

1. Організації навчання для підготовки проєктних заявок.
2. Покращенні мовної підготовки фахівців у регіонах.
3. Узгодженні стандартів охорони здоров'я в Україні зі стандартами ЄС.
4. Розробці інноваційної стратегії для повоєнного відновлення економіки України.
5. Підвищенні обізнаності про переваги сталих практик, технічної допомоги та індивідуальних стратегій, які відповідають конкретним кліматичним викликам та потребам розвитку України.
6. Частковій фінансовій підтримці учасників інноваційних проєктів.

Таблиця 3.7

Пропозиції щодо активізації використання інструментів Європейського Союзу для розбудови фінансового забезпечення інноваційного розвитку України

Джерело	Переваги	Проблеми залучення	Пропозиції щодо активізації використання інструменту в Україні
1	2	3	4
Конкурси проєктних заявок Європейської Комісії	Сприяння інноваціям та сталому розвитку, обмін знаннями, розвиток стратегічного партнерства	Необхідність співфінансування (від 10%), гарантії уряду щодо повернення коштів, використаних не за цільовим призначенням	Часткове співфінансування за рахунок коштів уряду та надання гарантій уряду по фінансуванню інноваційних проєктів
Горизонт Європа	Посилення інноваційного потенціалу, зміцнення співпраці з ЄС, фінансування досліджень	Мовний бар'єр, відсутність належного досвіду у підготовці проєктних заявок, незацікавленість українських науковців через низький рівень оплати праці	Організація навчання для підготовки проєктних заявок, фінансове стимулювання українських науковців до участі у програмі Горизонт Європа, у тому числі шляхом зменшення аудиторного навантаження для науково-педагогічного персоналу
EU4Health	Фінансування на проєкти, спрямовані на покращення інфраструктури охорони здоров'я, підвищення якості медичних послуг та просування інноваційних підходів до вирішення проблем у сфері охорони здоров'я	Мовний бар'єр, нерівність в інфраструктурі, необхідність адаптації до нових стандартів, механізмів звітності та процедур дотримання вимог, відмінності у практиці охорони здоров'я між країнами-членами ЄС та Україною	Узгодження стандартів охорони здоров'я в Україні зі стандартами ЄС, організація навчання для підготовки проєктних заявок
Фонд згуртування	Можливість залучення фінансування у розвиток транспорту, енергетики та екологічної стійкості	Бюрократичні процедури та складність регуляторного середовища, нерівномірність адміністративного потенціалу регіонів, труднощі у збалансуванні інноваційних та традиційних інфраструктурних проєктів	Розробка інноваційної стратегії для повоєнного відновлення економіки України, навчання адміністративних кадрів в регіонах з метою активного залучення регіонів у співпрацю із Фондом згуртування

Продовження табл. 3.7

1	2	3	4
Програма LIFE з пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до них	Сприяння впровадженню інноваційних технологій, практик та стратегій, які пом'якшують негативні наслідки зміни клімату. Покращення репутації країни на міжнародній арені	Необхідність упорядкування політики та практик України відповідно до суворих вимог програми, мовні бар'єри та відмінності в кліматичному досвіді між Україною та країнами-членами ЄС	Підвищення обізнаності про переваги сталих практик, технічної допомоги та індивідуальних стратегій, які відповідають конкретним кліматичним викликам та потребам розвитку України
Європейський фонд регіонального розвитку	Надання фінансових ресурсів для проєктів, що сприяють підвищенню регіональної конкурентоспроможності та сталому зростанню. Підтримка науково-дослідних, дослідно-конструкторських та інноваційних кластерів	Упорядкування адміністративних процесів та нормативно-правових актів України відповідно до суворих вимог ЄФРР, труднощі в справедливому розподілі коштів ЄФРР	Посилення потенціалу через навчання, розробку стратегій, спрямованих на подолання регіональних диспропорцій, а також сприяння ефективному транскордонному співробітництву. Упорядкування законодавства України відповідно до регуляторних актів ЄС щодо використання коштів ЄФРР

Джерело: розроблено автором

Висновки до Розділу 3

1. В Україні відбулося руйнування цивільної та виробничої інфраструктури, тому гостро стоїть питання про її відновлення. На нашу думку, таке відновлення має відбуватися саме на засадах сталого розвитку, що потребує стимулювання «зелених» інновацій. На шляху до сталого майбутнього уряди та бізнес повинні активно підтримувати й стимулювати розвиток екологічно чистих технологій та практик. Посилення екологічних викликів стало глобальним імперативом, що вимагає стимулювання інновацій у забезпечення сталого розвитку або так званих «зелених» інновацій.

2. Необхідна розбудова фінансового забезпечення саме сталих інновацій, а постійна фінансова підтримка не можлива лише від західних партнерів, тому нашій країні важливо побудувати власний механізм фінансового забезпечення інноваційного розвитку, у тому числі й сталих інновацій. У роботі проаналізовано головні важелі впливу та стимулювання фінансового забезпечення інноваційного розвитку та розвитку зелених інновацій. Зазначено, що завдяки використанню амортизації, зелених грантів, податкового кредиту, зелених облігацій, закупівлі та інших інструментів інвестиційної політики, можна створити сприятливе середовище для зелених інновацій, заохочуючи бізнес інвестувати в сталі рішення, які приносять користь як довкіллю, так і економіці.

3. Запропоновано напрям розбудови фінансового забезпечення інноваційного розвитку України, що покращить стан та створить діючу сферу підтримки, що сприятиме інвестуванню та фінансуванню сталих інновацій.

4. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку в Україні, як засвідчили результати аналізу в розділах роботи, характеризується вразливістю, яка обумовлена загальною слабкістю фінансової бази та інноваційної активності до війни. Відповідно війна серйозно поглибила

зазначені проблеми. Масштабні руйнування інфраструктури вимагають розробки інноваційних підходів до повоєнної відбудови України. Питання не тільки в подальшому розвитку цифрових технологій, але й в інноваційному розвитку промисловості, відбудові критичної інфраструктури та розвитку оборонних технологій.

5. Досліджено сучасний стан доступних джерел фінансування за рахунок коштів Європейського Союзу та систематизовано основні переваги та недоліки кожного з таких джерел.

6. Зосередженість Фонду Згуртованості на розбудові потенціалу та передачі знань є ще одним напрямом, який може сприяти інноваційному розвитку України. Акцент Фонду згуртування на сталому розвитку добре узгоджується з прагненням України до інновацій. Підтримуючи проєкти, які зосереджені на чистій енергетиці, захисті довкілля та сталому розвитку міст, Фонд може допомогти Україні перейти до більш сталої та технологічно розвиненої економіки.

7. Найбільше дискусій про необхідність інноваційного розвитку розгортається навколо технологічних інновацій. Однак без здорової нації інноваційний розвиток перспектив не матиме. Саме тому українцям важливо освоїти такий інструмент, як EU4Health. Завдяки підтримці програми, спрямованій на зміцнення систем охорони здоров'я та готовності до криз, Україна може посилити свою здатність ефективно реагувати на надзвичайні ситуації у сфері охорони здоров'я.

8. Одним із найкритичніших аспектів повоєнної відбудови України буде відновлення та укріплення інфраструктури, а Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР) може стати одним із важливих джерел фінансового забезпечення. Підтримка ЄФРР науково-дослідних, дослідно-конструкторських та інноваційних кластерів може відігравати життєво важливу роль у прагненні України до інновацій.

9. Ще до початку війни Україна зіткнулась із серйозними викликами у сфері наслідків зміни клімату. Ці виклики стали ще сильнішими під час війни

і набудуть нового значення в період повоєнного відновлення України. Розроблена для вирішення проблем, пов'язаних зі зміною клімату, за допомогою цілеспрямованих заходів та проєктів, ця програма може відіграти ключову роль у просуванні сталого розвитку, заохоченні інновацій та підвищенні стійкості української економіки та суспільства до змін клімату. Участь у програмі LIFE з пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до них також може підвищити впізнаваність України на міжнародній арені та її привабливість для інвесторів.

10. Однією зі слабких сторін фундаменту інноваційного розвитку України є якість наукових досліджень. «Горизонт Європа» – амбітна рамкова програма Європейського Союзу. Мінливий дослідницький ландшафт України та нестабільний розвиток інфраструктури можуть вплинути на готовність проєктів відповідати суворим критеріям програми «Горизонт Європа». Вирішення цих проблем вимагатиме розбудови потенціалу, оптимізації процесів та механізмів підтримки, щоб Україна могла повною мірою скористатися перевагами програми «Горизонт Європа» для свого інноваційного розвитку.

Основні результати розділу опубліковано в наукових працях автора: [96; 196; 199; 200].

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження поглиблено теоретико-методологічні засади фінансового забезпечення інноваційного розвитку, розроблено практичні рекомендації щодо подальшого ефективного фінансового забезпечення інноваційного розвитку в умовах сталого зростання в повоєнний період та зроблено такі висновки:

1. Досліджено генезис та еволюцію інноваційного розвитку. Дослідження теорій інновацій показало, що інновації докорінно увійшли в життя людини та стали базисом подальшого соціально-економічного й сталого розвитку. Визначено, що інноваційний розвиток притаманний всім розвиненим країнам світу, він одночасно виступає і чинником, і наслідком економічного зростання, а його ефективність обумовлюється змістом відповідних пріоритетних інноваційних напрямів, що задовольняють потреби динамічного розвитку економіки країн. Цей процес відбувається в повільній формі, що має негативний вплив на соціально-економічне життя українського населення. Зазначено, що сучасний інноваційний розвиток України є наслідком відсутності стратегічного бачення та послідовної державної політики при формуванні національної інноваційної структури, яка забезпечувала б його реалізацію й покращувала сталий розвиток інноваційної культури в державі, використовуючи всі механізми впровадження та втілення. Протягом останніх років особливої актуальності набули дослідження сталого розвитку в умовах інтеграції.

2. Охарактеризовано основні чинники та принципи інноваційної моделі розвитку економіки, яка потребує значної підтримки та ефективного фінансового забезпечення. Обґрунтовано, що брак фінансування є однією з ключових перешкод до розвитку інноваційної діяльності. Розкрито природу факторів, які створюють доступність та успішність фінансування

інноваційної діяльності. Поєднання ринкового потенціалу, технологічної зрілості, захисту інтелектуальної власності, ефективного менеджменту, управління ризиками та стратегічного партнерства може створити переконливу аргументацію для інвесторів і прокладе шлях до успішного фінансового забезпечення інноваційного розвитку України в повоєнний період розбудови країни.

3. Розкрито природу інноваційного розвитку в умовах сталого зростання. На основі досліджень вітчизняних та зарубіжних учених сформовано визначення сталого інноваційного розвитку, запропоновано новий спільний вектор подальшого соціально-економічного розвитку в поєднанні пріоритетних напрямів, чинників і принципів інноваційного розвитку із завданнями та цілями сталого розвитку. Головною метою інноваційного розвитку стає підвищення рівня інноваційної активності шляхом упровадження в організацію виробництва новітніх технологій, заснованих на використанні інтелектуальної праці, збільшенні кількості впроваджуваних розробок, підвищенні економічної віддачі від них, залученні інвестицій в національну економіку та створенні сприятливих умов для здійснення сталого розвитку.

4. За допомогою регресійного аналізу визначено ключові детермінанти інноваційної активності малих та середніх підприємств (МСП) України. Проведений аналіз виявив значні відмінності у факторах, що впливають на індекс інновацій на підприємствах. Результати підтверджують той факт, що вирішальну роль у стимулюванні економічного зростання, створенні робочих місць та технологічному розвитку в період повоєнної відбудови відіграють малі та середні підприємства (МСП). Однак, через притаманну їм нестачу ресурсів та обмеженість можливостей МСП наразі стикаються з унікальними викликами в пошуку та впровадженні інноваційних ініціатив.

5. Здійснено аналіз джерел ФЗІР. Результати статистичного аналізу свідчать, що інноваційна діяльність фінансується за рахунок власних коштів підприємств. В умовах обмеженості доступу до зовнішніх ресурсів

фінансування внутрішні ресурси набувають особливої уваги. Визначено, що одним із важливих джерел внутрішнього фінансування є амортизація, особливо якщо підприємство орієнтоване на імплементацію технологічних інновацій. Отримані результати аналізу альтернативних джерел фінансування доводять, що доступний широкий спектр ресурсів, які відповідають різним стадіям розвитку та типам підприємств. Встановлено, що найбільш перспективними альтернативними джерелами фінансування в період повоєнного відновлення України слід вважати венчурний капітал, краудфандинг, стратегічні партнерства та дослідницькі гранти.

6. Проаналізовано інноваційну активність підприємств в Україні протягом 2010-2020 рр. Узагальнена статистика щодо фінансування інноваційної діяльності підприємствами у 2010-2020 рр. Запропоновані результати аналізу динаміки інвестицій в основний капітал, де найбільша частка інвестицій припадає на кошти підприємств та кредити, інші ж джерела фінансування та кошти інвесторів-нерезидентів займають незначну частину. Крім того, відновлення основного капіталу в розширенні фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки має головне значення.

7. Визначено основні аспекти відмінності інноваційного оновлення від традиційного, при цьому на перший план виходить проблема створення реальних можливостей здійснення цього процесу за рахунок власного джерела інвестицій – амортизації, яка при будь-якому фінансовому становищі підприємства залишається в його розпорядженні. Проте, чинна амортизаційна політика не дає змоги відтворювати основні засоби виробництва за рахунок амортизаційних відрахувань. Видова структура основного капіталу є дзеркальним відображенням технологічної і відтворювальної структури інвестицій. Зміни у відтворювальній і технологічній структурі інвестицій ведуть до аналогічної зміни й видової структури основного капіталу. Під відтворювальною структурою інвестицій розуміється їх розподіл і співвідношення в загальній величині за формами відтворення основного капіталу. Відтворювальна структура показує, яка

частка інвестицій прямує на нове будівництво, модернізацію, технічне переозброєння і реконструкцію виробництв, що діють, розширення виробництва, капітальний ремонт. Технологічна структура інвестицій показує, яка частка інвестицій в їх загальній величині спрямована на будівельно-монтажні роботи, придбання машин і устаткування, а також на інші капітальні роботи та витрати.

8. Активізація напрямів розбудови політики фінансового забезпечення інновацій для забезпечення сталого розвитку. На основі досліджень вітчизняних та зарубіжних учених сформовано та узагальнено ключові інструменти стимулювання сталих інновацій в Україні, а саме ті, що забезпечуються за рахунок грантів і субсидій за допомогою амортизаційних важелів, податкового кредиту, з наданням зелених облігацій та з можливістю зелених закупівель.

9. Зазначена роль державних структур щодо створення дієвих інститутів фінансового забезпечення, оскільки саме від них буде залежати подальший шлях інноваційного та сталого розвитку України. Розглянуто та проаналізовано ієрархію Законів України для здійснення науково-технічного та інноваційного розвитку. Як суперечлива та фрагментарна нормативно-правова база інноваційного розвитку неповною мірою відповідає засадам економіки, «що ґрунтується на знаннях», в умовах сталого зростання. Зокрема визначено, що обмеженість інституційної та фінансової спроможності держави вимагає по завершенні війни зосередити наявні ресурси і науковий потенціал на підтримці досліджень, які є основою розвитку інновацій у країні, з виконанням умов і цілей концепції сталого розвитку.

10. На основі аналізу зарубіжного досвіду проведено дослідження доступних джерел фінансування за рахунок коштів Європейського Союзу та систематизовано основні переваги та недоліки кожного з таких джерел. Конкурси проєктних заявок Європейської Комісії відіграють ключову роль у розширенні можливостей фінансування інноваційного розвитку України.

Амбітна рамкова програма Європейського Союзу з досліджень та інновацій має потенціал стати трансформаційною силою в покращенні фінансового ландшафту для інноваційного розвитку в Україні. «Горизонт Європа» надає Україні унікальну можливість посилити свій інноваційний потенціал, зміцнити співпрацю з країнами-членами ЄС та вирішити ключові проблеми за допомогою передових рішень. EU4Health, флагманська програма у сфері охорони здоров'я, започаткована Європейським Союзом, має значний потенціал для покращення фінансування інноваційного розвитку в секторі охорони здоров'я України. Створений для підтримки країн-членів ЄС та країн-партнерів у зменшенні економічної та соціальної нерівності, Фонд згуртування може відігравати життєво важливу роль у стимулюванні інновацій, розвитку інфраструктури та сталого зростання в Україні. Розроблена для вирішення проблем, пов'язаних зі зміною клімату, за допомогою цілеспрямованих заходів та проєктів, ця програма LIFE може відіграти ключову роль у просуванні сталого розвитку, заохоченні інновацій та підвищенні стійкості української економіки та суспільства до змін клімату. Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР) може стати одним із важливих джерел фінансового забезпечення. Як інструмент Європейського Союзу (ЄС), ЄФРР зосереджується на сприянні збалансованому регіональному розвитку, стимулюванні економічного зростання та розвитку інновацій. Зважаючи на те, що повноцінне використання потенціалу зазначених інструментів в Україні гальмується, узагальнено ключові напрями, за якими мають бути здійснені законодавчі та регуляторні зміни в Україні в бік сталого інноваційного розвитку. Основні пропозиції полягають в:

- Організації навчання для підготовки проєктних заявок.
- Покращенні мовної підготовки фахівців у регіонах.
- Узгодженні стандартів охорони здоров'я в Україні зі стандартами ЄС.
- Розробці інноваційної стратегії для повоєнного відновлення економіки України.

- Підвищенні обізнаності про переваги сталих практик, технічної допомоги та індивідуальних стратегій, які відповідають конкретним кліматичним викликам і потребам розвитку України.
- Частковій фінансовій підтримці учасників інноваційних проєктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корецький А.І. Пріоритети інноваційного розвитку економіки України: наукометричний аспект: монографія. Київ: ТОВ «ДКС центр», 2017. 160 с.
2. Адаменко О. А. Концептуальні засади інноваційного розвитку підприємств. *Наукові праці Національного у-ту харчових технологій*. 2010. №35. С. 5-10.
3. Гавриш О.А., Лопатинська Ю.В. Еволюція засад інноваційного розвитку економіки. *Підприємництво та інновації*. 2019. Вип. 10. С. 39-45.
4. Теплюк М.А. Сучасні тенденції та можливості для сталого інноваційного розвитку економіки України в контексті індустрії 4.0. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2018. № 5. С. 139-143.
5. Гейць І.В. «Інноваційна Україна – 2020»: основні положення національної доповіді. Перспективи інноваційного розвитку України (аналітична доповідь). URL: <http://old.niss.gov.ua/Table/Zhalilo21/003.htm> (дата звернення: 06.04.2021).
6. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи: навч. посіб. Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. 278 с.
7. Павленко І.А. Напрями розвитку та фінансового забезпечення малого інноваційного підприємництва. Фінансове забезпечення інвестиційно - інноваційного розвитку. *Світ фінансів*. 2007. Вип. 1(10). С. 92 – 101.
8. Ковальчук С. В. Маркетингові стратегії інноваційного розвитку промислових підприємств. : автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.04. Хмельницький : ХНУ, 2013. 39 с.

9. Механік О. В. Інновації, історія їх виникнення, суть та значення для підвищення конкурентоспроможності країни. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2006. № 2. С. 3-10.

10. Фінансові інструменти стимулювання інвестиційної діяльності: зарубіжний аспект / Маргасова В.Г., Гарафонова О. І., Сакун О. С., Федоренко А. Є., Янковой Р.В. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2021. № 4(35). С. 121–128.

11. Крупка М. І., Яремик М. М. Теоретико-методологічні основи формування напрямів фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. Економіка*. 2021. № 21(49). С. 67–75.

12. Равлик Н. В. Поняття інновацій та їх роль у розвитку підприємства. Економіка та управління підприємствами. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. №4(166). С. 215 – 219.

13. Рогоза М.Є., Вергал К.Ю. Стратегічний інноваційний розвиток підприємств: моделі та механізми: монографія. Полтава: РВВ ПУЕТ, 2011. 136 с .

14. Федулова Л. І. Концептуальні засади управління інноваційним розвитком підприємств. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2014. № 2. С. 122-135.

15. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / Пер. з англ. В. Старка. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 242 с.

16. Кінах А. Огляд впливу війни на промисловість України та прогноз перспектив в економіці Український союз промисловців і підприємців. URL: <https://uspp.ua/news/actual/2018/ohliad-vplyvu-viiny-na-promyslovist-ukrainy-ta-prohnoz-perspektyv-v-ekonomitsi> (дата звернення: 06.04.2021).

17. Питер Ф. Друкер. Як управляти собою. 2017. С. 72. URL: <https://www.livelib.ru/author/2811/latest-piter-druker> (дата звернення: 06.04.2021).

18. Mensch G. Das technologische Patt. Innovationen überwinden die Depression. Frankfurt a.M.: Umschau-Verl. 1975. Cambridge: Ballinger, 1979.
19. Kuznets S. Modern Economic Growth: Findings and Reflections. *American Economic Review. American Economic Association*. 1973. Vol. 63(3). P. 247-258.
20. Rogers E.M. Diffusion of innovations (4th ed.). N. Y.: The Free Press, 1995.
21. Schumpeter J. History of Economics Analysis Ed. from manuscript by E. Schumpeter. N. Y., 1954.
22. Interbrand Choice, Strategy, and Bilateral Market Power. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1976. 254 p
23. Богашко О. Л. Еволюція теоретичних підходів до інноваційного розвитку в економічній науці. Світове господарство і міжнародні економічні відносини. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2013. № 2(22). С. 23-29.
24. Фрідріх А. Г. Індивідуалізм та економічний порядок / пер. з англійської. Харків: Акта, 2002. 418 с.
25. Arora A. & Gambardella A. The Market for Technology. *Handbook of the Economics of Innovation*. 2010. Vol. 1. P. 641-678.
26. Корецький А.І. Визначення реальних напрямів пріоритетного розвитку науки шляхом аналізу галузевої динаміки українських публікацій. *Наука та наукознавство*. 2013. № 4. С. 23-33.
27. Коваленко А. Стан і перспективи реалізації цілей сталого розвитку в Україні. *Економіка природокористування і сталий розвиток*. 2018. № 1–2 (20–21). С. 11-14.
28. Буряк Є.В., Редько К. Ю., Чорновол А. О., Орленко О. В. Соціально-економічні аспекти сталого розвитку України в умовах війни (євроінтеграційні аспекти). *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Сер. Економічна. Сер. Юридична*. 2022. Вип. 34/2022. С. 135-143.

29. Пакулін С.Л., Пакуліна А.А. Управління сталим розвитком сучасного підприємства. *Траєкторія науки*. 2016. № 3(8). URL: <http://pathofscience.org/index.php/ps/article/view/50> (дата звернення: 06.04.2021).
30. Харчук О.О. Сталий розвиток: економічний, екологічний і соціальний аспект. *Україна у глобальному світі* : колективна монографія / за заг. ред. д. і. н. В. В. Карпова. Рига: Izdevniecība «Baltija Publishing», 2020. 258 с.
31. Дойсан-Коровьонкова Н.В. Сталий розвиток підприємства як процес та економічне явище: теоретичні аспекти. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2014. Вип. 2(53). URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3469/1/сталий%20розвиток%20підприємства> (дата звернення: 11.10.2022).
32. Реформи в Україні 2016 – 2019 рр.: Незворотність змін. URL: <https://www.kmu.gov.ua>. (дата звернення: 11.10.2022).
33. Posner M.V. International Trade and Technical Change. *Oxford Economic Papers*. 1961. Vol. 13. № 3. P. 341.
34. Хайєк Ф. А. Право, законодавство та свобода. Нове викладення широких принципів справедливості та політичної економії: в 3 т. / пер. з англ. Н. Комарова. Київ: Сфера, 1999–2000. 648 с.
35. Freeman Ch. Formal Scientific and Technical Institutions in the NSI. *National Systems of Innovation*; ed. B.A. Lundval. London: Pinter, 1992.
36. Тоффлер, Е. Третя Хвиля / пер. з англ. А. Євса. Київ: Вид. дім «Всесвіт», 2000. 480 с.
37. Онишко С. В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку: монографія. Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2004. 434 с.
38. Москаль О.І. Фінансове забезпечення розвитку агропромислового виробництва регіону (на матеріалах Чернівецької області): Автореф. дис. ... канд. екон. наук. Київ, 2001. 16 с.
39. Managing organizational open innovation capability in a knowledge-intensive business environment / Y. Lazarenko, O. Garafonova, V. Marhasova,

N. Tkalenko, S. Grigashkina. *Innovations in Mechanical Engineering (ISPCIME-2019)*: MATEC Web Conf. 2019. Vol. 297. P. 2-8.

40. Захаров В. С. Трансформація наукових підходів до визначення фінансового забезпечення підприємств в умовах глобалізації світової економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 7. С. 103-107.

41. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку України: монографія / М. І. Диба, О. М. Юркевич, Т. В. Майорова, І. В. Власова та ін. ; за ред. д.е.н., проф. М. І. Диби і к.е.н., доц. О. М. Юркевич. Київ : КНЕУ, 2013. 425 с.

42. Крисоватий І.А. Фінансова політика інвестиційно-інноваційного розвитку України: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. С. 383–420.

43. Грубляк О.М., Іванюк М.А. Аналіз фінансового забезпечення інноваційного розвитку держави. *Молодий вчений*. 2017. № 10 (50). С. 853 – 857.

44. Вовк О.М., Ковальчук А.М., Гончарова Н.С. Адаптивні технології ресурсного забезпечення інноваційної діяльності підприємства. *Економіка та управління підприємством*. 2020. Вип. 42. С. 151 – 155. URL: <https://doi.org/10.32843/infrastruct42-26>. (дата звернення: 11.10.2022).

45. Як реалізувати проект за допомогою краудфандингу? Forbes Україна. URL: http://forbes.net.ua/ua/explain/startup_and_business/1371647-yak-realizuvati-proekt-za-dopomogoyu-kraudfandingu. (дата звернення: 11.10.2022).

46. Волосович С. В., Василенко А. В. Краудфандінг як інноваційний метод фінансування проектів. *Modern Economics*. 2017. №4. С. 13-19.

47. Калініченко Л. Л. Кредитування підприємництва як форма фінансової підтримки. *Проблеми економіки*. 2015. № 3. С. 193 – 199.

48. Крупка М., Яремик М. Банківське кредитування та його роль у фінансуванні інноваційних процесів в Україні. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2018. Вип. 40. Ч. 2. С. 277–284.

49. Опарін В.М. Фінанси (загальна теорія): навч. посіб. 4-те вид., без змін. Київ: КНЕУ, 2007. 240 с.

50. Ілляшенко С.М. Проблеми управління інноваційним розвитком підприємств у транзитивній економіці : монографія. Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. 582с.

51. Бошота Н.В. Розвиток інноваційної діяльності в Україні в сучасних умовах. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua> (дата звернення: 11.10.2022).

52. Єпіфанова І.Ю. Власний капітал у системі фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств. *Проблеми економіки*. 2016. № 3. С. 239–244.

53. Білоусова О. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності в Україні та країнах ОЕСР. Фінансове забезпечення соціальної сфери. *Світ фінансів*. 2017. № 1(50). С. 137-151.

54. Єрмак С.О., Лісниченко О.О. Джерела фінансування інноваційної діяльності в Україні. *Ефективна економіка*. 2015. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua> (дата звернення: 11.10.2022).

55. Малій О. Г. Джерела фінансового забезпечення інноваційного розвитку. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2020. № 4. С. 72-77.

56. The Global Innovation Index 2019. Innovation Feeding the World. 2020. URL: <https://www.globalinnovationindex.org> (дата звернення: 11.10.2022).

57. Інновації у фінансовій сфері: монографія / В.М. Опарін, Т.В. Паєнко, В.М. Федосов та ін.; за заг. ред. В. М. Опаріна. Київ: КНЕУ, 2013. 444 с.

58. Мойсеєнко І.П. Інституційні основи регулювання інноваційного розвитку. Економіка та інноваційний розвиток національного господарства. *Інноваційна економіка*. 2019. № 1-2. С. 25-32.

59. Соляр В., Бурдика А., Пилипов С. Розвиток інституційної складової інноваційної системи: цінний міжнародний досвід і напрями його реалізації в Україні. *Економіка. Управління. Інновації*. 2021. Вип. 1(28).

60. Литвиненко Н.І. Інституціональні складові соціально-економічного розвитку країн: монографія. Дніпропетровськ: НГУ, 2015. 308 с.

61. Горник В.Г. Вплив держави на формування інноваційної моделі розвитку України. *Право та державне управління*. 2019. № 2(35). Т. 1. С. 156-

167.

62. Єрохін С.А. Ринки інновацій: від ідеї до результату. Економічна теорія та історія економічної думки. *Actual problems of economics*. 2019. №11(221). С. 4-8.

63. Gernego I., Petrenko L., Dyba M. & Onikienko S. Regional Environmental Systems as a Driver of Innovative Economy in Ukraine. *European Journal of Sustainable Development*. 2021. № 10(2). Р. 33-43. URL: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2021.v10n2p33> (дата звернення: 11.10.2022).

64. Corruption in the Eyes of the World Bank: Implications for the Institution's Policies and Developing Countries. *Penn State International Law Review*. 2008. URL: <https://elibrary.law.psu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1772&context=ps> (дата звернення: 11.10.2022).

65. Mauro P. Why Worry About Corruption? International Monetary Fund. 1997. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/issues6/> (дата звернення: 11.10.2022).

66. Федосов В. М., Опарін В. М., Львовчкін С. В. Інституційна фінансова інфраструктура України: сучасний стан та проблеми розвитку. *Фінанси України*. 2008. № 12. С. 3–21.

67. Дибя М. І., Гернего Ю. О. Венчурний бізнес в Україні та цифрові інноваційні хаби як інститут їх розвитку. *Економіка України*. 2021. № 6. С. 36 – 50.

68. Бочарова Ю.Г. Інституційне забезпечення розвитку інноваційної інфраструктури України. Соціально-економічні проблеми світового та національного господарства. *Торгівля і ринок України*. 2019. № 2(46). С. 18-25.

69. Сірко А.В. Проблема участі акціонерного сектора в інноваційному розвитку економіки України та її вирішення. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2016. №3. С. 7-16.

70. Крисоватий І.А. Інструменти податкового стимулювання інноваційної діяльності у світовій фіскальній практиці. *Фінансова система держави: проблеми та перспективи розвитку*. 2011. С. 148-150.

71. Висоцька І.Б., Нагірна О.В., Силків О.С. Економічні наслідки корупції в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 42. С. 182-188.

72. Knight T. Your Money's No Good Here: How Restrictions on Private Securities Offerings Harm Investors. Thaya Brook Knight. Washington D.C.: CATO institute, 2018. 28 с.

73. Ручкіна В. М. Інституційне середовище фінансового ринку України в умовах глобалізації. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2012. № 1. С. 378-385.

74. Мартинець В.В. Інституційне середовище інноваційного розвитку банківського сектора фінансової системи України. *Науковий вісник МНУ імені в. О. Сухомлинського. Економічні науки*. 2015. № 1 (4). С. 102-106.

75. Помилуйко Є.О. Механізм амортизаційної системи, його вплив на економічний розвиток України. *Економічний часопис - XXI*. 2012. Вип. 11-12 (1). С. 18–21. (0,5 д.а.).

76. Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми розвитку інвестиційної діяльності на 2011-2015 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.09.2010 № 1900-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>. (дата звернення: 11.10.2022).

77. Програма економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава». URL: <http://www.president.gov.ua/content/ker-program.html>. (дата звернення: 11.10.2022).

78. Стратегія економічного розвитку України до 2020 року: стратегія національної модернізації / Міністерство економіки України. URL: <http://me.kmu.gov.ua/>. (дата звернення: 11.10.2022).

79. Стратегія економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004-2015 роки від 28.04.2004 р. № 493/2004.

URL: <http://zakon.rada.gov.ua>. (дата звернення: 11.10.2022).

80. Стратегія інноваційного розвитку України на 2009-2018 роки та на період до 2039 року / Державне агентство України з інвестицій та розвитку.

URL: <http://www.in.gov.ua/> (дата звернення: 11.10.2022).

81. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів. URL: www.pir.dp.ua/uploads/StrategizInnovRazvitiya. (дата звернення: 11.10.2022).

82. Україна-2015: Національна стратегія розвитку. URL: <http://dipcorpus.at.ua/news/2008-01-15-257>. (дата звернення: 11.10.2022).

83. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності: Закон України № 3715-VI від 08.09.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text> (дата звернення: 11.10.2022).

84. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15>. (дата звернення: 11.10.2022).

85. Офіційний вебсайт УАІБ. URL: <http://www.uaib.com.ua> (дата звернення: 11.10.2022).

86. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні: Закон України від 21.12.2016 №1797- VIII.

87. Довідка щодо стану інституційного забезпечення інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL:

http://me.kmu.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=127481&cat_id=127480

(дата звернення: 11.10.2022).

88. Помилуйко Є.О. Особливості реалізації амортизаційної політики в Україні. *Ефективна економіка*. 2012. №9. (0,4 д.а.). URL: <https://www.economy.nayka.com.ua> (дата звернення: 15.08.2020).

89. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України № 3715-VI від 8 вересня 2011 року. URL:

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3715-17/ed20111002>. (дата звернення: 11.10.2022).

90. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки: зміни до Закону України № 2519-VI від 9 вересня 2010 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2519-17> (дата звернення: 11.10.2022).

91. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 11.10.2022).

92. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30. 09. 2019 р. № 722/2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 10.09.2022р.)

93. Суть концепції сталого розвитку України. URL: <http://ua.textreferat.com/referat-21544-1.html> (дата звернення: 11.10.2022).

94. Крупка М. І., Ручишин М. О. Фінансовий механізм державно-приватного партнерства в забезпеченні інноваційного розвитку підприємств України. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Сер. Економіка*. 2022. № 26(54). С. 85 – 94.

95. Помилуйко Є.О. Структуризація фінансового забезпечення інноваційного розвитку України. *Збірник наукових праць Державного податкового університету*. 2022. № 1. С 161–187. (0,9 д.а.). DOI: <https://doi.org/10.33244/2617-5940.1.2022.161-187>.

96. Помилуйко Є.О. Інституційний стан та фінансове забезпечення інноваційного розвитку на шляху до євроінтеграції. *Ефективна економіка*. 2023. №10. (0,5 д.а.) URL: <https://www.economy.nayka.com.ua> (дата звернення: 01.11.2023).

97. Дибя М.І., Гернего Ю.А. Виклики індустрії 4.0 у контексті її становлення на глобальному і національному рівнях. *Економіка України*. 2020. № 6. С. 43—59. URL: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.06.043> (дата звернення: 11.10.2022).

98. Сокириська І.Г. Діагностика фінансового забезпечення діяльності підприємства. *Фінанси України*. 2003. № 1. С. 89-93.
99. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua>. (дата звернення: 24.09.2023).
100. Buccieri D., Javalgi R. G., Jancenelle V. E. Dynamic capabilities and performance of emerging market international new ventures: Does global entrepreneurial culture matter? *International Small Business Journal*. 2021. № 39(5). P. 474–499.
101. Evers N., Gliga G., Rialp-Criado A. Strategic orientation pathways in international new ventures and born global firms—towards a research agenda. *Journal of International Entrepreneurship*. 2019. № 17(3). P. 287–304.
102. Bercovitz J., Mitchell W. When is more better? The impact of business scale and scope on long-term business survival, while controlling for profitability. *Strategic Management Journal*. 2007. № 28(1). P. 61–79. URL: <https://doi.org/10.1002/smj.568> (дата звернення: 11.10.2022).
103. Binks M. R., Ennew C. T., Reed G. V. Information asymmetries and the provision of finance to small firms. *International Small Business Journal*. 1992. № 11(1). P. 35–46. URL: <https://doi.org/10.1177/026624269201100103>. (дата звернення: 11.10.2022).
104. Chittithaworn C., Islam M. A., Keawchana T., Yusuf D. H. M. Factors affecting business success of small & medium enterprises (SMEs) in Thailand. *Asian Social Science*. 2011. № 7(5). P. 180–190.
105. Crossan M. M., Apaydin M. A multi-dimensional framework of organizational innovation: A systematic review of the literature. *Journal of Management Studies*. 2010. № 47(6). P. 1154–1191. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1467-6486.2009.00880.x>. (дата звернення: 11.10.2022).
106. Gerschewski S., Rose E. L., Lindsay V. J. Understanding the drivers of international performance for born global firms: An integrated perspective. *Journal of World Business*. 2015. № 50(3). P. 558–575.

107. Gerald E., Obianuju A., Chukwunonso N. Strategic agility and performance of small and medium enterprises in the phase of Covid-19 pandemic. *International Journal of Financial, Accounting, and Management*. 2020. № 2(1). P. 41–50.

108. Freitas I. M. B., Von Tunzelmann N. Mapping public support for innovation: A comparison of policy alignment in the UK and France. *Research Policy*. 2008. № 37(9). P. 1446–1464. URL: <https://doi.org/10.1016/j.respol.2008.05.005>. (дата звернення: 11.10.2022).

109. Gimeno J., Folta T. B., Cooper A. C., Woo C. Y. Survival of the fittest? Entrepreneurial human capital and the persistence of underperforming firms. *Administrative Science Quarterly*. 1997. № 42(4). P. 750–783.

110. Evers N., Gliga G., Rialp-Criado A. Strategic orientation pathways in international new ventures and born global firms—towards a research agenda. *Journal of International Entrepreneurship*. 2019. № 17(3). P. 287–304.

111. Bhatia M. S. Green process innovation and operational performance: The role of proactive environment strategy, technological capabilities, and organizational learning. *Business Strategy and the Environment*. 2021. № 30(7). P. 2845–2857.

112. Bierwerth M., Schwens C., Isidor R., Kabst R. Corporate entrepreneurship and performance: A meta-analysis. *Small Business Economics*. 2015. № 45(2). P. 255–278.

113. Chen W. H., Liu Y. Y. Configurations of home-country experience, leapfrog strategy, and management team composition for acceleration of international expansion: Evidence from Asian multinational enterprises. *Asia Pacific Journal of Management*. 2021. № 38. P. 709–733.

114. Chien S. Y., Tsai C. H. Entrepreneurial orientation, learning, and store performance of restaurant: The role of knowledge-based dynamic capabilities. *Journal of Hospitality and Tourism Management*. 2021. № 46. P. 384–392.

115. Covin J. G., Lumpkin G. T. Entrepreneurial orientation theory and research: Reflections on a needed construct. *Entrepreneurship Theory and Practice*. 2011. № 35(5). P. 855–872.
116. Bynner J. and Stribley K.M. Social Research: Principles and Procedures. Longman/ Open University Press, 1978.
117. Foddy W. Constructing Questions for Interviews and Questionnaires. Cambridge University Press, 1994.
118. Dess G. G., Lumpkin G. T. The role of entrepreneurial orientation in stimulating effective corporate entrepreneurship. *Academy of Management Perspectives*. 2005. № 19(1). P. 147–156.
119. Didonet S. R., Fearne A., Simmons G. Determining the presence of a long-term/short-term dilemma for SMEs when adopting strategic orientation to improve performance. *International Small Business Journal*. 2019. № 38(2). P. 90–110.
120. Easterby-Smith M., Lyles M. A., Peteraf M. A. Dynamic capabilities: Current debates and future directions. *British Journal of Management*. 2009. № 20. P. S1–S8.
121. Evangelista F. Qualitative insights into the international new venture creation process. *Journal of International Entrepreneurship*. 2005. № 3(3). P. 179–198.
122. Cuesta-Valiño P., Gutiérrez-Rodríguez P., Núñez-Barriopedro E., García-Henche B. Strategic orientation towards digitization to improve supermarket loyalty in an omnichannel context. *Journal of Business Research*. 2023. № 156. P. 113475
123. Dahlquist S., Lehnert K. Strategic Orientation: Market changer or market defender? *Journal of Macromarketing*. 2023. № 43(1). P. 5–16.
124. Evers N., Gliga G., Rialp-Criado A. Strategic orientation pathways in international new ventures and born global firms—towards a research agenda. *Journal of International Entrepreneurship*. 2019. № 17(3). P. 287–304.

125. Microfoundations of network exploration and exploitation capabilities in international opportunity recognition / Faroque A. R., Morrish S. C., Kuivalainen O., Sundqvist S., Torkkeli L. *International Business Review*. 2021. № 30(1). P. 101767.
126. Gabrielsson M., Gabrielsson P., Dimitratos P. International entrepreneurial culture and growth of international new ventures. *Management International Review*. 2014. № 54. P. 445–471.
127. Do innovation vouchers help SMEs to cross the bridge towards science? / Cornet Maarten, et al. 2006.
128. Belderbos R., Carree M., Lokshin B. Cooperative R&D and firm performance. *Research Policy*. 2004. № 33(10). P. 1477–1492. URL: <https://doi.org/10.1016/j.respol.2004.07.003> (дата звернення: 16.02.2021).
129. Berger A. N. and Udell G. F. A more complete conceptual framework for SME finance. *Journal of Banking & Finance*. 2006. № 30(11). P. 2945-2966.
130. Econometric study on the impact of EU loan guarantee financial instruments on growth and jobs of SMEs / Bertoni F., Brault J., Colombo M. G., Quas A. and Signore S. EIF Working Paper 2019/54, EIF Research & Market Analysis. 2019. URL: http://www.eif.org/news_centre/publications/EIF_Working_Paper_2019_54.htm (дата звернення: 16.02.2021).
131. Brander J.A., Du Q., and Hellmann T. The effects of government-sponsored venture capital: international evidence. *Review of Finance*. 2014.
132. Hellmann T., Schure P., and Vo D. Angels and Venture Capitalists: Substitutes or Complements? 2015.
133. Борісенко З.Н. Амортизаційна політика. Київ: Наукова Думка, 1993. 115 с.
134. Захарін С.В. Інвестиційне забезпечення інноваційно-технологічного розвитку економіки: монографія. Київ: КНУТД, 2011. 67 с.
135. Крупка М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України. Львів: ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. 608 с.

136. Шмонін А. Прискорена амортизація: міфи і реальність. *Питання економіки*. 1991. №1.
137. Котковський В.С. Актуальні питання амортизації витрат, пов'язаних з видобутком корисних копалин. *Придніпровський науковий вісник*. 2008. №10 (77). Ч. 2. С. 75-80.
138. Лапко О.О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання: монографія. Київ: ІЕП НАН України, 2009. 254 с.
139. Чичкало - Кондрацька І.Б. До питання оновлення основних виробничих фондів промисловості. *Фінанси України*. 2007. №4. С.47-50.
140. Помилуйко Є.О. Determinants Of The Innovative Activity Of Small And Medium Businesses In Ukraine. *IOSR Journal of Business and Management*. 2023. Vol. 25 (7). P. 42-50. (0,4 д.а.). URL: <https://www.iosrjournals.org> (дата звернення: 01.11.2023).
141. Pastré O., Vigier M. Le capitalisme déboussolé. Apres Enron et Vivendi: a soixante réformes pour un nouveau gouvernement d'entreprise. Paris: La Découverte, 2003.
142. Справедлива відбудова. Якою буде Україна після війни. Конференція 21-22 жовтня 2022 р. Спільне. URL: <https://commons.com.ua> (дата звернення: 01.11.2023).
143. Midterm evaluation of the EEA and Norway Grants green programmes (2014-2021). URL: <https://eeagrants.org/sites/default/files/resources/green-evaluation-report-final-2022.pdf> (дата звернення: 01.11.2023).
144. Даценко В. В очікуванні відбудови: п'ять запитань, на які досі немає відповідей. URL: <https://zn.ua/ukr/macrolevel/v-ochikuvannividbudovi-pjat-zapitan-na-jaki-dosi-nemaje-vidpovidej.html> (дата звернення: 01.11.2023).
145. da Costa J. C. N., Camargo S. M., Toaldo A. M. M., Didonet S. R. The role of marketing capabilities, absorptive capacity, and innovation performance. *Marketing Intelligence & Planning*. 2018. № 36(4). P. 410–424.

146. Ali A., Lerme C.S. Comparative advantage and disadvantage in DEA. *Ann. Oper. Res.* 1997. № 73. P. 215–232. URL: <https://doi.org/10.1023/A:1018929228294> (дата звернення: 28.08.2021).
147. Chen Y.S. The driver of green innovation and green image–green core competence. *J. Business Ethics.* 2008. № 81 (3). P. 531–543. URL: <https://doi.org/10.1007/s10551-007-9522-1> (дата звернення: 28.08.2021).
148. Du K., Cheng Y., Yao X. Environmental regulation, green technology innovation, and industrial structure upgrading: The road to the green transformation of Chinese cities. *Energy Econ.* 2021. № 98. P. 105247. URL: <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2021.105247> (дата звернення: 11.01.2022).
149. Freedman M. Targeted business incentives and local labor markets. *J. Hum. Resour.* 2013. № 48 (2). P. 311–344. URL: <http://jhr.uwpress.org/content/48/2/311> (дата звернення: 28.08.2021).
150. Guo M., Hu Y., Yu J. The role of financial development in the process of climate change: evidence from different panel models in China. *Atmos. Pollut. Res.* 2019. № 10 (5). P. 1375–1382. URL: <https://doi.org/10.1016/j.apr.2019.03.006> (дата звернення: 28.08.2021).
151. Schiederig T., Tietze F., Herstatt C. Green innovation in technology and innovation management—an exploratory literature review. *R&D Manag.* 2012. № 42 (2). P. 180–192. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9310.2011.00672.x> (дата звернення: 28.08.2021).
152. Pel B. Intersections in system innovation: A nested-case methodology to study co-evolving innovation journeys. *Technology Analysis & Strategic Management.* 2014. № 26(3). P. 307–320. URL: <https://doi.org/10.1080/09537325.2013.850656> (дата звернення: 28.08.2021).
153. Smith A., Kern F., Raven R., Verhees B. Spaces for sustainable innovation: Solar photovoltaic electricity in the UK. *Technological Forecasting and Social Change.* 2014. № 81. P. 115–130. URL: <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2013.02.001> (дата звернення: 28.08.2021).

154. Harrison D., Seiler M. The political economy of green office buildings. *Journal of Property Investment & Finance*. 2011. № 29(4/5). P. 551-565.

155. Lexin Zhao, Gang Peng. The spillover effect of investment incentives on corporate social responsibility: Firm responses to accelerated depreciation. *Journal of Cleaner Production*. 2023. Vol. 385. P. 135647. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.135647> (дата звернення: 15.11.2023).

156. Meili Tang, Yu Wang. Tax incentives and corporate social responsibility: The role of cash savings from accelerated depreciation policy. *Economic Modelling*. 2022. Vol. 116. P. 106040. URL: <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2022.106040> (дата звернення: 15.11.2023).

157. Sheng-Syan Chen, Wei-Chuan Kao, Yanzhi Wang. Tax policy and innovation performance: Evidence from enactment of the alternative simplified credit. *Journal of Banking & Finance*. 2021. Vol. 125. P. 106081. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2021.106081> (дата звернення: 08.06.2022).

158. Nick Bloom, Rachel Griffith, John Van Reenen. Do R&D tax credits work? Evidence from a panel of countries 1979–1997. *Journal of Public Economics*. 2002. Vol. 85. Is. 1. P. 1-31. URL: [https://doi.org/10.1016/S0047-2727\(01\)00086-X](https://doi.org/10.1016/S0047-2727(01)00086-X) (дата звернення: 08.06.2022).

159. Bronwyn Hall, John Van Reenen. How effective are fiscal incentives for R&D? A review of the evidence. *Research Policy*. 2000. Vol. 29. Is. 4–5. P. 449-469. URL: [https://doi.org/10.1016/S0048-7333\(99\)00085-2](https://doi.org/10.1016/S0048-7333(99)00085-2) (дата звернення: 08.06.2022).

160. Stacie K. Laplante, Hollis A. Skaife, Laura A. Swenson, Daniel D. Wangerin. Limits of tax regulation: Evidence from strategic R&D classification and the R&D tax credit. *Journal of Accounting and Public Policy*. 2019. Vol. 38. Is. 2. P. 89-105. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jaccpubpol.2019.02.003> (дата звернення: 08.06.2022).

161. Chien-Chiang Lee, Fuhao Wang, Yu-Fang Chang. Towards net-zero emissions: Can green bond policy promote green innovation and green space?

Energy Economics. 2023. Vol. 121. P. 106675. URL: <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2023.106675> (дата звернення: 08.10.2023).

162. Chien-Chiang Lee, Fuhao Wang, Yu-Fang Chang. Towards net-zero emissions: Can green bond policy promote green innovation and green space? *Energy Economics*. 2023. Vol. 121. P. 106675. URL: <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2023.106675> (дата звернення: 08.10.2023).

163. Aiting Xu, Yuhan Zhu, Wenpu Wang. Micro green technology innovation effects of green finance pilot policy—From the perspectives of action points and green value. *Journal of Business Research*. 2023. Vol. 159. P.113724. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2023.113724> (дата звернення: 08.10.2023).

164. Xianwang Shi, Jianteng Ma, Anxuan Jiang, Shuang Wei, Leilei Yue. Green bonds: Green investments or greenwashing? *International Review of Financial Analysis*. 2023. 102850 p. URL: <https://doi.org/10.1016/j.irfa.2023.102850> (дата звернення: 08.10.2023).

165. Tuo Wang, Xiaoxing Liu, Hu Wang. Green bonds, financing constraints, and green innovation. *Journal of Cleaner Production*. 2022. Vol. 381. Part 1. P. 135134. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.135134> (дата звернення: 03.05.2023).

166. Irena Jankovic, Vladimir Vasic, Vlado Kovacevic, Does transparency matter? Evidence from panel analysis of the EU government green bonds. *Energy Economics*. 2022. Vol. 114. P. 106325. URL: <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2022.106325> (дата звернення: 03.05.2023).

167. Abhishek Mojumder, Amol Singh, Ashwani Kumar, Yang Liu. Mitigating the barriers to green procurement adoption: An exploratory study of the Indian construction industry. *Journal of Cleaner Production*. 2022. Vol. 372. P. 133505. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.133505> (дата звернення: 03.05.2023).

168. Appolloni A., Sun H., Jia F., Li X. Green Procurement in the private sector: a state of the art review between 1996 and 2013. *J. Clean. Prod.* 2014. № 85. P. 122–133. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2014.08.106> (дата звернення: 03.05.2023).

169. Elina Bryngemark, Patrik Söderholm, Martina Thörn. The adoption of green public procurement practices: Analytical challenges and empirical illustration on Swedish municipalities. *Ecological Economics*. 2023. Vol. 204. Part A. P. 107655. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2022.107655>. (дата звернення: 03.05.2023).

170. Calls for funding by topic / European Commission. URL: https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/find-calls-funding-topic_en (дата звернення: 03.05.2023).

171. Bachtrogler J., Hammer C., Reuter W.H., Schwendinger, F. Guide to the galaxy of eu regional funds recipients: evidence from new data. *Empirica*. 2019. № 46. P. 103–150.

172. Research and innovation / European Commission. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding_opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en (дата звернення: 03.05.2023).

173. Di Cataldo M. The impact of eu objective 1 funds on regional development: evidence from the UK and the prospect of brexit. *J. Reg. Sci.* 2017. № 57. P. 814–839.

174. H2020 Projects - Summary | Sheet - Qlik Sense. URL: <https://webgate.ec.europa.eu/dashboard/sense/app/93297a69-09fd-4ef5-889f-b83c4e21d33e/sheet/a879124b-bfc3-493f-93a9-34f0e7fba124/state/analysis> (дата звернення: 20.07.2023).

175. Oleksandr Husiev, Olatz Ukar Arrien, Marta Enciso-Santocildes. What does Horizon 2020 contribute to? Analysing and visualising the community practices of Europe's largest research and innovation programme. *Energy Research & Social Science*. 2023. Vol. 95. P. 102879. URL: <https://doi.org/10.1016/j.erss.2022.102879> (дата звернення: 03.05.2023).

176. EU4Health programme 2021-2027 – a vision for a healthier European Union / European Commission. URL: https://health.ec.europa.eu/funding/eu4health-programme-2021-2027-vision-healthier-european-union_en (дата звернення: 03.05.2023).

177. Udani Samarasekera. New EU health programme comes into force. *The Lancet*. 2021. Vol. 397. Is. 10281. P. 1252-1253. URL: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(21\)00772-8](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(21)00772-8) (дата звернення: 03.05.2023).

178. EU4Health – a vision for a safer and healthier European Union 2021-2027 (2020). URL: https://ec.europa.eu/health/funding/eu4health_en (дата звернення: 24.07.2020).

179. Cohesion Fund / European Commission. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/funding/cohesion-fund_en (дата звернення: 03.05.2023).

180. Karel Mirošník, Ludmila Petkovová, Jan Čadil. Statistical Analysis of Cohesion Funding in the Czech Republic. *Procedia Economics and Finance*. 2014. Vol. 12. P. 437-444. URL: [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(14\)00365-7](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(14)00365-7) (дата звернення: 03.05.2023).

181. Bachtler J., Gorzelak G. Reforming EU Cohesion Policy: A Reappraisal of the Performance of the Structural Funds, in Policy Studies. 2007. Vol. 28. No.4.

182. Busillo F., Muccigrosso T., Pellegrini G., Tarola O., Terribile F. Measuring the Impact of the European Regional Policy on Economic Growth: a Regression Discontinuity Design Approach. Working Paper n. 6/2010, Sapienza Roma.

183. Dall'erba S., Le Gallo J. Regional convergence and the impact of European structural funds over 1989-1999: A spatial econometric analysis. *Papers in Regional Science*. 2008. Vol. 87(2). P. 219-244.

184. Wostner P., Slander S. The Effectiveness of EU Cohesion Policy Revisited: Are EU Funds Really Additional? European Policy Research Paper no. 69. European Policy Research Centre, Strathclyde. 2009.

185. Varga J., Veld J. A Model-based Analysis of the Impact of Cohesion Policy Expenditure 2000-06: Simulations with the QUEST III endogenous R&D model. European Economy Economic Papers 387. 2009.

186. LIFE Climate Change Mitigation and Adaptation / European Commission. URL: https://climate.ec.europa.eu/eu-action/funding-climate-action/life-climate-change-mitigation-and-adaptation_en (дата звернення: 03.05.2023).

187. Anatoliy Smaliychuk, Agnieszka Latocha-Wites. Climate change adaptation policy and practice: Case study of the major cities in Poland. *Cities*. 2023. Vol. 141. P. 104474. URL: <https://doi.org/10.1016/j.cities.2023.104474>. (дата звернення: 03.05.2023).

188. I.A.N. Burton, L. Bizikova, T. Dickinson, Y. Howard Integrating adaptation into policy: Upscaling evidence from local to global Climate Policy. 2007. № 7 (4). P. 371-376.

189. European Commission, Joint Research Centre, Energy communities: an overview of energy and social innovation. Publications Office, LU, 2020. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2760/180576>. (дата звернення: 30.11.2022).

190. S.A. Sy L. Mokaddem. Energy poverty in developing countries: a review of the concept and its measurements. *Energy Res. Soc. Sci.* 2022. № 89. P. 102562. URL: <https://doi.org/10.1016/j.erss.2022.102562>. (дата звернення: 03.05.2023).

191. European Regional Development Fund / European Commission. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/funding/erdf_en (дата звернення: 03.05.2023).

192. M. Agovino, M. Casaccia, A. Crociata, P.L. Sacco. European Regional Development Fund and pro-environmental behaviour. The case of Italian separate waste collection. *Socio-Economic Planning Sciences*. 2019. Vol. 65. P. 36-50. URL: <https://doi.org/10.1016/j.seps.2018.02.001>. (дата звернення: 03.05.2023).

193. Eugenia Panfiluk. Analysis of the Effectiveness the European Regional Development Fund Disbursement for the Selected Tourism Services with the use of the Counterfactual Method. *Procedia Engineering*. 2017. Vol. 182. P. 540-547. URL: <https://doi.org/10.1016/j.proeng.2017.03.149>. (дата звернення: 19.03.2022).

194. Matheus Henrique de Sousa Oliveira, Edilson F. Arruda, Gregório Luz, Rosário Macário. The impact of the European Development Fund and European Bank as financing sources on traffic estimation biases. *Research in Transportation Business & Management*. 2022. Vol. 45. Part C. P. 100884. URL: <https://doi.org/10.1016/j.rtbm.2022.100884>. (дата звернення: 19.03.2022).

195. Anna Garashchuk, Fernando Isla Castillo, Pablo Podadera Rivera. Economic cohesion and development of the European Union's regions and member states - A methodological proposal to measure and identify the degree of regional economic cohesion. *Socio-Economic Planning Sciences*. 2023. Vol. 88. P. 101621. URL: <https://doi.org/10.1016/j.seps.2023.101621>. (дата звернення: 25.09.2023).

196. Помилуйко Є.О. Вплив механізмів амортизації на розвиток економічної системи. *Proceedings of the Third International Conference of European Academy of Science* December 20-30 2018. Bonn, Germany, 2018. Сертифікат - XII-03-092-01. С. 24-27. (0,1 д.а.).

197. Помилуйко Є.О. Інституційний стан інноваційного розвитку України. *PROGRESSIVE RESEARCH IN THE MODERN WORLD: I Міжнар. наук.-практ. конф.* Бостон, США, 2022. С. 537-544. (0,1 д.а.).

198. Помилуйко Є.О. Аналіз сучасного стану кредитування як методу фінансового забезпечення інноваційного розвитку України. *Світ наукових досліджень. Випуск 16: матеріали Міжнар. мультидисциплінарної наук. інтернет-конференції, м. Тернопіль, Україна – м. Переворськ, Польща, 16-17 лютого 2023 р.* Тернопіль: ФО-П Шпак В.Б., 2023. 424 с. С. 60-64. (0,1 д.а.).

199. Помилуйко Є.О. Сучасні тенденції фінансування інноваційного розвитку в Україні. *Сучасні питання економіки та фінансів: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф.* Київ: КНЕУ, 2020. С. 227-230. (0,1 д.а.).

200. Помилуйко Є. О. Роль держави в інноваційному розвитку в умовах глобалізації. *Фінансова система України: проблеми та перспективи розвитку: матеріали ІУ Міжнар. наук.-практ. конф.* Київ: KEIM, 2010. С. 293-295. (0,1 д.а.).

201. Помилуйко Є.О. Амортизаційна політика та її вплив на відтворення основного капіталу в Україні. *Фінансова система держави: проблеми та перспективи розвитку: матеріали УІІІ Міжнар. наук.-практ. конф.* Київ: KEIM, 2012. С. 255 – 257. (0,1 д.а.).

ДОДАТКИ

Додаток А

Складові інноваційного розвитку

Визначення інноваційного розвитку

Під інноваційним розвитком підприємства слід розуміти розробку і освоєння продуктових і технологічних інновацій, а також цілеспрямований пошук і розвиток специфічних компетенцій на основі формування сприйнятливості підприємства до інноваційних змін за рахунок реалізації різних видів інновацій.

Інноваційний розвиток – це шлях, який базується на поглибленні поєднання цілей підприємства, його підсистем, цілей кожної особистості, яка працює в колективі, вдосконаленні її діяльності, вдосконаленні бізнес-процесів для досягнення загальних стратегічних цілей. Тому його система управління повинна передбачати інтеграцію цілей, ресурсів, персоналу та його знань і мотивованості, дій (процесів та процедур менеджменту), безперервний розвиток творчого потенціалу працівників, колективну співпрацю, тощо. *І.М. Підкаміньний*

За рівнем створення інновацій

глобальні. Група глобальних факторів охоплює чинники глобального рівня, які здійснюють вплив на інноваційний розвиток промисловості через процеси глобалізації у світі. Прикладами таких факторів можуть бути діяльність Організації Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО), політика кредитування Міжнародного валютного фонду, динаміка показників розвитку світового господарства;

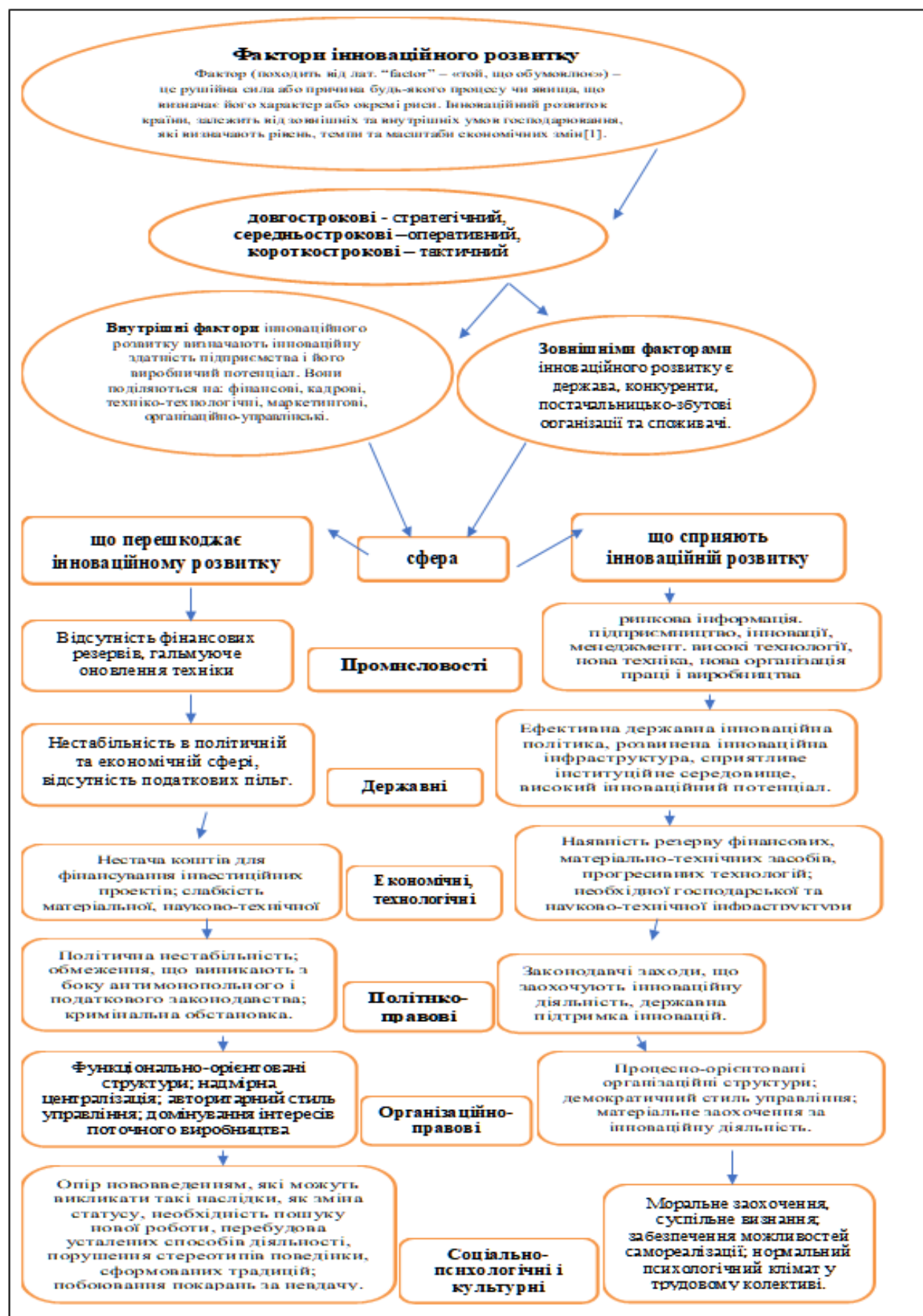
міжнародні. До групи міжнародних чинників входять фактори, які проявляють свій вплив на інноваційні процеси у промисловості, через систему міжнародних економічних відносин, які охоплюють дві або більше країн. Сюди можна віднести інтеграційні об'єднання країн, стан і динаміку міжнародного руху капіталу, стан та динаміку міжнародного руху технологій, стан і динаміку міжнародного руху

макроекономічні. Макроекономічні фактори на інноваційний розвиток промисловості впливають на рівні національного господарства. Серед них: монетарна політика центрального банку, фінансова політика у державі, розроблення стратегій інноваційного розвитку промисловості у межах країни, державні стандарти технічної освіти тощо;

регіональні. На рівні регіонів на інноваційний розвиток промисловості діють регіональні чинники. Наприклад, інфраструктура регіону, інвестиційна

мікроекономічні. На рівні окремих підприємницьких структур на інноваційний розвиток промисловості здійснюють вплив мікроекономічні фактори.

Серед них можна виділити такі: ефективність підприємницького менеджменту, організаційна структура підприємства; спеціалізація підприємства; кадри підприємства; постачальники підприємства; фінансові результати діяльності підприємства; управлінські технології на підприємстві; споживачі інноваційної продукції підприємства; рентабельність інноваційної продукції підприємства.



Основні чинники інноваційного розвитку

Основні чинники інноваційного розвитку: високі технології, нова техніка, нова організація праці і виробництва, можливість забезпечити високі показники економічного росту, забезпечують стійкість мікро-, а отже і макросистеми, дають змогу вирішити важливі економічні, екологічні та соціальні проблеми.

8. Краткий экономический словарь / под ред. А. Азизиана. – М.: Институт новой экономики. 2001. – 1088 с

До зовнішніх чинників відносяться чинники, які здійснюють вплив на інноваційний розвиток з боку навколишнього середовища підприємства.

До таких факторів відносять:

- ❖ політичну ситуацію в країні,
- ❖ рівень економічного зростання країни,
- ❖ наявність зовнішніх джерел фінансування,
- ❖ національну та міжнародну законодавчу базу,
- ❖ податкову політику,
- ❖ науково-технічний прогрес в країні,
- ❖ екологічну ситуацію в країні та міжнародні програми з екологічної безпеки.

Внутрішні чинники – це чинники, які здійснюють вплив на інноваційний розвиток в межах підприємства. До них належать:

- ❖ цілі організації, що спрямовані на реалізацію стратегічних заходів;
- ❖ інноваційний потенціал підприємства;
- ❖ наявність фахівців з економічної безпеки та відповідних функціональних підрозділів.

Чинники, що гальмують інноваційний розвиток:

фінансові, пов'язані з капіталомісткістю інноваційних технологій, браком коштів для покриття витрат на інноваційну діяльність, небажанням (неготовністю) банків кредитувати проекти з високим рівнем інноваційності;

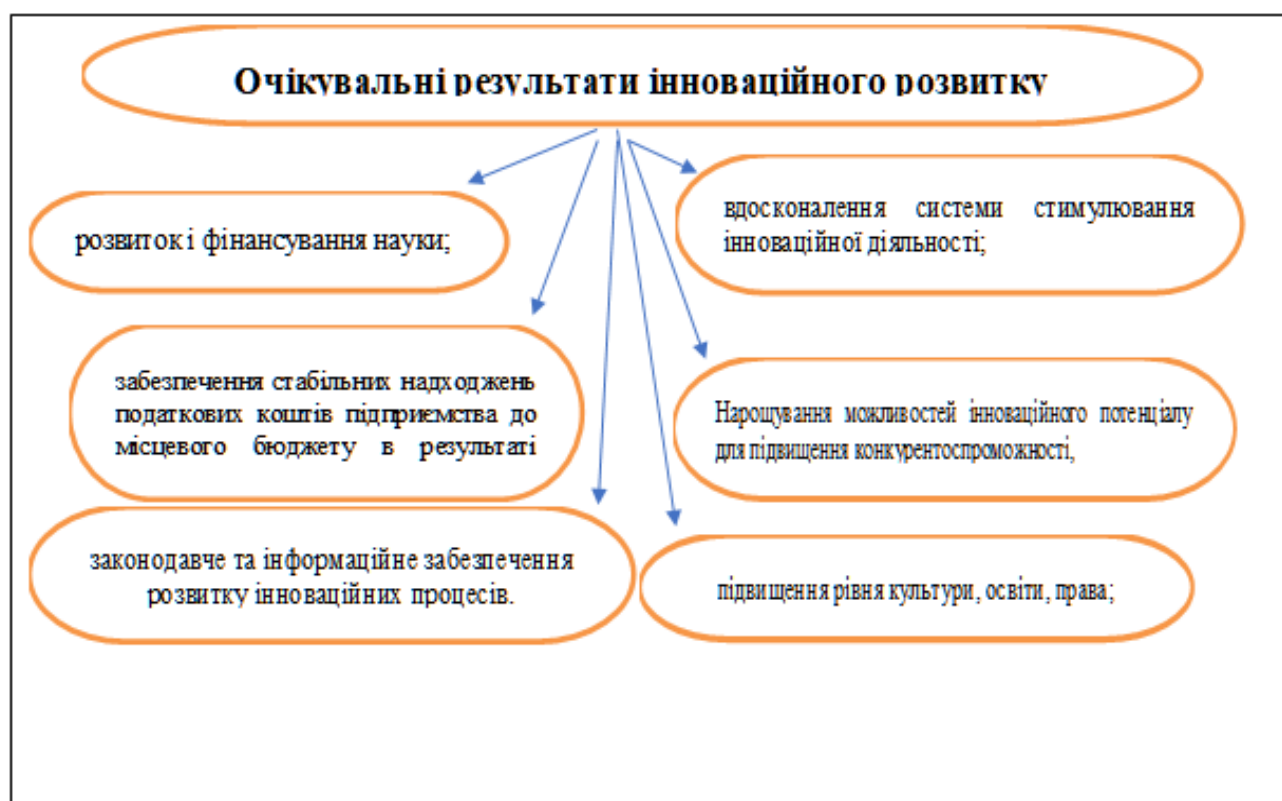
техніко-технологічні, пов'язані з тим, що відсталість матеріально-технічної бази багатьох сільськогосподарських підприємств не дає їм змоги впроваджувати елементи прогресивних технологій;

інституційні, які проявляються в тому, що політична нестабільність у країні, нерегульованість податкових відносин, проблеми зі запровадженням ринку землі та інші прогалини в правовому забезпеченні ускладнюють прихід у галузь інвесторів, зацікавлених в її інноваційному розвитку;

організаційні, які відображають брак інформації про доступні інновації, нестачу кваліфікованого персоналу, відсутність зацікавлення агровиробників у кооперації з науково-дослідними організаціями;

соціально-психологічні, які стосуються неспроможності в багатьох випадках менеджменту сприймати зміни, брати відповідальність за радикальні рішення, пов'язані з авторитарним стилем управління.





Джерело: систематизовано автором на основі [6; 7; 9; 14; 18; 19]

Додаток Б

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях України:

1. Помилуйко Є.О. Структуризація фінансового забезпечення інноваційного розвитку України. *Збірник наукових праць Державного податкового університету*. 2022. № 1. С 161–187. (0,9 д.а.). DOI: <https://doi.org/10.33244/2617-5940.1.2022.161-187>.
2. Помилуйко Є.О. Інституційний стан та фінансове забезпечення інноваційного розвитку на шляху до євроінтеграції. *Ефективна економіка*. 2023. №10. (0,5 д.а.) URL: <https://www.economy.nayka.com.ua> (дата звернення: 01.11.2023).
3. Помилуйко Є.О. Особливості реалізації амортизаційної політики в Україні. *Ефективна економіка*. 2012. №9. (0,4 д.а.). URL: <https://www.economy.nayka.com.ua> (дата звернення: 15.08.2020).
4. Помилуйко Є.О. Механізм амортизаційної системи, його вплив на економічний розвиток України. *Економічний часопис - XXI*. 2012. Вип. 11-12 (1). С. 18–21. (0,5 д.а.).

У зарубіжних виданнях:

5. Помилуйко Є.О. Determinants Of The Innovative Activity Of Small And Medium Businesses In Ukraine. *IOSR Journal of Business and Management*. 2023. Vol. 25 (7). P. 42-50. (0,4 д.а.). URL: <https://www.iosrjournals.org> (дата звернення: 01.11.2023).

В інших виданнях:

6. Помилуйко Є.О. Інституційний стан інноваційного розвитку України. *PROGRESSIVE RESEARCH IN THE MODERN WORLD: I* Міжнар. наук.-практ. конф. Бостон, США, 2022. С. 537-544. (0,1 д.а.). (форма участі – заочна).
7. Помилуйко Є.О. Аналіз сучасного стану кредитування як методу фінансового забезпечення інноваційного розвитку України. *Світ наукових досліджень. Випуск 16*: матеріали Міжнар. мультидисциплінарної наук. інтернет-конференції, м. Тернопіль, Україна – м. Переворськ, Польща, 16-17 лютого 2023 р. Тернопіль: ФО-П Шпак В.Б., 2023. 424 с. С. 60-64. (0,1 д.а.). (форма участі – заочна).
8. Помилуйко Є.О. Сучасні тенденції фінансування інноваційного розвитку в Україні. *Сучасні питання економіки та фінансів*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: КНЕУ, 2020. С. 227-230. (0,1 д.а.). (форма участі – заочна).
9. Помилуйко Є.О. Вплив механізмів амортизації на розвиток економічної системи. *Proceedings of the Third International Conference of European Academy of Science December 20-30 2018. Bonn, Germany, 2018.* Сертифікат - XII-03-092-01. С. 24-27. (0,1 д.а.). (форма участі – заочна).
10. Помилуйко Є. О. Роль держави в інноваційному розвитку в умовах глобалізації. *Фінансова система України: проблеми та перспективи розвитку*: матеріали ІУ Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: KEIM, 2010. С. 293-295. (0,1 д.а.). (форма участі – заочна).
11. Помилуйко Є.О. Амортизаційна політика та її вплив на відтворення основного капіталу в Україні. *Фінансова система держави: проблеми та перспективи розвитку*: матеріали УІІ Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: KEIM, 2012. С. 255 – 257. (0,1 д.а.). (форма участі – заочна).



УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО РОЗВИТКУ ГРОМАД, ТЕРИТОРІЙ ТА ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ

пр-т Берестейський, 14, м. Київ, 01135, Україна
 тел.: (+38 044) 351-40-96, 351-40-35, 351-40-01, факс тел.: (+38 044) 351-48-45
www.mtu.gov.ua, код ЄДРПОУ 37472062

7788/09/14-23 big 29.08.2023

на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Результати дисертаційного дослідження Помилуйко Євгенії Олександрівни на тему: «Фінансове забезпечення інноваційного розвитку України» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю «Фінанси, банківська справа та страхування» взяті до уваги Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури, зокрема, в частині підходів до відбору стратегічних сфер промисловості для надання державної підтримки у вигляді прискореної амортизації та інвестиційного кредиту підприємствам для відновлення України у повоєнний період, на засадах сталого розвитку.

Результати роботи Помилуйко Євгенії Олександрівни можуть бути використані в роботі міністерства під час планування співпраці з міжнародними фінансовими організаціями та партнерами з розвитку; обговоренні питань формування державних інноваційних проектів; обміну інформацією та досвідом з країнами-партнерами, у контексті здійснення реформ та інституційних перетворень.

Також, вважаємо слушними надані пропозиції щодо підвищення ефективності науково-дослідної та дослідно-конструкторської діяльності підприємств, установ та організацій, у тому числі, що належать до сфери управління Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України.

Заступник Міністра



Наталія КОЗЛОВСЬКА



ТОВ «Скλοςервіс»
Skloservice Ltd.

приміщення 1001, вул. Прорізна, 7, смт. Гостомель, Київська обл., Україна 08290
тел. 067-250-11-39; E-mail: skloservice.ltd@gmail.com

Вих № 10/13
13.10.2023 р.

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційної роботи

Результати дисертаційної роботи Помилуко Євгенії Олександрівни на тему: «Фінансове забезпечення інноваційного розвитку України» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю «Фінанси, банківська справа та страхування», були розглянуті ТОВ «Скლოსервіс».

Зокрема взято до уваги пропозиції здобувача щодо запропонованих інструментів підтримки сталих інновацій, таких як гранти та субсидії, які допоможуть вирішити питання початкових інвестиційних витрат.

Прийнято до уваги пропозиції щодо створення спеціальних фондів, спрямованих на підтримку та фінансування екологічно чистих проєктів. Ці фонди можуть управлятися державними або приватними організаціями і надавати фінансові ресурси для досліджень, розробок і впровадження зелених технологій. Поеднуючи державний і приватний капітал, ці фонди можуть мати значний вплив на прискорення та впровадження зелених інновацій сприяючи розвитку зеленої економіки в Україні.

Генеральний директор

Сокол В.М.

М.П.



«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з наукової роботи
Київського національного
економічного університету імені
Вадима Гетьмана
д.е.н., проф. Лариса АНТОНЮК
« 10 » 10 2023 р.

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-педагогічної
роботи Київського національного
економічного університету імені
Вадима Гетьмана
д.е.н., проф. Анатолій КОЛОТ
« 10 » 10 2023 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Помилуйко Євгенії Олександрівни
на тему: «Фінансове забезпечення інноваційного розвитку в Україні»
в навчальний процес

Теоретичні, методичні та практичні рекомендації дисертаційної роботи Помилуйко Євгенії Олександрівни «Фінансове забезпечення інноваційного розвитку України» на здобуття наукового ступеня доктора філософії використовуються кафедрою фінансів імені Віктора Федосова Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана при викладанні навчальних дисциплін «Фінанси» та «Бюджетна система» для підготовки студентів відповідного фахового спрямування.

Декана факультету фінансів,
д.е.н., доцент

Богдан СТЕЦЕНКО